

Grönplan för Gotland

Fastställt av: Regionfullmäktige

Datum: 2023-09-18

Ärende: MBN 2019/7577, RS 2023/590

Innehållsförteckning

1. Uppdraget.....	4
1.1 Vad är en Grönplan?	4
1.1.2 Syftet med Grönplan för Gotland	4
1.1.3 Vad betyder grönstruktur?	4
1.1.4 Avgränsningar	5
1.2 Användning	5
1.3 Skötselansvar	6
1.4 Konsekvenser för enskilda markägare och företagare	7
1.5 Styrande dokument.....	7
1.6 Underlag	14
2. Gröna Gotland	16
2.1 Gotlands unika natur och kulturlandskap	16
2.2 Mångfunktionell grönstruktur	18
2.3 Utmaningar	18
3. Vision för grönstrukturen på Gotland 2040	20
3.1 Implementering av grönplanen	20
3.1.1 Kategorisering av åtgärder och riktlinjer i ett tidsperspektiv	21
4. Mål och strategier	21
4.1 MÅL 1. Gröna boende- och livsmiljöer	22
Strategi 1. En hållbar och inkluderande samhällsbyggnadsprocess	22
Strategi 2. Värna om ekologiska värden i den byggda miljön	24
Strategi 3. Skapa sammanhängande blå och gröna stråk i tätorter	24
4.1.2 Planeringsriktlinjer	25
4.2 MÅL 2. En inkluderande, varierad och tillgänglig grönstruktur	26
Strategi 4. Säkra en god tillgång till parker, grönområden och rekreationsstråk av god kvalitet	27
Strategi 5. Tillgängliggöra kusten och främja kustnära friluftsliv	28
Strategi 6. Främja invånarnas delaktighet i och förståelse för grönstrukturfrågor	29
Strategi 7. Stärka Gotlands attraktivitet med hjälp av grönstrukturen	29
4.2.2 Planeringsriktlinjer	29
4.3 MÅL 3. Ökad biologisk mångfald.....	30
Strategi 8. Stärka och skydda Gotlands unika djur- och växtliv	30
Strategi 9. Vårda kulturlandskapet	33
Strategi 10. Stärka och utveckla ekologiska spridningssamband	34
4.3.2 Planeringsriktlinjer	35
4.4. MÅL 4. En resiliens för framtida förändringar	35
Strategi 11. Planera för framtidssäkra miljöer	35
Strategi.12. Planera markanvändningen långsiktigt med utgångspunkt i föränderligt användande	36
4.4.2 Planeringsriktlinjer	36
5. Områdesbeskrivningar	37
5.1 Visby	38
5.1.1 Beskrivning av Visbys grönstruktur	38
5.1.2 Bristanalys och förslag på fokusområden och stråk	39
5.2 Fårösund	50
5.2.1 Beskrivning av Fårösunds grönstruktur	50
5.2.2 Bristanalys och förslag på fokusområden.....	51

5.3	Lärbro	52
5.3.1	Beskrivning av Lärbros grönstruktur	52
5.3.2	Bristanalys och förslag på fokusområden.....	53
5.4	Slite.....	54
5.4.1	Beskrivning av Slites grönstruktur	55
5.4.2	Bristanalys och Förslag på fokusområden	55
5.5	Roma	56
5.5.1	Beskrivning av Romas grönstruktur	57
5.5.2	Bristanalys och förslag på fokusområden.....	57
5.6	Klintehamn.....	59
5.6.1	Beskrivning av Klintehamns grönstruktur	59
5.6.1	Bristanalys och fokusområden.....	60
5.7	Hemse.....	61
5.7.1	Beskrivning av Hemsens grönstruktur.....	61
5.7.2	Bristanalys och fokusområden.....	62
5.8	Burgsvik.....	63
5.8.1	Beskrivning av Burgsviks grönstruktur	64
5.8.2	Bristanalys och fokusområden.....	64
6.	Ordförklaringar	65
7.	Referenser.....	67

GRÖNPLAN FÖR GOTLAND

1. Uppdraget

Byggnadsnämnden beslutade 2018-11-14 (§241) att avsätta medel för framtagande av en grönstrategi och grönplan i ett förvaltningsöverskridande projekt mellan samhällsbyggnadsförvaltningen och teknikförvaltningen. Miljö- och byggnämnden beslutade 2019-10-22 (§241) att avsätta ytterligare medel för att ta fram två nya kunskapsunderlag till grönplanen; kartläggning av ekosystemtjänster och analys av ekologiska samband.

Uppdraget har varit att ta fram ett planeringsunderlag till översiktsplanen avseende grönstrukturens värden. Underlaget skulle innehålla ställningstaganden och kunskaper för att nå nationellt beslutade miljö- och friluftslivsmål samt internationella åtaganden. Syftet med uppdraget har också varit att underlaget ska kunna användas som stöd i prioritering och verksamhetsplanering i förvaltning av Region Gotlands mark. Underlaget bidrar till en större helhetsbild av landskapet och en större detaljkunskap om grönstrukturen i tätorterna. I och med detta skapas bättre förutsättningar för hållbar fysisk planering på hela Gotland och en hållbar förvaltning av Region Gotlands mark.

Medverkande och process

Styrgrupp: Enhetschef Plan, Samhällsbyggnadsförvaltningen.

Projektgrupp: Tjänstemän från Samhällsbyggnadsförvaltningen och Teknikförvaltningen på Region Gotland.

Konsulter grönplan: Kragh & Berglund landskapsarkitekter AB, Ekologigruppen AB

Konsulter kunskapsunderlag: Spacescape AB, Calluna AB

Illustrationer: Kragh & Berglund landskapsarkitekter AB om inget annat anges

Foto: Region Gotland om inget annat anges.

1.1 Vad är en Grönplan?

1.1.2 Syftet med Grönplan för Gotland

Grönplan för Gotlands huvudsakliga syfte är att belysa och redovisa grönstrukturens värden och funktioner. Den ska fungera som vägledning när Region Gotland fattar beslut rörande samhällsutveckling. Det kan till exempel handla om byggande av bostäder, gång- och cykelvägar, anläggande av lekparker eller tillgängliggörandet av parkmark. Grönstruktur är ett av flera samhällsintressen som behöver tas hänsyn till i planeringen och vägas gentemot andra intressen. Genom grönplanen kan det bli lättare att identifiera grönstrukturens intressen och regionens förhållningssätt gentemot gröna ytor och dess användning.

En annan del i syftet är att Region Gotland går före och visar vägen i utveckling och förvaltning av sin egen mark på sätt så att ekosystemtjänster värnas och biologisk mångfald gynnas.

1.1.3 Vad betyder grönstruktur?

Grönstruktur i städer och tätorter är, liksom bebyggelsestruktur och trafikstruktur, en överordnad struktur som består av ett nätverk av små och stora grönområden av olika karaktär och funktion (1). Begreppet innefattar alla aspekter av gröna och blå värden; friluftsliv, naturvård, biologisk mångfald, kulturarv, landskapsbild med mera. En rik grönstruktur innehåller många funktioner, exempelvis spridningskorridorer för djur och växter, klimatanpassning, estetiska värden, ger renare luft och bidrar även till bättre hälsa för alla medborgare. Blåstruktur och vattenfrågor är starkt kopplade till grönstrukturens

funktioner och avhandlas ofta när grönstrukturens mångfunktionalitet diskuteras (2). Det är viktigt att grönstrukturen, som på många sätt bidrar till vår välfärd, är tillgänglig, nåbar och av god kvalitet (3) (4).

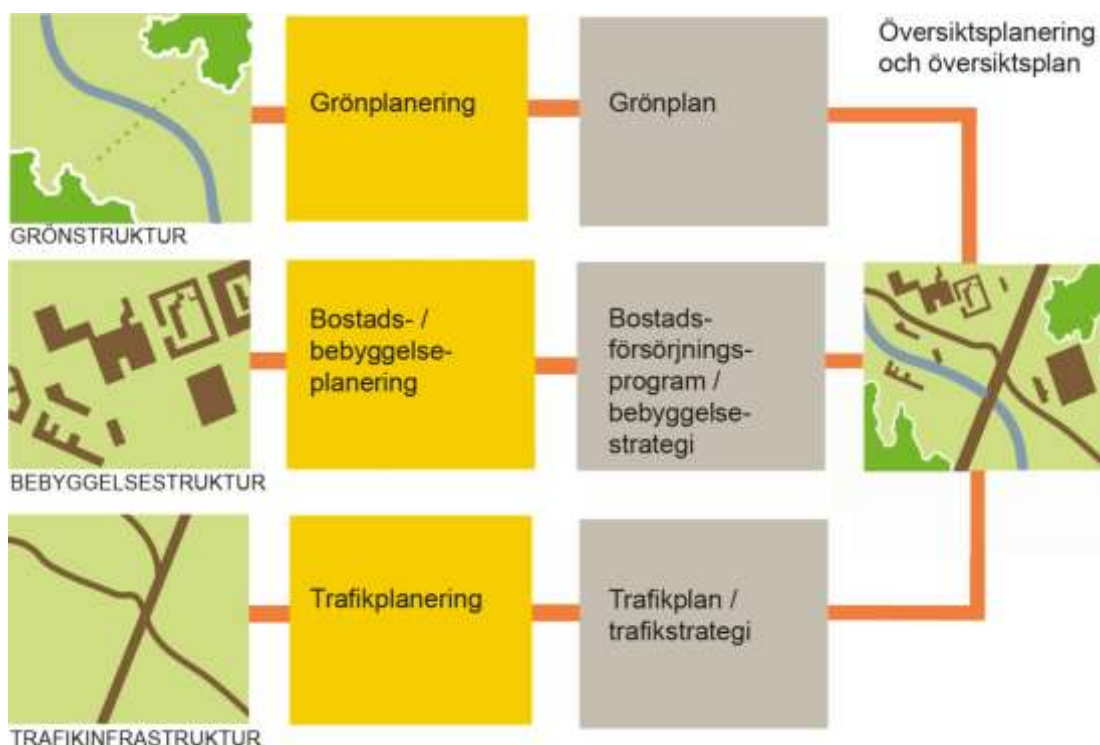
Det finns ingen tydlig definition av begreppet grönområde. I SCB:s statistik definieras grönområde som ett område av sammanhängande grönytor som uppgår till minst 0,5 hektar och som är allmänt tillgängligt. Definitionen av grönyta är vegetationsklädd mark. Grönplanen har inte haft någon storleksbegränsning på kartlagda grönområden (5).

1.1.4 Avgränsningar

- Grönplanen omfattar hur de gröna och blåa strukturerna i övergripande perspektiv bör hanteras vid planering och handläggning inom Region Gotland.
- Kunskapsunderlagen som tagits fram i samband med framtagandet av grönplanen (ekologiska samband, ekosystemtjänstkartering och sociotopkartering) har fokus på tätorterna. Orsaken till att kunskapsunderlagen är tätortsfokuserade är delvis för att projektet har haft begränsade resurser och delvis för att regionen äger mer mark i tätorterna. Det handlar även om att det generellt sett är fler intressen som ska samsas i en tätort. Åtgärder avser i de flesta fallen regionägd mark. I vissa fall redovisas stråk och nedslag genom mark som inte ägs av Region Gotland, dessa sträckningar ska ses som vägledande och kräver samverkan eller initiativ från berörda aktörer och där verkar åtgärdsförslagen som frivilliga åtaganden. Åtgärderna beskrivs i en bilaga som kan uppdateras kontinuerligt. Kunskapsunderlag om gröna värden är något som kan komma att förbättras och bli mer heltäckande allt eftersom.

1.2 Användning

Grönplanen är ett styrdokument som används som underlag för den fysiska planeringen på Gotland och ett stöd i utveckling och förvaltning av Region Gotlands mark. Dokumentet beskriver Gotlands grön- och blåstruktur, en övergripande struktur att beakta tillsammans med bebyggelse och infrastruktur. Grönplanen belyser grön- och blåstrukturens värden och säkerställer dem genom implementering av planens åtgärder och planeringsriktlinjer i samband med den fysiska planeringen.

Figur 1. Grönplanen har en viktig funktion som planeringsunderlag till översiktsplanen då grönstrukturen är en bärande struktur i fysisk planering enligt PBL. Grönplanering, bebyggelseplanering och trafikplanering pågår parallellt. De tre underlagen är viktiga för översiktsplanen där de olika intressena ska vägas samman. Illustration: Ulrika Åkerlund/Boverket

I grönplanen presenteras fyra mål. Till varje målbild har ett antal strategier valts ut, och till dessa kopplas konkreta åtgärder och planeringsriktlinjer. Grönplanen ska vara pedagogisk och tillgänglig för alla, och utgöra ett stöd för handläggare och beslutsfattare inom Region Gotland inom till exempel översiktlig planering, detaljplanering, bygglovgivning samt för planering och drift av grönområden som ägs av regionen.

1.3 Skötselansvar

Ansvar för att sköta, iordningställa och upplåta grönytor/grönområden beror på vem som är fastighetsägare samt vilka planer, bestämmelser och rättigheter som finns för området.

Allmän platsmark och kvarterersmark inom detaljplan

Ansvar för iordningsställande och skötsel av allmän plats inom detaljplan är formellt beroende av vem som är huvudman. Det kan vara regionen (kommunalt huvudmannaskap) eller de boende i området (enskilt huvudmannaskap) som är ansvariga.

Inom Visby, Slite och Hemse gäller huvudsakligen kommunalt huvudmannaskap där regionen har ansvaret för all allmän platsmark. Region Gotland äger marken eller har möjlighet att lösa in mark som tillhör annan ägare och ska ingå i allmän plats. Skötseln för de allmänna platserna med kommunalt huvudmannaskap bekostas genom skattemedel.

För flera tätorter (Fårösund, Lärbro, Roma, Klintehamn, Burgsvik) anger detaljplanerna enskilt huvudmannaskap. I praktiken sköter dock Region Gotland sedan lång tid tillbaka dessa allmänna platser inom tätorterna enligt politiska beslut. Det gäller oavsett om marken ägs av Region Gotland eller tillhör annan. Här har regionen inte samma rättighet och skyldighet att sköta allmän plats då den formella skyldigheten ligger kvar hos de

enskilda i området. I den händelse att det sker kommunala investeringar eller ändringar i nyttjandet är det nödvändigt att ändra huvudmannskapet genom ny detaljplan. Alternativt kan ansvaret övergå till de enskilda genom att gemensamhetsanläggning och samfällighetsförening bildas. Med stöd av detaljplan och lantmäteribeslut ansvarar och bekostar därefter samfällighetsföreningen drift, underhåll och investeringar inom aktuellt område.

Region Gotland äger även kvartersmark inom detaljplanelagda områden och förvaltar och nyttjar den enligt detaljplan med anslagna medel och vad tillgängliga resurser medger. Både allmän platsmark och kvartersmark bidrar till helheten av grönstrukturen i detaljplanelagda områden.

Offentlig plats

Med offentlig plats menas i det här dokumentet platser som definieras av 1 kap. 2§ Ordningslagen och de Allmänna Lokala Ordningsföreskrifterna. Region Gotland är inte alltid ägare till marken och har då inte ansvar för skötsel på platsen. Ansvaret kan ligga på till exempel en berörd fastighetsägare eller en samfällighetsförening.

Länk till lokala ordningsföreskrifterna: <https://www.gotland.se/49128>

Fastigheter utanför detaljplanelagt område och regionens markreserv

Vid icke planlagd mark har Region Gotland som markägare inte större skyldighet att sköta marken för allmänhetens åtkomst mer än vad som gäller för någon annan markägare. Stor del av den icke planlagda marken är utarrenderad till privatpersoner.

Till Region Gotlands markreserv hör icke planlagd mark, kvartersmark och allmän platsmark med enskilt huvudmannskap. För att trygga investering i allmänna anläggningar inom markreserven behöver den föregås av en detaljplaneläggning som reglerar användningen och ansvaret för investeringen och skötseln **av densamma**.

1.4 Konsekvenser för enskilda markägare och företagare

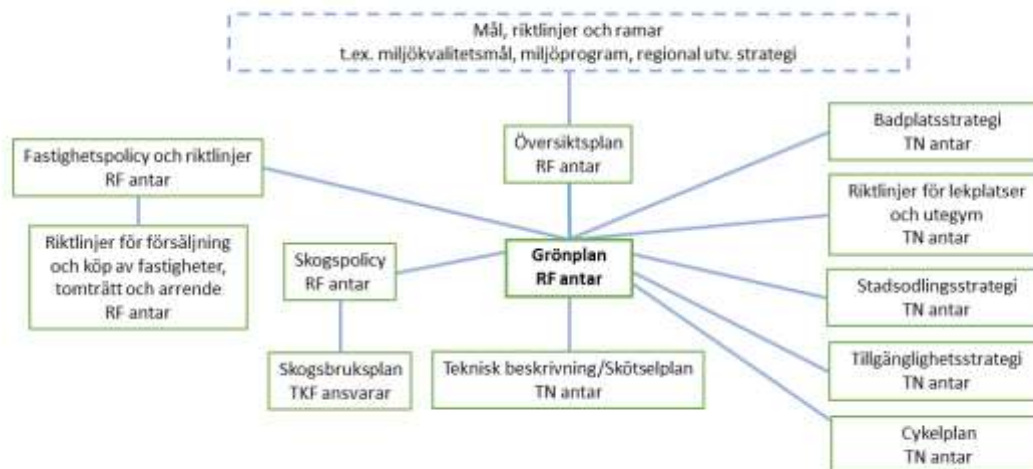
Grönplanen och dess tillhörande kunskapsunderlag kommer att användas av Region Gotland inom fysisk planering, men även för förvaltning och utveckling av de grönområden som regionen råder över. Kunskapsunderlagen skulle också kunna användas av andra myndigheter i deras beslut. Vad gäller hänsyn till grönstruktur i särskilda områden kan denna antingen öka, minska och/eller förändras när vi succesivt skaffar oss mer kunskap om grönstrukturen. Det gör att enskilda markägare och företagare kan påverkas, både positivt och negativt. Genomförande av åtgärdsförslag i grönplanen och dess kunskapsunderlag kan vara vägledande även för privatägd mark men utgår från frivillighet hos markägaren. Alla aktörer som vill och kan arbeta i planens riktning för att utveckla grönstrukturen på Gotland är lika viktiga. En finansieringsmöjlighet för åtgärder kan vara att söka LONA-bidrag. LONA är ett statligt bidrag som kommuner kan söka för projekt kopplat till naturvård, friluftsliv och folkhälsa. Projekten genomförs antingen i kommunens egen regi eller av en lokal aktör som tecknat avtal med kommunen.

Länk till Region Gotlands hemsida om Lokala Naturvårdssatsningen:
<https://gotland.se/lona>

1.5 Styrande dokument

Grönplanens frågor regleras i många fall av befintlig lagstiftning. Det finns också internationella, nationella och regionala mål och ambitioner som planen kopplar an till. Grönplanen visar hur Region Gotland ska möta lagkraven och hur vi kan göra för att

uppnå de övergripande mål som redan finns. I detta kapitel redogörs för relaterade styrdokument och lagstiftning samt kunskapsunderlag som grönplanen bygger på.

Figur 2. Figuren visar styrdokument inom Region Gotland med stark koppling till grönplanen.

Regional nivå

Region Gotland ansvarar för framtagandet av både regional utvecklingsstrategi, översiktsplan och detaljplaner för Gotland. Samhällsbyggnadsförvaltningen inom Region Gotland identifierade grönstrategi och grönplan som viktiga underlag inför revideringen av översiktsplanen för Gotland 2040.

Regional utvecklingsstrategi (RUS) – Vårt Gotland 2040

Den regionala utvecklingsstrategin Vårt Gotland 2040 fungerar som ett program för översiktsplanen. I det regionala utvecklingsprogrammet Vårt Gotland 2040 handlar målbilden om att leva och verka hållbart på Gotland. Strategin innehåller tre övergripande mål:

- Gotland är ett tryggt och inkluderande samhälle med livskvalitet för alla
- Gotland är en förebild i energi- och klimatomställningen.
- Gotland är en nytänkande tillväxtregion med utvecklingskraft.

Vårt Gotland 2040 innehåller tolv effektmål och tio prioriteringar för att nå de övergripande målen. Två av prioriteringarna kopplar särskilt starkt till arbetet med grönstrukturen; 1) Gå före i klimatomställningen och 2) Säkra miljö och vatten. För att kunna arbeta mot dessa prioriteringar på ett effektivt sätt krävs en helhetsförståelse av den gröna infrastrukturen och dess utmaningar och potentialer. Ett syfte med grönplanen är att den ska bidra med detta (6).

Till RUS:en hör tre genomförandeprogram varav ett är inriktat mot klimat, energi och miljö. Syftet är att skapa handlingskraft i frågor där ingen enskild aktör ensam kan stå för genomförandet och där det är särskilt viktigt med koordinering och samhandling. Genomförandeprogrammen innehåller insatsområden med mätbara mål som leder mot effektmålen och sedermera de övergripande målen.

Översiktsplan Gotland 2040

Översiktsplanen (ÖP) ligger till grund för upprättandet av detaljplaner och fördjupade översiktsplaner. I detaljplaner kan kulturvärden i byggnader och miljöer framhävas och

skyddas genom skydds- och hänsynsbestämmelser. Man kan även besluta om höjd bygglovsplikt inom områden med särskilda värden.

Framtagandet av ÖP 2040 pågår parallellt med arbetet av grönplanen. Den är RUS:ens fysiska uttryck och RUS:ens mål och visioner konkretiseras i ÖP genom mark- och vattenanvändningen. Grönplanen bidrar med kunskap och viljeinriktning i framttagandet av ÖP.

De viktigaste frågorna i Översiktsplanen för Gotland 2040 är:

- Skapa förutsättningar för byggande och bostadsförsörjning

Regionen ska sträva efter en resurseffektiv bebyggelseutveckling över hela ön, med konkreta utvecklingsförslag i alla tätorter, i våra mindre orter, liksom i landsbygder. Med anledning av försvarets återetablering ska en ny utbyggnadsriktning för Visby presenteras.

- Gå före i klimat och energiomställningen

Regionen ska fortsatt ha ambitiös vindbruksplan, sträva mot en resurseffektiv bebyggelselokalisering, satsa på gång- och cykelinfrastrukturen, och använda grönstrukturen för klimatanpassningsåtgärder.

- Säkra miljö och vatten

Där bland annat grönstrukturen och ekosystemtjänster ses som viktiga resurser att utveckla och värna.

Men ÖP2040 har förstås gjort ett ambitiöst försök att konkretisera samtliga mål och prioriteringar utifrån ett mark- och vattenanvändningsperspektiv.

- Säkra miljö och vatten
- Energiomställningen – ett klimatneutralt Gotland 2040
- Hela Gotland ska leva, vi ska bli fler gotlänningar
- Resurseffektiv bebyggelse
- Viktiga näringar:
 - Besöksnäringen
 - Livsmedelsförädling/areella näringar

Region Gotlands miljöprogram

Miljöprogrammet som antogs den 23 november 2015 sträckte sig till 2020. Ett politiskt beslut har fattats om att Miljöprogrammet inte ska förnyas 2022-05-24 RS §169. Övergripande miljöfrågor ska hanteras i ett nytt regioninternt förvaltningsgemensamt hållbarhetsprogram.

Miljöprogrammet pekar ut fyra fokusområden; 1. Energi och klimat, 2. Vatten, 3. Hållbara val och 4. Naturens mångfald. Inom varje fokusområde finns mål och strategier som ger styrning i arbetet med att nå Region Gotlands övergripande miljömål om ett ekologiskt hållbart samhälle 2025.

Grönplanen utgör en konkretisering av miljöprogrammet, framför allt av fokusområde 4. Naturens mångfald (7).

Regional besöksnäringstrategi

Region Gotland har en besöksnäringstrategi (antagen 2019) vars vision är att Gotland ska upplevas som norra Europas mest hållbara och attraktiva resmål 2027. Här har man identifierat naturupplevelser och så kallade outdooraktiviteter (aktiva naturupplevelser) som viktiga tematiska områden för en utvecklad besöksnäring. En avgörande förutsättning är att turismen och besöksnäringen utvecklas på ett hållbart sätt som tar hänsyn till alla tre dimensionerna ekonomi, ekologi och den sociala aspekten (8).

Länsstyrelsens arbete

Länsstyrelsen är den andra stora regionala aktören på Gotland och företräder statens intressen i regionen. Länsstyrelsen har en samordnande roll i det regionala arbetet med miljömålen, ansvarar för planering, skydd och förvaltning av statligt skyddade områden, riksintressen samt prövning av verksamheter som påverkar natur- och kulturlandskapet.

Länsstyrelsen har tagit fram en handlingsplan för grön infrastruktur (9). Detta för att skapa förutsättningar för den gröna infrastrukturen genom nätverk av natur som bidrar till fungerande livsmiljöer för växter och djur och till människors välbefinnande. Handlingsplanen bygger på ett regeringsuppdrag som Länsstyrelserna fick 2015. Begreppet grön infrastruktur syftar till att skapa en ökad täthet av kvaliteterna i landskapet. Ökad täthet behövs för att natur med höga värden inte ska isoleras från annan natur, vilket kan göra att processer såsom arters spridning inte fungerar och därför försvagar ekosystemen. Handlingsplanen för grön infrastruktur fungerar kartläggande och pekar på hur gröna och blå samband skulle kunna förstärkas. Inom ramen för arbetet med grön infrastruktur har tre fokusområden tagits fram för Gotland: våtmarker, alvarmarker och barrskogar.

För kalkbarrskog, sandbarrskog, skogsbete, gräsmarker och våtmarker har länsstyrelsen tagit fram så kallade värdeetrakter som utgör ett verktyg i grön infrastrukturarbetet. De går att titta på i en nationell karttjänst som uppdateras allt eftersom ny kunskap finns. Värdeetrakter är landskapsavsnitt som har en högre koncentration av värdekärnor av en viss naturtyp än omgivande landskap. Värdeetrakter har därmed särskilt höga ekologiska värden kopplade till den naturtyp de är utpekade för - all mark i en värdeetrakt har dock inte höga naturvärden. De utgör ett kunskapsunderlag som är tänkt att användas för planering och prioritering av hänsyn och åtgärder i landskapet. En värdekärna är ett område där det finns högre naturvärden än i omgivande marker. Dessa områden är relativt ovanliga och är mycket betydelsefulla i den gröna infrastrukturen. Exempel på värdekärnor är nyckelbiotoper, naturbetesmarker, biotopskyddsområden och regionalt eller nationellt värdefulla vattendrag.

Figur 3. Utsnitt från Länsstyrelsens karta över värdeetrakter.

Länk till Länsstyrelsens karta över värdetrakter: <https://ext-geoportal.lansstyrelsen.se/arcgis/apps/storymaps/collections/4b938df8530a451e832ae55ae5489a78>

En av Region Gotlands åtgärder i handlingsplanen har varit att ta fram en grönplan. En annan är arbetet med att utveckla en friluftslivs- och rekreationskarta. Regionen medverkar även i ytterligare en åtgärd tillsammans med Länsstyrelsen som handlar om att ta fram ett planeringsunderlag för var det är mest lämpligt att anlägga nya hållplatser för att öka tillgängligheten till naturreservat med buss.

Länsstyrelsen har också tagit fram en strategi och handlingsplan för skyddade områden som en resurs för friluftslivet samt en energi- och klimatstrategi ”Tillsammans mot 2030”. Energi- och klimatstrategin syftar till att stärka Gotland som föregångare inom energi- och klimatomställning och stärka aktörssamverkan.

Mer information finns på Länsstyrelsens hemsida.

Nationell nivå

Svensk lagstiftning reglerar ambitionsnivåer för bland annat grönstrukturen och dess utnyttjande. De lagar och bestämmelser som spelar in mest är plan- och bygglagen, skogsvårdslagen, miljöbalken samt miljökvalitetsmål och folkhälsomål.

Plan- och bygglagen (PBL)

I plan- och bygglagen (2010:900) finns bestämmelser om planläggning av mark och vatten och om byggande. Bestämmelserna syftar till att, med hänsyn till den enskilda människans frihet, främja en samhällsutveckling med jämlika och goda sociala levnadsförhållanden.

Länk till Plan- och bygglagen: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/plan-och-bygglag-2010900_sfs-2010-900/

Miljöbalken (MB)

Miljöbalken trädde i kraft 1 januari 1999 med syfte att främja en hållbar utveckling. Detta innebär att nuvarande och kommande generationer ges en god livsmiljö. Miljöbalken ska tillämpas så att människors hälsa och miljön skyddas och långsiktig god hushållning ska tryggas genom användandet av mark, vatten och fysisk miljö ur ett ekologiskt, socialt, kulturellt och samhällsekonomiskt perspektiv. Till miljöbalken hör ett stort antal förordningar och föreskrifter. Flera lagar är kopplade till miljöbalken, så som skogsvårdslagen, luftfartslagen och väglagen.

Länk till Miljöbalken: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/miljobalk-1998808_sfs-1998-808/

Skogsvårdslagen

Skogsvårdslagen uttrycker vilka krav samhället har på den som är skogsägare. I lagen anges att skogen är en förnybar resurs som ska skötas så att den uthålligt ger en god avkastning. Samtidigt ska hänsyn tas till naturen, kulturmiljön, rennäringen och andra intressen.

Länk till Skogsvårdslagen: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skogsvardslag-1979429_sfs-1979-429/

Barnkonventionen (Convention on the Rights of the Child)

FN-konvention om barns rättigheter som också gäller i sin helhet som svensk lag (2018:1197). I beslut och åtgärder som rör barn ska barnets bästa alltid beaktas. Stat, regioner och kommuner ska säkerställa de rättigheter barnet har enligt konventionen.

Länk till barnombudsmannens hemsida om Barnkonventionen:

<https://www.barnombudsmannen.se/barnkonventionen/>

Miljökvalitetsmål

Riksdagen beslutade den 28 april 1999 om att det skulle finnas femton nationella miljökvalitetsmål för Sverige. I november 2005 antogs ett sextonde miljökvalitetsmål om biologisk mångfald. Arbetet med att nå miljökvalitetsmålen och generationsmålet utgör grunden för den nationella miljöpolitiken. Miljökvalitetsmålen med preciseringar ger en långsiktig målbild för miljöarbetet och fungerar som vägledning för hela samhällets miljöarbete, såväl myndigheters, länsstyrelser, kommuners som näringslivets och andra aktörers.

Länk till miljökvalitetsmålen: <https://www.sverigesmiljomal.se/miljomalen/>

Folkhälsomål

Riksdagen beslutade 2018 om ett omformulerat övergripande folkhälsomål och reviderade samtidigt målstrukturen för folkhälsopolitiken. Syftet till detta ska vara att skapa en mer jämlik hälsa i hela befolkningen och sluta de påverkbara hälsoklyftorna inom en generation. Folkhälsomålet innehåller åtta målområden som visar inriktningen för arbetet. Målområdena rör bland annat boende och närmiljö, levnadsvanor, kontroll, inflytande och delaktighet, för att nämna några.

Länk till folkhälsomålen: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/om-folkhalsa-och-folkhalsoarbete/tema-folkhalsa/vad-styr-folkhalsopolitiken/nationella-mal-och-malomraden/>

Nationella friluftsmål

Regeringen beslutade 2012 om tio nationella friluftsmål för att bidra till ökad folkhälsa, naturförståelse och regional utveckling. Målen omfattar tillgänglig natur för alla, starkt engagemang och samverkan för friluftslivet, allemansrätt, tillgång till natur för friluftsliv, attraktiv tätortsnära natur, hållbar regional tillväxt och landsbygdsutveckling, skyddade områden som resurs för friluftslivet, ett rikt friluftsliv i skolan och god kunskap om friluftslivet.

Länk till Naturvårdsverkets hemsida om friluftsmålen:

<https://www.naturvardsverket.se/amnesomraden/friluftsliv/sveriges-friluftlivsmal/>

Internationell nivå

I den globaliserade världen förhåller Sverige sig i ökande utsträckning till internationella ställningstaganden som görs inom till exempel FN och EU.

Agenda 2030 och de Globala Hållbarhetsmålen (Sustainable Development Goals)

Agenda 2030 är en handlingsplan med sjutton övergripande mål för omställning till ett hållbart samhälle för människorna, planeten och välbefindandet. De är antagna av FN:s medlemsländer sedan 2015. Agenda 2030:s mål och delmål är integrerade och odelbara och omfattar samtliga tre dimensioner av hållbar utveckling: den ekonomiska, den sociala och den miljömässiga. Utvecklingsmålen kopplar i sin tur till ekosystemtjänster enligt figur 3. Läs mer om ekosystemtjänster i Ekosystemtjänstkarteringen för Region Gotland.

Figur 4. Illustration över de globala hållbarhetsmålen.

Länk till globala hållbarhetsmålen: <https://www.globalamalen.se/>

EUs klimatarbete och den Gröna Given (European Green Deal)

EU:s samlande färdplan för klimatarbete kallas för den Gröna Given och är ett långtgående åtgärds paket med allt från stora sänkningar av växthusgasutsläppen till investeringar i forskning och naturskydd i EU.

EU:s gröna giv omfattar en handlingsplan som ska främja ett effektivt utnyttjande av resurser genom omställning till en ren, cirkulär ekonomi, återställning av förlorad biologisk mångfald och minskning av föroreningar. I planen anges verktyg och åtgärder för omställning till en grön europeisk ekonomi.

Länk till EU:s gröna giv: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_sv

Konventionen om biologisk mångfald (Convention on Biological Diversity)

Sverige undertecknade 1993 FN-konventionen om biologisk mångfald och sedan 2010 har konventionens mål införlivats i landets miljömålsarbete. Alla länder som har undertecknat och ratificerat konventionen ska bidra till ett gemensamt arbete för att bevara arter, hållbart nyttja resurser och fördela vinster från genetiska resurser rättvist.

Konventionens senaste strategiska plan gällde mellan 2011–2020. I och med Covid19-viruset har arbetet med att ta fram en ny strategisk plan skjutits på framtiden.

Ambitionen är att den nya strategin ska fokusera mer på mätbara resultat och koppla tydligare till de globala hållbarhetsmålen.

Länk till konventionen om biologisk mångfald: <https://www.naturvardsverket.se/om-miljoarbetet/internationellt-miljoarbete/internationella-miljokonventioner/konventionen-om-biologisk-mangfald-cbd/>

Landskapskonventionen (European landscape convention)

Landskapskonventionen understryker att landskapet är en gemensam tillgång och ett gemensamt ansvar. I landskapet möts många olika värden och tillgångar – kulturella, ekologiska, estetiska, sociala och ekonomiska. Konventionens medel är förbättrat skydd, förvaltning och planering av europeiska landskap.

Den syftar också till att främja samarbetet kring landskapsfrågor inom Europa och till att stärka allmänhetens och lokalsamhällets delaktighet i det arbetet. Konventionen innefattar alla typer av landskap, både stad och landsbygd.

Landskapskonventionen trädde i kraft 1 maj 2011 i Sverige efter att Sverige ratificerat den.

Länk till landskapskonventionen: <https://www.coe.int/en/web/landscape>

Våtmarkskonventionen (European wetland convention)

Våtmarker och vattenmiljöer är grundläggande både för de flesta ekosystem och för att tillgodose oss människor med vatten, varför ett uthålligt nyttjande av dessa är en förutsättning för hållbar utveckling. Medlemsstaterna i våtmarkskonventionen (även kallad Ramsarkonventionen) förbinder sig att verka för att planera och förvalta mark så att hänsyn tas till våtmarker och vattenmiljöer, främja forskning och utbildning samt samarbeta med andra länder i frågor som rör konventionen – i synnerhet rörande gränsöverskridande våtmarker och vattensystem.

Våtmarkskonventionen undertecknades 2 februari 1971, trädde i kraft 1975 och var således den första moderna konventionen inom naturvården.

Länk till våtmarkskonventionen: <https://www.ramsar.org/>

1.6 Underlag

Naturvärdeskartan

Region Gotland har tagit fram Naturvärdeskartan som utgör ett verktyg i samhällsplaneringen. Naturvärdena är indelade i tre kategorier för att ge en översiktlig bedömning om vilken hänsyn de kan komma att kräva i ett exploateringssammanhang. Naturvärdeskartan är inte en komplett karttjänst över kända naturvärden. Kartan ajourhålls, vilket innebär att lager och information kan tillkomma eller tas bort beroende på om informationen bedöms aktuell eller inte.

Till naturvärdeskartan: <https://www.gotland.se/84495>

Sociotopkartering

Som underlag för beskrivning, analyser och åtgärdsförslag av tätorternas grönsstruktur har detta dokument i huvudsak tagit utgångspunkt i den sociotopkartering som utarbetats av Spacescape under 2020-2021 för tätorterna för Visby, Roma, Fårösund, Lärbro, Burgsvik, Hemse, Klintehamn och Slite.

Till sociotopkartering:

<https://storymaps.arcgis.com/collections/932e1414564542f9b923e370a39e611c/edit?item=5>

Ekosystemtjänstkartering

Region Gotland har tagit fram en ekosystemtjänstkartering under hösten 2020. Karteringen omfattar Visby och de sju största tätorterna, Fårösund, Lärbro, Slite, Roma, Klintehamn, Hemse och Burgsvik. De tjänster som karterats och analyserats är:

- Vattenrening och flödesreglering
- Luftrening, lokal klimatreglering och bullerdämpning
- Matproduktion och pollinering
- Naturområden för hälsa, intellekt och själslig tillfredsställelse (kulturella ekosystemtjänster)

Till ekosystemtjänstkarteringen:

<https://storymaps.arcgis.com/collections/932e1414564542f9b923e370a39e611c/edit?item=3>

Analys av ekologiska samband i Visby med omnejd

Under 2020 utförde Calluna AB på uppdrag av Region Gotland GIS-analyser och kartläggning av ekologiska samband för Visby med omnejd. Underlaget visar kärnområden för biologisk mångfald och spridningsmöjligheten av arter i landskapet. Fokus i analyserna är de fyra naturtyperna alvarmarker, gräsmark, ädellöv och barrskog.

Till ekologiska samband:

<https://storymaps.arcgis.com/collections/932e1414564542f9b923e370a39e611c/edit?item=4>

Friluftslivs- och rekreationskartan

Friluftslivs- och rekreationskarta har också utgjort ett viktigt kunskapsunderlag.

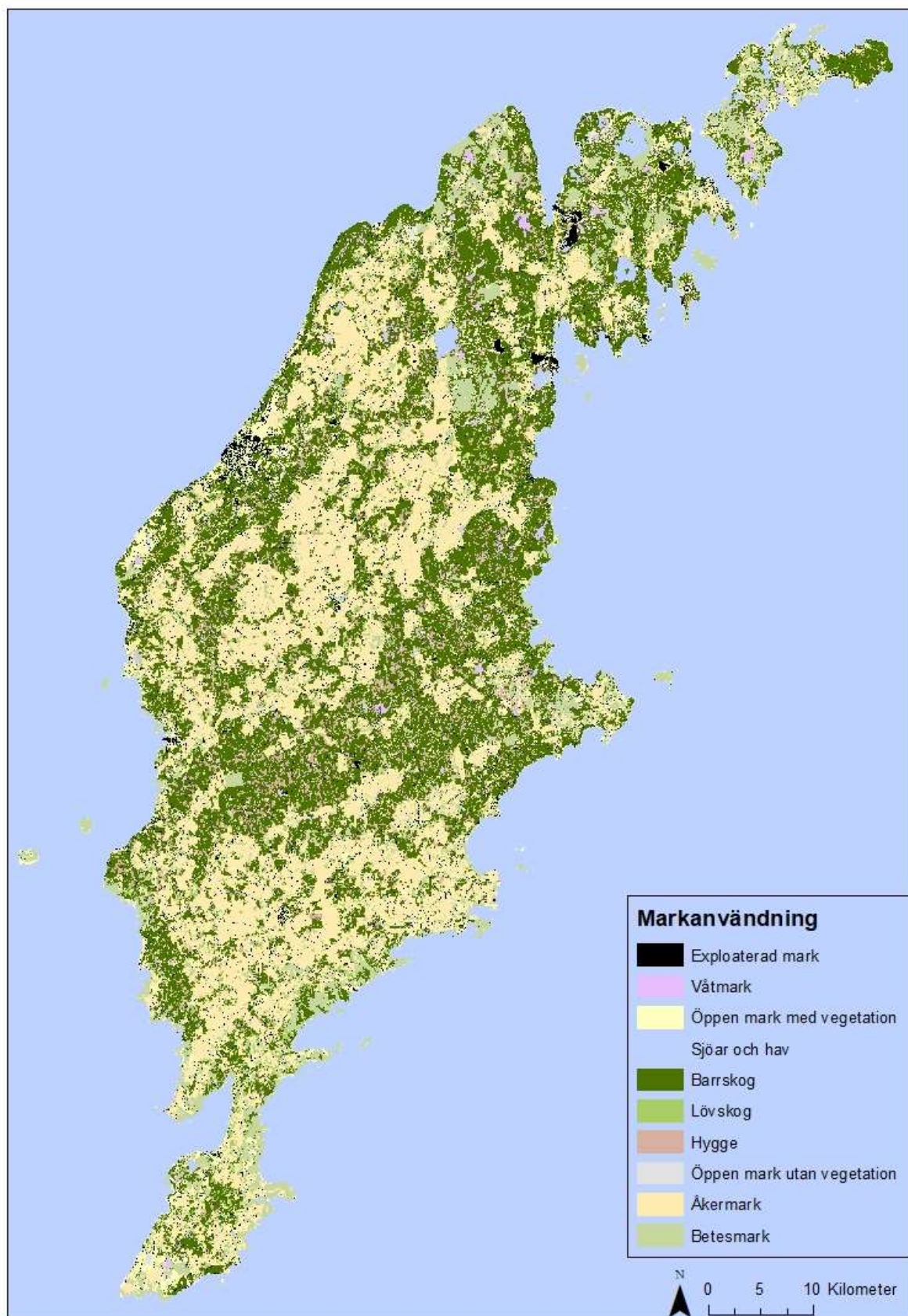
Till Friluftslivs- och rekreationskarta: <https://www.gotland.se/friluftsliv>

Gotlands naturtyper

Region Gotland har tagit fram en sammanfattande beskrivning av Gotlands naturtyper under 2022. Här ingår även beskrivning av hotfaktorer och riktlinjer för bevarande.

Gotlands naturtyper:

<https://storymaps.arcgis.com/collections/932e1414564542f9b923e370a39e611c/edit?item=6>

2.**Gröna Gotland****2.1****Gotlands unika natur och kulturlandskap***Figur 5. Översiktskarta grönstruktur*

Gotlands landskap är unikt och saknar motstycke i Sverige när det kommer till både natur- och kulturarv. Den kalkrika berggrunden, öns geografiska placering i Östersjön och det milda klimatet bidrar till en sammansättning av naturmiljöer med klintar, havsstrandängar, alvarmarker, flygsanddyner och andra särpräglade och artrika miljöer. Detta i kombination med Gotlands rika historia ger upphov till en stor biologisk mångfald, ett högt antal endemiska arter och unika natur- och kulturupplevelser. Även i vardagen är landskapet starkt värdeskapande för gotlänningarna och har stor betydelse för människors välbefinnande och identitet.

En del av det unika biologiska kulturarvet är slätterängarna (ängen). **Det finns i dag omkring 190 hävdade ängen på Gotland med en total yta på cirka 340 hektar slättermark (10). Detta är dock endast en procent av de 35 000 ha som fanns vid 1850-talets mitt då handelsgödseln gjorde sitt intåg samtidigt som plogen alltmer ersatt årdret och nya bruksmetoder ersatte den tidskrävande ängeshävd (11). Dessa 340 hektar utgör samtidigt omkring 4 procent av Sveriges återstående ängsmarker (12). Skötsel av betesmarker bidrar också de till ökad biologisk mångfald och ett vackert kulturlandskap att vistas i och njuta av. En betydande del av Gotlands särskilda naturvärden har utvecklats genom ett långvarigt samspel mellan människa och natur.**

Den största markanvändningen tar skogsbruket i anspråk, cirka till 40 procent av öns yta är produktiv skogsmark. Av arealen produktiv skogsmark (119 000 hektar) är 14 procent formellt skyddad samt ytterligare fyra procent frivilligt avsatt. En frivillig avsättning är enligt Skogsstyrelsens definition ett område med sammanhängande produktiv skogsmark för vilket markägare frivilligt fattat beslut om att åtgärder som kan skada dess naturvärde, kulturmiljövärde och/eller sociala värde inte ska utföras. Området ska finnas dokumenterat i plan eller annan handling. Utöver detta finns även nyckelbiotoper (5000 hektar), hänsynsytor och kantzoner (2091 hektar) i den brukade skogen, samt skog klassad som skogsbete (4000 hektar) med ersättning vilket ställer särskilda krav på bruksformen (13) (14).

Drygt åtta procent av den totala landarealen på Gotland har ett formellt skydd, såsom nationalpark, naturreservat eller biotopskydd. I dag finns det 152 naturreservat på Gotland. Naturreservaten omfattar även 3 830 hektar vattenyta i sjöar och vid havsstränder och det marina reservatet Salvorev-Kopparstenarna omfattar 62 000 hektar hav. Natura 2000 är ett nätverk av skyddade områden i hela EU. I dag finns 143 Natura 2000-områden på Gotland. Dessa områden innehåller arter eller naturtyper som är särskilt skyddsvärda ur ett europeiskt perspektiv (15).

År 2020 påbörjades arbetet med att bilda nationalpark kring sjön Bästeträsk på norra Gotland. Området intill sjön består av skog, myrar, alvarmarker och klapperstensstränder av högt naturvärde. Nationalparksområdets exakta utbredning är i nuläget inte fastställt.

Den gotländska naturen är komplex och kräver speciell hänsyn, men så utgör den också en av öns största tillgångar. Gotlands natur formas i sin grundstruktur av berggrunden, från den branta nordvästkusten till den låglänta kusten i sydost. Däremellan löper, tvärs denna riktning, de olika kalkstens- och mörgelområdena. Längs kustlinjen finns klapperstensfält, sandvallar och raukar, som avlöses med långa sandstränder.

Innan de stora utdikningar som skedde på 1800-talet fanns betydligt mer av myrar, våtmark och insjöar på Gotland. I dag präglas ön till stor del av ”torr mark”, som kan vara både hällmark, alvar och hävdad betesmark, med tunna jordtäcken. Skog med högsta biologiskt värde (på grund av sin ålder, skogliga kontinuitet och betesprägling) återfinns till stor del på mellersta Gotland. Hällmarksskog finns framför allt på norra Gotland. Kalkbarrskog finns framför allt i ett stråk från Tofta mot nordost till Hellyvi

samt därifrån utmed östra kusten ner till Gammelgarn. Granen har ett stort värde för mångfalden av svampar, mossor och lavar. Lövskogarna på Gotland är i många fall igenväxande rester av ängar och är därför ofta nyckelbiotoper med höga naturvärden. Lövskog finns spridd över nästan hela Gotland men framför allt på mellersta och södra delen.

2.2 Mångfunktionell grönstruktur

Styrkan i att använda grönplanen som verktyg i samhällsplanering ligger i att grönstruktur ofta är multifunktionell. Som exempel kan man peka på hur våtmark med hög biologisk mångfald ofta även har höga rekreativa värden, samtidigt som den dessutom kan reglera tillgången på dricksvatten. Samma våtmark har också en roll i det nätverk av grön infrastruktur som bibehåller och stärker öns naturvärden på det stora hela, vilket lockar både besökare och nya bofasta till ön och på så sätt stärker regionens attraktivitet och ekonomi (16). På senare år har man även kunnat konstatera de hälsofördelar som regelbunden vistelse i natur kan medföra. Gröna samband och samlingsplatser är även viktiga som mötesplatser i tätorterna, och uppmuntrar till hälsofrämjande mobilitet framför bilåkande. Möjlighet till vardagsmotion sparar på sikt skattepengar genom förbättrad folkhälsa (3). Även i staden är grönskan multifunktionell. Forskning visar till exempel att tätorternas grönstrukturer, utöver deras betydelse för människans välbefinnande, är viktiga för pollinatörer och i många fall kan stadens grönska vara mer artrik än jordbrukslandskapet (17) (18). Urban grönska är även en viktig faktor för att ta hand om dagvatten och minska lokal uppvärmningseffekt i städernas hårdgjorda landskap, en aspekt vars betydelse sannolikt kommer att öka i takt med klimatförändringar.

2.3 Utmaningar

Skötsel och bruk av natur- och kulturlandskapet

Tack vare de höga naturvärden som finns på Gotland i dag har regionen goda förutsättningar för att skapa gröna synergieffekter, som har positiv verkan på hela samhället. Utmaningen på Gotland är snarare att upprätthålla och stärka, än att tillskapa nya höga naturvärden. Det är också avgörande att rätt skötselrutiner upprättas för att Region Gotland ska kunna vårda naturtyperna som finns på sin egen mark. Att avsätta budget för denna typ av naturvård är en avgörande faktor, samt att de personer som ska utföra arbetet utbildas för uppdraget. Det finns även en kulturbärande aspekt i att fler människor lär sig ta hand om landskapet, så att kunskapen kan bäras vidare till nästa generation.

Ofta är kostnaden för stängsel och behovet av röjning och gallring höga trösklar för att bete ska kunna återupptas och för att marker ska kunna kvalificera sig för att få miljöersättning. Proceduren kring att söka bidrag, skriva avtal och redovisa resultat med mera kan också vara en tröskel. Att markägaren kan få miljöersättning för betet är oftast en förutsättning för att betesdriften verkligen ska bli av.

Den totala arealen betesmarker och slätterängar som sköts med miljöersättning ökade mellan 2000 och 2005. Utvecklingen har därefter varit relativt stabil med cirka 24 000 hektar i miljöersättningen år 2018–2021. Gotland ligger högt när det handlar om procentuell fördelning av marker med höga natur- och kulturvärden. Nästan 76,5 procent räknas dit. I gruppen ingår betesmarker och slätterängar med särskilda värden, gräsfattiga marker, skogsbete och alvarbete (19).

Förvaltning

Region Gotland har begränsade resurser att förvalta sina grönområden, definition se kap 6 Ordförklaringar. Det är en utmaning att både effektivisera skötseln och att höja

kvaliteten på grönområdena. En annan utmaning i sammanhanget är bristen på rätt kompetens inom förvaltning.

Exploatera på ett sätt så att grönstrukturen förstärks och bevaras

Det är en utmaning att avväga mellan olika intressen för hur mark ska användas. I Visby och i tätorterna har nya bostäder och lokaler ofta tillkommit på gröna ytor. För att inte bygga bort viktiga värden behöver vi ta hänsyn till såväl rekreativa och sociala värden som biologisk mångfald och ekosystemtjänster. Det finns ett stort intresse av att bygga på Gotland, vilket medför att det i fysisk planering krävs tydliga riktlinjer för att inte skada befintliga värden. Utmaningen här ligger i att planera och bygga på sätt som bibehåller och stärker spridningsmöjligheterna för växter och djur samt säkra allmänhetens tillgång till områden för rekreation och friluftsliv.

Folkhälsa

Vi går mot ett mer stillasittande liv vilket ökar vikten av att ha kunskap och möjlighet att enkelt nå grönområden i vardagen. Att tillgängliggöra grönområden och främja friluftsliv och rekreation ger positiva effekter för folkhälsan. Detta förebyggande arbete som har socioekonomiska synergieffekter är ofta förvaltningsöverskridande.

En viktig faktor i att bevara höga naturvärden är att människor känner till dem. Utmaningen ligger i att sprida kunskap om den gotländska naturen till människor i alla åldrar, både besökande och bofasta.

Grön besöksnäring

Gotland möter utmaningar med ett varierande besöksstryck över året. I planeringsarbetet behöver hänsyn tas till ett ökat tryck på grön- och rekreationsområden under högsäsong för att få en långsiktig hållbar besöksnäring. Med bristfällig planering kan ett högt besöksstryck slita onödigt mycket på dessa områden och även störa djurlivet. I planeringsskedet bör högre krav ställas på besöksanordningar i och med högt besöksstryck som är koncentrerat till vissa tidsperioder. Det kan till exempel vara tillräckligt med tydliga stråk och kollektivtrafik som når besöksmålen.

Klimatförändringar

Grönstrukturen behöver vara robust för att stå emot och kunna hantera klimatförändringar. De framtida klimatförändringarna medför ökade risker, till exempel för översvämning, skador på bebyggelse, infrastruktur eller ekosystem. Detta kan ge stora konsekvenser i samhället. Ju större riskerna blir desto större blir behovet av att anpassa samhället för att hantera dem. För att möta dessa risker behöver resiliens och redundans integreras i planeringen. En stor mångfald av arter och en variationsrik miljö innebär att det finns flera arter som utför samma funktioner och bidrar till samma ekosystemtjänster. Om några arter eller ekosystem slås ut av en viss störning (brand, torka, bekämpningsmedel, markbearbetning med mera) så innebär mångfalden en hög sannolikhet att andra arter och ekosystem kan fortsätta leverera dessa ekosystemtjänster. Detta kallas för funktionell redundans, och är en del av vad som skapar resiliens (20).

Samverkan mellan markägare

Det finns stor potential i att bevara eller skapa förbindelser mellan områden med höga naturvärden. Speciellt viktigt är att värna betesmarker och kustnära mark, men även spridningssamband i skog och andra naturtyper. Det finns även möjlighet att skapa stora sammanhängande rekreationsstråk. Utmaningen är att i samverkan planera och genomföra åtgärder för att stärka grön infrastruktur. Region Gotland har en roll i detta som markägare men också genom det kommunala planmonopolet. Det är viktigt att Region Gotland föregår med gott exempel i sin roll som markägare men även stöttar markägare som vill göra något positivt för grönstrukturen.

3. Vision för grönstrukturen på Gotland 2040

"Gotland erbjuder sammanhängande gröna och attraktiva livsmiljöer med en inkluderande, tillgänglig, varierande och mångfunktionell grönstruktur. Tätorter såväl som landsbygd kännetecknas av en rik och varierad natur- och kulturmiljö med höga sociala och biologiska värden som är utformad med en resiliens inför framtiden.

Genom grönplanens förverkligande har placering av fritidsbus, bostadsbus och andra etableringar skett med omsorg. Den biologiska mångfald, natur och landskapsbild som gör Gotland unikt har värnats och utgör fortsatt en central del i varför människor väljer att bosätta sig här. De många möjligheter till friluftsliv som Gotland erbjuder lockar fortsatt många besökare och bidrar på ett positivt sätt till näringslivet. Information om besöksmål för friluftsliv i kombination med genomförda tillgänglighetsåtgärder gör också att vi ser en positiv trend i folkehälsan."

3.1 Implementering av grönplanen

För att grönplanen ska få genomslag krävs det en god kännedom om den i berörda förvaltningar samt att förvaltningarna får tillräckliga anslag för att kunna genomföra åtgärder. Det krävs även att de gröna värdena prioriteras högt i samhällsplaneringen, så att gröna stråk inte klipps av och särskilt värdefulla områden inte tas i anspråk för andra ändamål.

Grönplanen gäller fram till 2040. I bilaga 1 sammanställs åtgärder som tillsammans med planeringsriktlinjerna ska utgöra vägen mot måluppfyllelse. Bilagan beskriver kortfattat vilka åtgärder som bör ske inom 3 respektive 5 och 10 år och vilka åtgärder som bör ske löpande inom Region Gotlands ordinarie arbete. Det framgår också efter respektive åtgärd vilka förvaltningar som är ansvariga för att genomföra åtgärden.

Planeringsriktlinjerna berör det löpande arbetet inom Region Gotland medan åtgärderna är egna projekt med organisation och budget där medel får äskas i budgetprocessen. Att Grönplanen har antagits medför inte automatiskt att alla åtgärder kommer att genomföras, utan prioriteringar görs löpande utifrån de resurser som finns tillgängliga. Budgeterade åtgärder läggs till i verksamhetsplanerna för varje ansvarig enhet. För att tillförsäkra att grönplanen används och genomförs som tänkt bör en uppföljning av åtgärderna ske varje år. Regionekolog (SBF) och Parkplanering (TKF) har huvudansvaret för uppföljningen av åtgärder och att riktlinjer introduceras i ansvariga förvaltningar. Det betyder inte att dessa funktioner ensamma har ansvaret för uppföljningen och att riktlinjer efterlevs, utan varje ansvarig enhet på förvaltningarna har ett gemensamt ansvar för att grönplanens intentioner genomsyras i det fortlöpande arbetet. En förvaltningsöverskridande arbetsgrupp för arbete med grönplanens genomförande skapas. Bilaga 1 kan komma att ändras årligen efter beslut i denna grupp.

3.1.1 Kategorisering av åtgärder och riktlinjer i ett tidsperspektiv

- 3 år
- 5 år
- 10 år
- Löpande åtgärder

4. Mål och strategier

Fyra mål och tolv strategier ska hjälpa Region Gotland i arbetet med att uppfylla visionen och bibehålla och utveckla en ändamålsenlig grönstruktur. Nedan presenteras de fyra målen och tolv strategierna med åtgärder och planeringsriktlinjer kopplade till respektive strategi.

De fyra målen är:

- 1) Gröna boende- och livsmiljöer
- 2) En inkluderande, varierad och tillgänglig grönstruktur
- 3) Ökad biologisk mångfald samt
- 4) En resiliens för framtida förändringar

Till målen kopplas tolv strategier:

Mål 1

Strategi 1. En hållbar och inkluderande planprocess

Strategi 2. Värna om ekologiska värden i den byggda miljön

Strategi 3. Skapa sammanhängande blå och gröna stråk i tätorter

Mål 2

Strategi 4. Säkra en god tillgång till parker, grönområden och rekreationsstråk av god kvalitet .

Strategi 5. Tillgängliggöra kusten och främja kustnära friluftsliv

Strategi 6. Främja invånarnas delaktighet i och förståelse för grönstrukturfrågor

Strategi 7. Stärka Gotlands attraktivitet

Mål 3

Strategi 8. Stärka och skydda Gotlands unika djur och växtliv

Strategi 9. Vårda kulturlandskapet

Strategi 10. Stärka och utveckla spridningssamband

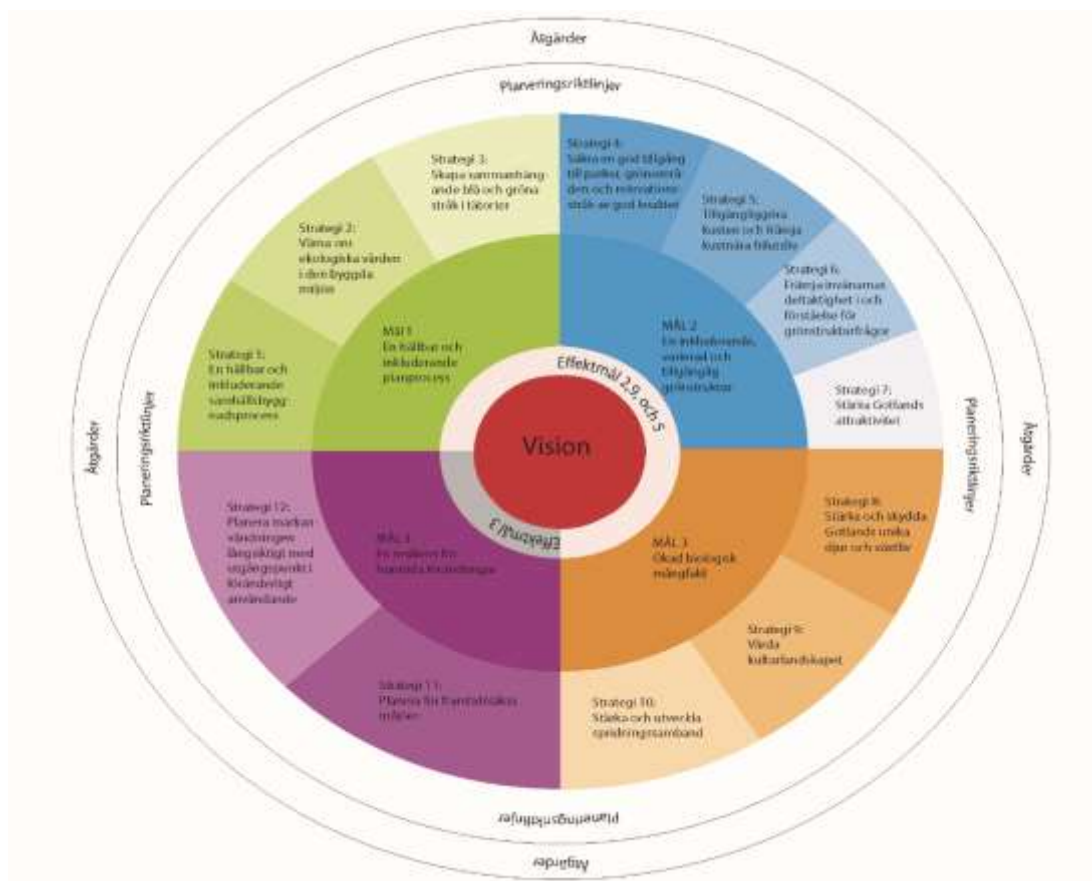
Mål 4

Strategi 11. Planera för framtidssäkra miljöer

Strategi.12. Planera markanvändningen långsiktigt med utgångspunkt i föränderligt användande

Mål, strategier, planeringsriktlinjer och åtgärder har formulerats genom en process av dialoger, workshops och samverkan mellan Region Gotland, lokala aktörer och sakkunniga inom grönstrukturfrågor.

Mål 1, 2 och 3 kan framförallt kopplas till RUS:ens effektmål 2 En trygg och attraktiv livsmiljö med goda uppväxtvillkor, effektmål 9 Säkrad biologisk mångfald och delvis också effektmål 5 Ett klimatneutralt Gotland. Mål 4 kan framförallt kopplas till effektmål 3 God beredskap och god förmåga att hantera samhällsstörningar.

Figur 6. Illustration över hur visionen, målen, strategierna, planeringsriktlinjerna och åtgärderna hänger ihop samt koppling till regionala utvecklingsstrategins effektmål.

4.1 MÅL 1. Gröna boende- och livsmiljöer

Region Gotland ska planera, bygga och utveckla gröna boende- och livsmiljöer för ett långsiktigt hållbart samhälle, såväl ekologiskt, socialt som ekonomiskt. Detta sker genom stor hänsyn till blågröna stråk, värden och spridningssamband vid all ny exploatering, och även genom att bevara, utveckla, förstärka och koppla samman befintliga miljöer.

Mål 1 knyter an till den regionala utvecklingsstrategin Vårt Gotland 2040:s prioriteringar att **gå före i klimat- och energiomställningen, säkra miljö och vatten samt skapa förutsättningar för byggande och bostadsförsörjning**. Det kopplar även an till flera av Sveriges miljö kvalitetsmål, i synnerhet målet för god bebyggd miljö och ett rikt växt- och djurliv, samt till de globala utvecklingsmålen hållbara samhällen, ekosystem och biologisk mångfald och bekämpa klimatförändringarna.

4.1.1 Strategier:

Strategi 1. En hållbar och inkluderande samhällsbyggnadsprocess

Anspråken på markanvändning i kombination med pågående klimatförändringar ställer höga krav på hur områden planeras och hur man strategiskt arbetar med grön- och blåstruktur för ekosystemtjänster och biologisk mångfald. Det är viktigt att kunna säkra vad som är särskilt betydelsefulla kärnområden, spridningszoner och särskilt betydelsefulla livsmiljöer för skyddsvärda arter.

I samhällsbyggnadsprocessen beaktas hur mark med särskilt höga naturvärden hänger ihop och verkar för att bibehålla viktiga spridningskorridorer. Att arter kan röra sig i landskapet bidrar till livskraftiga populationer och biologisk mångfald (18). Spridningssamband kan se ut på olika sätt eftersom olika arter har olika förutsättningar

att förflytta sig. I vissa fall kan enstaka träd eller andra landskapsobjekt vara mycket viktiga att bevara. Trädens förmåga att producera ekosystemtjänster och stödja biologisk mångfald hänger i många fall ihop med deras ålder, varför man i största möjliga mån bör spara äldre träd vid nybyggnation (21). För att det inte ska bli ett glapp mellan gamla och unga träd är det också viktigt att planera så att de gamla trädens efterträdare har möjlighet att åldras och få höga naturvärden. Nyplantering och etablering av naturmark bör ske med hänsyn till spridningssamband, så att nyetablerade områden kan bidra till den befintliga grönstrukturen och stärka gröna samband såväl inom som utom bebyggelse. Att planera för livscykelperspektivet och ett långsiktigt förvalterskap är en nyckelfaktor för att framtidssäkra de gröna sambanden.

Vid planering av nya områden är det även viktigt att säkerställa en tillräcklig mängd grönska av god kvalitet på såväl kvartersmark som allmän platsmark. Olika områden kan ha olika behov av grön- och friyta, varför det inte går att sätta upp absoluta nivåer för storleken på dessa ytor. En friyta är en offentligt tillgänglig yta. Den kan ha vegetation/grönska, men behöver inte nödvändigtvis ha det. Ytorna ska inte bara uppfylla tillräcklig yta, utan säkerställa en grönska som är utformad för att leverera flera ekosystemtjänster och bidra till biologisk mångfald.

Vid planering och gestaltning av områden är det också viktigt att väga in den framtida skötsel aspekten och bygga områden på ett sådant sätt att de går att sköta effektivt och med hänsyn till de ekonomiska resurser som finns att tillgå.

Vid planering av nya områden är dialog med exploatörer viktigt. Detta för att se till att det vid nybyggnationer finns en genomgående förståelse av grönstrukturens värde, och skapa större kunskap om hur exploateringar påverkar miljön över tid. I en sådan dialog är det viktigt att lyfta både mer generella miljöaspekter som till exempel materialval, transporter och energiförbrukning, och de specifika lokala förutsättningarna för ett projekt, till exempel befintliga ekosystem och gröna sammanhang i närmiljön. Begreppet ekosystemtjänster är ett bra verktyg för detta. Region Gotland har tagit fram ekosystemtjänstkarteringar för Gotlands tätorter, med målet att utgöra ett underlag för bland annat planprocesser.

Det är också viktigt att tidigt i planeringen ställa krav på att relevanta utredningar görs för att säkerställa att ett projekt inte riskerar att medföra en betydande miljöpåverkan på kort, medellång eller lång sikt enligt 6 kap miljöbalken och för att säkerställa att det aktuella området kommer användas till det som det är mest lämpat för med hänsyn till 2 kap 2§ plan- och bygglagen. Hanteringen av negativa effekter av en exploatering bör följa en skadelindringshierarki som innebär att skador i första hand undviks. I andra hand bör de minimeras och avhjälpas på plats. Endast i sista hand bör de kompenseras. Vid utbyggnad av infrastruktur och nybyggnation för Region Gotlands eget behov är det lämpligt att utföra kompensationsåtgärder för ekosystemtjänster. När exploatering sker i privat regi kan kompensationsåtgärder endast baseras på frivillighet och eget initiativ. Gröna värden kompenseras i första hand i närområdet. Riktlinjer för hur Region Gotland ska arbeta med kompensationsåtgärder bör arbetas in i gällande riktlinjer och eventuellt i särskilda riktlinjer. Vid markanvisning finns det goda möjligheter att lyfta projektets miljöaspekter och analysera de hur omkringliggande ekosystemen kan få en framträdande roll. Grönytefaktor eller annat bedömningsverktyg kan vara en metod för att säkerställa att mängden grönska i nya områden blir tillräcklig och håller uppsatt kvalitet. Grönytefaktor används oftast på kvartersmark, men det finns exempel på kommuner som arbetar med grönytefaktor på allmän platsmark.

Region Gotland bedriver en aktiv markpolitik. Med aktiv markpolitik menas till exempel tydliga politiska målbilder, strategiska och transparenta markköp och försäljningar,

strategisk planläggning samt samverkan mellan olika parter i samhället. Aktiv markpolitik och strategisk markpolitik är begrepp som används av Boverket och SKR (Sveriges Kommuner och Regioner). Oftast handlar det kanske om att uppnå bostadsförsörjningsmål men likväl bör det kunna handla om att till exempel bevara och utveckla grönstruktur för att säkra gröna boende- och livsmiljöer, höga naturvärden och tätortsnära friluftsliv för ett långsiktigt hållbart samhälle.

Strategi 2. Värna om ekologiska värden i den byggda miljön

Att bevara och vårda befintliga värden för natur, rekreation, ekosystemtjänster är ett viktigt led i att bygga gröna livsmiljöer på Gotland. Flera av de gotländska naturtyperna har vuxit fram som kulturlandskap och behöver våra fortsatta omsorger för att kunna fortleva. Därför är det viktigt att Region Gotland förmedlar vikten av landskapsvård och verkar för ökad kunskap om densamma. Längs kusterna där exploateringstrycket är som hårdast är det extra viktigt att säkerställa att höga natur- och friluftsvärden bevaras.

Även skötsel och underhåll av de befintliga offentliga rummen är avgörande för stadens attraktionskraft, trygghet, tillgänglighet och möjligheter till rekreation. Vid förtätning och under sommarhalvårets höga besöksstryck ökar slitaget och insatser för skötsel- och underhåll bör anpassas därefter.

Eftersom många gröna platser (som parker, gröna gaturum, torg o.s.v.) är viktiga offentliga stadsrum, är det Region Gotlands ansvar att känna till hur olika grupper använder sig av dessa miljöer, samt att verka för att alla människor får tillgång till och får lov att ta plats där. Kontinuerligt dialogarbete kring ekosystemtjänster kan förankra och skapa större förståelse för grönstrukturfrågor, både hos myndighet och allmänhet. Att boende känner delaktighet i och stolthet över närmiljön är en hållbarhetsfaktor i sig.

I vissa delar av tätorterna, liksom i större verksamhetsområden, förekommer områden med låg andel grönska. I dessa områden är det positivt om man kan komplettera med träd och buskar, klätterväxter, gröna väggar och tak och temporära gröna platser. Både som ett estetiskt inslag och för att det är positivt för människors hälsa, för biologisk mångfald, spridningssamband, ger skugga och håller nere temperaturen vid värmebölja.

Med utgångspunkt i landskapets olika karaktärer och värden skapas intressanta, unika och varierade platser. Det är bärande för tätorternas identitet och attraktivitet att fortsatt låta naturen, vattnet och parkerna få sätta sin prägel på dem.

Strategi 3. Skapa sammanhängande blå och gröna stråk i tätorter

Gröna stråk är sammanhängande eller nästan sammanhängande sträckor med grönområden och grönytor av varierande storlek som går helt eller delvis genom bostadsbebyggelse. Dessa kan i sin tur kopplas samman av mindre park- eller naturområden med gång- eller cykelstråk, trädkantade gång- och cykelvägar eller trottoarer som binder ihop olika grönstråk till ett nätverk. Blå stråk bildar ett motsvarande nätverk av vattenmiljöer. Bäckar, åar, floder, våtmarker, dammar, sjöar och havs/kustmiljöer är exempel på blå stråk. Gröna och blå stråk är viktiga för att människor ska kunna röra sig genom större sammanhängande gröna områden. Men i många fall har de gröna stråken även en stor betydelse ur ett ekologiskt perspektiv för växter och djurs spridningsmöjligheter. Mest påtagligt är detta för större djur som däggdjur, groddjur och fjärilar medan till exempel fåglar är mycket lätttrörliga och kräver samband mellan livsmiljöer på en helt annan skala liksom mycket små organismer som ofta har korta spridningsavstånd i en liten skala. De gröna stråken har således flera olika funktioner. Forskning visar att höga naturvärden och hög artrikedom också har stor betydelse för människors positiva upplevelse och välmående av naturen (22).

En viktig funktion i människors vardag är att gröna stråk kan möjliggöra rekreation och vardagsmotion, det vill säga vara attraktiva gång- och cykelvägar för till exempel dagliga promenader, löpträning, cykelutflykter eller spontanlek. Rekreativstråk bör vara lätta att nå från hemmet, rundslingor uppskattas ofta liksom möjligheten att välja kortare eller längre sträckor att gå. Som infrastruktur gör gröna stråk det trevligare och lättare för boende att välja att cykla eller gå till och från skolan, jobbet eller annat. Grön infrastruktur i form av stigar eller cykelbanor kan också öka den upplevda tillgängligheten till naturområden, stränder och andra besöksmål som annars kan upplevas som avlägsna för den som inte kör bil.

Betydande skötselinsatser behövs för många områden för att de ska fungera väl för rekreation. Återkommande röjningar, bete och slåtter är i många fall nödvändigt. Skötselplaner med tillhörande budget bör finnas för all kommunal mark som har ett strategiskt läge för rekreation.

4.1.2 Planeringsriktlinjer

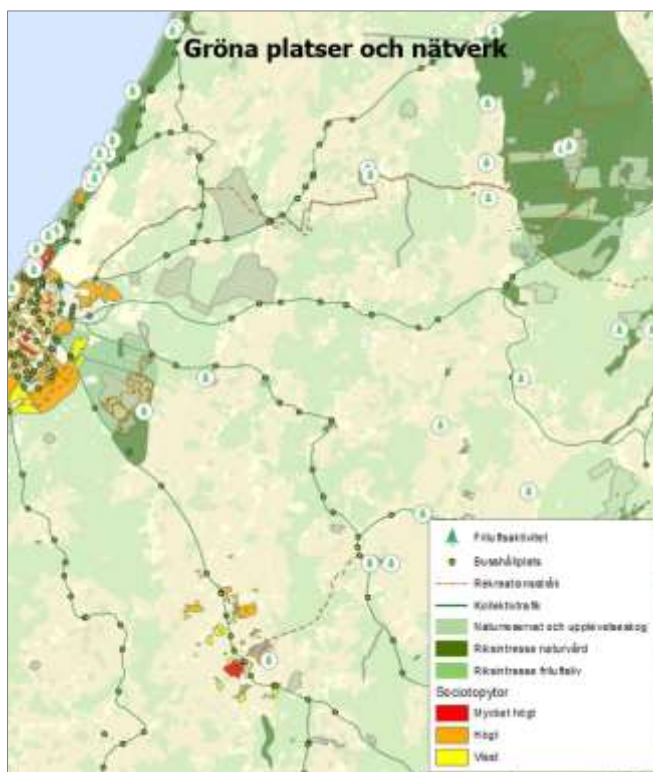
- Hanteringen av negativa effekter av en exploatering följer skadelindringshierarkin som innebär att skador i första hand undviks, i andra hand minimeras och avhjälpas på plats. Endast i sista hand används kompensationsåtgärder.
- Vid exploatering säkerställs att ytan allmän platsmark och privat utemiljö blir tillräckligt stor för att möta flera olika intressen. Den gröna utemiljön behöver vara tillräcklig sett till både kvalitet och kvantitet.
- Begreppet ekosystemtjänster används vid miljökonsekvensbeskrivningar för att framhålla naturens bidrag till människor.
- Begreppet ekosystemtjänster används i kontakter med verksamhetsutövare, fastighetsägare och exploatörer för att öka/sprida kunskap om grönstrukturens värden. Exempelvis vid samråd, tecknande av skötselavtal, i planprocesser etc.
- Region Gotland bedriver en aktiv markpolitik för att säkerställa tillgång till tätortsnära natur.
- Grönplanens kunskapsunderlag används i översiktsplanering, detaljplanering, parkplanering och i förvaltning av grönområden.
- Ekosystemtjänster förädlas till exempel genom att arbeta med grönytefaktor eller annat bedömningsverktyg på regionens egen mark och uppmuntra på privat mark.
- Urvalskriterier kring ekosystemtjänster tas fram inför markanvisningstävlingar.
- Följa Boverkets vägledningar och rekommendationer inom översiktsplanering och detaljplanering för att använda grönstrukturens funktioner för minskad klimatpåverkan.
- Driftskostnader för förvaltning av grönområden räknas in från början i exploateringsprojekten.
- Värdefulla träd skyddas i samhällsbyggnadsprocesser med utgångspunkt i trädpolicy.
- Planera för och utveckla platser för rekreation och biologisk mångfald innan bebyggelse etableras vid stadsbyggnadsprojekt.
- Förstärk, bevara och etablera sammanhängande grönstruktur vid etablering av nya bostads- och verksamhetsområden i översiktlig planering och detaljplaneläggning, genom till exempel strategisk sammanlänkning av liknande biotoper inom ett område.
- Planera för att grönstrukturen ska vara mer tillgänglig med kollektivtrafik, cykel eller till fots.
- Grönytor planeras för mångfunktionalitet.
- Förtätning med ny bebyggelse sker inte på parkmark.

- Vid avvägningar i samhällsplaneringen där intresset av att bygga bostäder står emot behovet av parker och grönområden anses intresset att bevara ett grönområde särskilt stort om någon om följande parametrar är uppfyllda:
 - Det utgör en viktig del i ett grönt stråk eller stärker svaga länkar i ett grönt stråk.
 - Är utpekad som ett område med särskilda värden
 - Det har betydelse för att gångavstånden från bostadsområden till parker- och naturområden inte ska överstiga 300 meter respektive 500 meter till ett större grönområde.
 - Det ligger nära och används av förskola, skola och/eller äldreboende.

4.2 MÅL 2. En inkluderande, varierad och tillgänglig grönstruktur

Grönstrukturen ska vara inkluderande och tillgänglig, fysiskt såväl som socialt och kulturellt. Planeringen säkerställer närhet till parker och naturområden för alla Gotlands invånare och besökare, och syftar till att skapa en mångfald av upplevelser och aktiviteter med stor hänsyn till olika gruppers särskilda behov. Genom en rik och tillgänglig grönstruktur stärks Gotlands attraktivitet som besöksmål. Delaktighet, information och naturpedagogik ska främja en ökad medvetenhet kring regionens gröna frågor.

Mål 2 knyter an till den regionala utvecklingsstrategins mål Främja hälsa, delaktighet och trygghet, utveckla kulturen och ta tillvara kulturmiljöerna, utveckla attraktionskraften. Mål 2 syftar även till att uppfylla de globala utvecklingsmålen god hälsa, god utbildning, jämställdhet, hållbar industri och innovation och fredliga och inkluderande samhällen.

Figur 7. Utsnitt från digitala kartan Gröna platser och nätverk. Kartan visar grönområden, friluftaktiviteter och närhet till kollektivtrafik.

4.2.1 Strategier:

Strategi 4. Säkra en god tillgång till parker, grönområden och rekreationsstråk av god kvalitet

Gotland ska ha en grönstruktur som är tillgänglig för alla. Det är viktigt att se på tillgänglighetsaspekter både utifrån större planeringsperspektiv som till exempel grönområdenas närhet till bostaden, till detaljer så som tillgänglighetsanpassning av lekredskap eller belysning. Grönstruktur och tillgång kan även stärkas i det hårdgjorda offentliga rummet med gröna väggar, tak, planteringar med mera.

En hållbar stads- och tätortsutveckling handlar om att göra avvägningar mellan grönstrukturer och övriga tillgångar som bebyggelse och infrastruktur. Mycket grönytor skapar inte automatiskt en bättre bebyggd miljö men grönytor som är väl integrerade med stadens övriga strukturer, som har hög kvalitet och är lätta att nå kan bidra till hållbar tillväxt och ökad välfärd.

Grönområden är i detta sammanhang ett begrepp som innefattar olika typer av gröna platsbildningar såsom parker eller naturområden. Gemensamt är att de består av en samlad vegetationsklädd yta och erbjuder någon form av vistelsevärde. Det kan handla om plats för lek, ensamhet, samvaro, inspiration, vila, odling eller vara en plats som ger möjlighet att utveckla en förståelse för naturen och dess resurser. Att det finns nära och nåbara grönytor insprängda i bebyggelsen har särskilt stor betydelse för grupper som barn, personer med funktionsnedsättning, äldre och sjuka. Grönområden av god kvalitet ska finnas tillgängligt för alla oavsett kön, etnicitet, funktionsnedsättning, socioekonomisk status och ålder.

Med god tillgång till grönstruktur menas att alla invånare ska ha möjlighet att nå en grönyta i närheten av bostaden, förskolan, skolan, vårdinrättningen eller arbetsplatsen. Alla ska ha en park eller annat grönområde med rekreativa kvaliteter inom 200–300 meter från bostaden. Samma avstånd gäller även för förskolor och skolor. Forskning visar att här finns en brytpunkt då antalet besök i grönområdet minskar kraftigt då det avståndet ökar. Speciellt för mindre barn, äldre personer och andra med nedsatt rörlighet är avståndet av stor betydelse (23).

3–30–300 är en regel som fördjupar sig i frågan om tillgång och tillgänglighet till våra gröna miljöer. Den syftar till att säkerställa att det finns tillräckligt med urbana skogar och grönska i våra städer. Det är en regel som ska underlätta planering och förvaltning av grönstrukturen genom enkla mätbara mått som kan användas av beslutsfattare vid beslut som rör stadsutveckling. Det är avgörande att veta hur mycket grönska som behövs för att en stad ska må bra, både utifrån ett psykiskt och fysiskt perspektiv. 3–30–300 regeln är evidensbaserade mått forskningen i dag vet behövs för att säkerställa hållbara städer. Regeln fokuserar på 3 mått:

- 3 träd – Alla ska kunna se minst tre träd från sin bostad, skola och arbetsplats.
- 30 procent – Varje kvarter ska ha minst 30 procents krontäckningsgrad.
- 300 meter – Alla invånare ska ha max 300 meter till ett grönområde (24).

Boverket rekommenderar att skolgårdar ska ha minst 40 kvadratmeter friyta per barn i förskolan och 30 kvadratmeter friyta per barn i grundskolan. Oavsett antal barn bör skolgården också vara minst 3 000 kvadratmeter stor. Skolor bör även ha tillgång till närliggande naturområden.

Region Gotland strävar efter att erbjuda parker och naturområden av olika karaktär och med olika kvaliteterna. Eftersom grönstrukturen ofta återfinns i samhällets viktigaste

offentliga rum (till exempel stadsparker, torg, gator) så har dess gestaltning potential att vara starkt identitetsskapande, och bör utformas med hänsyn till platsens historiska och kulturella kontext. Utöver gestaltning så är utbudet av upplevelser och aktiviteter i ett grönområde en viktig faktor för hur människor relaterar till det. Ökat utbud ger fler besökare, vilket ofta bidrar till en ökad känsla av trygghet och sammanhang i till exempel lokal- och stadsdelsparker. Genom stor variation i och mellan områden lockas fler till utevistelse och ökar möjligheten till spontana möten mellan människor. Målsättningen ska vara att skapa inkluderande gröna miljöer som kan användas av en mångfald av grupper i samhället. Region Gotland bör eftersträva att tillgodose så många sociala värden som definieras i sociotopkarteringen som möjligt inom sina grönområden. Grönstrukturen bör också innehålla en robusthet för förändring av till exempel vanor, aktiviteter och klimatförändringar. Det kan till exempel innebära att orörda ytor lämnas för att ge användarna utrymme att själva bestämma hur de ska nyttjas. Det innebär att det även behöver finnas grönområden av vildare karaktär. Dels för att bidra till biologisk mångfald, dels för att locka användare som föredrar natur som inte är tillrättalagd. Det finns även behov av tysta, rofyllda grönområden. Forskning visar på starka kopplingar mellan vistelse i gröna tysta naturmiljöer och hälsa. Barn har behov av närhet till grönområden av vildare karaktär. Sedan barnkonventionen antogs i svensk lag 2018 är detta av ytterligare vikt.

Ofta finns det möjlighet att med relativt små grepp ”fylla på” befintliga grönområdets upplevelsevärden och utbud av aktiviteter. Till exempel kan ett skogsområde som utrustas med utomhusgym, tillgängliga träspänger eller naturlekplatser locka många olika demografiska grupper. Det är också intressant att tänka på vilka kvaliteter grönstrukturen kan ha under vinterhalvåret, till exempel skidåkning, pulkabackar, etc. Barnens spontana lek i parker och naturområden ska uppmuntras. Parker och naturområden bör utformas så att de möjliggör kreativ lek. Mer att läsa om hur Region Gotland arbetar med lekplatser finns i regionens riktlinjer för lekplatser och utegym.

Gröna platsers fysiska form är också viktig ur ett tillgänglighetsperspektiv. Region Gotland har som policy att det ska finnas badplatser som är tillgängliga med rullstol jämnt fördelade över öns kuststräcka samt i insjöar. Se region Gotlands badplatsstrategi. Även regionens riktlinjer för lekplatser och utegym föreskriver en geografisk spridning av tillgängliga lekplatser över hela Gotland. För att säkra att personer med funktionsnedsättning kan vistas i och vid gotlandstypiska naturmiljöer som kan vara svårframkomliga (som till exempel kärr, hållmarksskogar eller klapperstenstränder) kan ramper och spänger anläggas längs promenadslingor.

För att människor ska kunna vistas och röra sig i landskapet är olika leder en viktig förutsättning. Det kan innebära vandringsleder, ridstigar, cykelvägar och promenadslingor, och även blåa stråk för till exempel paddling. Det är också viktigt att bygga ut och knyta ihop leder så att de ingår i ett större nätverk. Att grönområden går att ta sig till med lokaltrafik, cykel eller till fots är en förutsättning för många.

Strategi 5. Tillgängliggöra kusten och främja kustnära friluftsliv

Kusten är en hörnsten i det gotländska turistutbudet. Enkätundersökningar utförda av Destination Gotland visar att sol och bad är den största anledningen till att deras resenärer väljer att besöka Gotland (25). Kustens rekreationsvärde är naturligtvis minst lika högt för bofasta. Kusternas attraktionskraft bygger på deras höga ekologiska värden, som i sin tur ibland kan störas av för mycket mänsklig aktivitet. Till exempel har man på vissa kuststräckor sett att kitesurfing påverkar fågellivet negativt. För att kustnära aktiviteter ska kunna utvecklas på ett hållbart sätt på Gotland krävs därför en förståelse för kusternas ekosystem.

Lagen om strandskydd sörjer för att kuststräckorna inte överexploateras eller privatiseras genom bebyggelse av till exempel fritidshus.

Strategi 6. Främja invånarnas delaktighet i och förståelse för gröonstrukturfrågor

Att få skapa ett kunskapsmässigt och emotionellt band till en plats och ha möjlighet att engagera sig i den är också en tillgänglighetsfråga. Genom att introducera naturpedagogik för barn ges många möjligheten att skapa ett band tidigt. Kunskapsaspekten spelar stor roll i känslan av delaktighet. En förutsättning för det är förstås att alla medborgare känner till den gröonstruktur som finns i närmiljön, och har möjlighet att uppleva den på ett tillgängligt vis. Att själv ha möjlighet att odla eller på annat sätt konkret knyta an till jorden kan också ge en fördjupad förståelse för gröonstrukturfrågor. Region Gotland har tagit fram en stadsodlingsstrategi för att skapa odlingsmöjligheter för många olika grupper, exempelvis för personer med funktionsnedsättning (fysisk, psykisk eller intellektuell funktionsförmåga), för människor inom äldreomsorg, förskoleverksamhet och skolverksamhet. Denna strategi gäller för stadsodling på allmän platsmark eller parkmark. Region Gotland ser positivt på initiativ om mer tidsbegränsade odlingsprojekt som exempelvis kan bedrivas under en odlingssäsong och kräver en markupplåtelse på regionens mark.

Gotlands jordbrukspräglade landskap kan till stora delar betraktas som ett grönt kulturarv. För att människor ska ta del av den stolthet och samhörighet som är knutet till det är det viktigt att bidra till ökad kunskap om olika typer av gröonstruktur bland medborgare i alla åldrar. Detta kan också leda till en ökad förståelse för olika typer av insatser som görs för till exempel den biologiska mångfalden. Åtgärder så som informationskampanjer, inslag i lokala medier, skyltning med mera kan bidra till en ökad kunskap om gröonstrukturen.

Skolorna har möjlighet att ge barn grundläggande kännedom om naturen. Till exempel kan delar av undervisningen bedrivas i en skolskog. Skolskog ska ligga på gångavstånd från skolan, men för större barn kan det fungera med cykel eller bussavstånd.

Utformningen anpassas utifrån varje enskild skola och lokala förutsättningarna. Dialog med markägaren är viktigt då man i avtalet kan skriva in att skolan får tillstånd att göra lite mer än vad allemansrätten tillåter, till exempel att anlägga en eldplats.

Det är också viktigt att tillvarata det engagemang som finns kring tätorternas parker och naturområden, till exempel när nya detaljplaner upprättas eller när större förändringar i gröonstrukturen ska ske. Det är också positivt om människor på olika sätt kan vara med och påverka sin närmiljö.

Strategi 7. Stärka Gotlands attraktivitet med hjälp av gröonstrukturen

Gotland har en stark position som plats för naturupplevelser, naturturism och friluftsliv. Både för bofasta och besökare. Det är viktigt att bilden som förmedlas av Gotland lyfter natur- och kulturlandskap och att gotlänningar lever och bor över hela ön. Ökad kunskap om Gotlands landskapsbild bidrar till en rikare upplevelse och medvetenhet om sin egen inverkan på densamma. För att upprätthålla Gotlands attraktivitet är det viktigt att näringslivet har god kunskap om och värnar öns landskap. Region Gotlands Grönplan kommer att fungera som en samlande kunskapsbank som kan peka på olika riktlinjer, utredningar och informationskällor som näringslivet kan ta stöd av.

4.2.2 Planeringsriktlinjer

- 3-30-300-regeln tillämpas (se beskrivning under strategi 4).
- Gröonstrukturen gestaltas/utformas med hög kvalitet och med stor hänsyn till de lokala och unika förutsättningar som råder på platsen.

- Grönstrukturen erbjuder varierade upplevelser och aktiviteter.
- Grönstrukturen ger förutsättningar för vardagsmotion och -rekreation i närområdet.
- Naturtyper av olika karaktär är tillgängliga för personer med funktionsnedsättning.
- Belysa och värna Gotlands gröna kulturarv.
- Lekplatser, bänkar och annan utrustning bör utformas enligt boverkets riktlinjer för tillgänglighet samt i möjligaste mån samverkas med potentiella användare.
- Grönstrukturen utformas ur ett barnperspektiv och beaktas med stöd i Barnkonventionen.
- I befintliga och nya områden med flerbostadshus möjliggörs plats för odling.

4.3 MÅL 3. Ökad biologisk mångfald

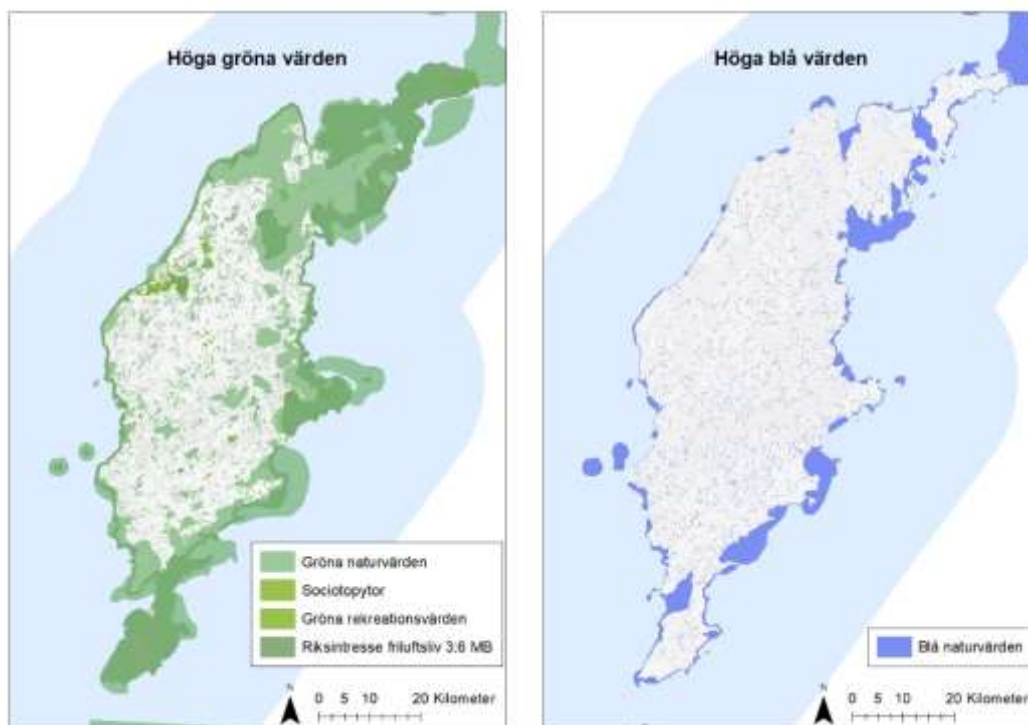
Den biologiska mångfalden ökas på hela Gotland. Denna utveckling av ekosystemtjänster gynnar lokalbefolkningen och stärker Gotlands attraktivitet som besöksmål, och utgör grunden för Gotlands övergripande attraktionskraft både som levnads- och besöksort. Detta uppnås genom att kontinuerligt kartlägga, stärka, skydda och vårda Gotlands unika djur- och växtliv, vårda kulturlandskapet och genom att nya exploateringar görs med hänsyn till viktiga spridningssamband och biotoper, samt genom att aktivt arbeta med ekosystemtjänster i alla skalor av planeringen.

Mål tre är kopplat till den regionala utvecklingsstrategins prioriteringsområden säkra miljö och vatten, och knyter an till flera av Sveriges nationella miljökvalitetsmål, i synnerhet ett rikt växt- och djurliv, levande skogar, myllrande våtmarker, levande sjöar och vattendrag, ett rikt odlingslandskap och hav i balans samt levande kust och skärgård. Många olika aktörer i landskapet spelar en roll för att målet om att öka biologisk mångfald på hela Gotland ska vara möjligt att uppnå.

4.3.1 Strategier:

Strategi 8. Stärka och skydda Gotlands unika djur- och växtliv

I hela samhällsbyggnadsprocessen tas stor hänsyn till förekomster av skyddsvärda arter och biotoper/naturtyper. Som underlag för planeringen sammanställs alltid känd information och som regel kompletteras denna med naturvärdesinventeringar och artspecifik inventering av olika slag beroende på vilka biotoper/naturtyper som berörs. Hotade och skyddade arter ges extra stor omsorg och hänsyn vid exploatering. I miljöbalken finns särskilda bestämmelser om skydd för djur och växter. Närmare föreskrifter om detta finns i Artskyddsförordningen (2007:845). Fridlysningen ser lite olika ut för olika arter.

Figur 8 (tv): Höga gröna naturvärden och rekreationsvärden. Höga gröna naturvärden innehåller ytor från naturvärdeskartan samt naturvärdesinventering för Visborg och Tofta strand. Gröna rekreationsvärden består av ytor från rekreations- och friluftslivskartan, ytor som har angivits som park och naturmark med rekreationssyfte i fördjupade översiktsplaner samt ytor från sociotopkarteringen.

Figur 9 (th): Höga blå naturvärden. Kartan innehåller ytor från naturvärdeskartan som är kopplade till blåstrukturen och riksinbäse friluftsliv enligt 3 kap 6 § miljöbalken.

I tätorter kan många åtgärder göras för att stärka den biologiska mångfalden och tillskapa ekosystemtjänster. Den blomstervariation som finns i tätorter är i dag ofta större än den som finns i odlingslandskapen, vilket gör att tätorten kan erbjuda livsmiljöer för pollinatörer. En viktig åtgärd är att skapa habitat för insekter och andra smådjur genom att styra skötseln i parkmiljöer mot åtgärder som gynnar biologisk mångfald.

Ytor med traditionella gräsmattor kan lämnas oklippta eller skötas som ängar. Artfattiga gräsytor kan berikas genom att arter sås in eller planteras. En oklippt gräsyta är mindre skötselintensiv och utgör ett mycket bättre habitat för pollinerande insekter än en gräsmatta eftersom växterna tillåts blomma och fröa av sig. Senarelagd klippning kan också vara ett fullgott alternativ. För att gynna den biologiska mångfalden i gräsmarker kan man också utföra aktiviteter som ger markstörningar i sandiga gräsmarker, pinnharvning och bränning på våren. Ytor med öppen solexponerad sand har stor betydelse för många insekter och tillgång till vatten är avgörande för ett stort antal arter. Andra åtgärder i urbana eller semiurbana grönytor är att plantera växter som är nektar- eller pollenbärande eller som ger frukt eller bär.

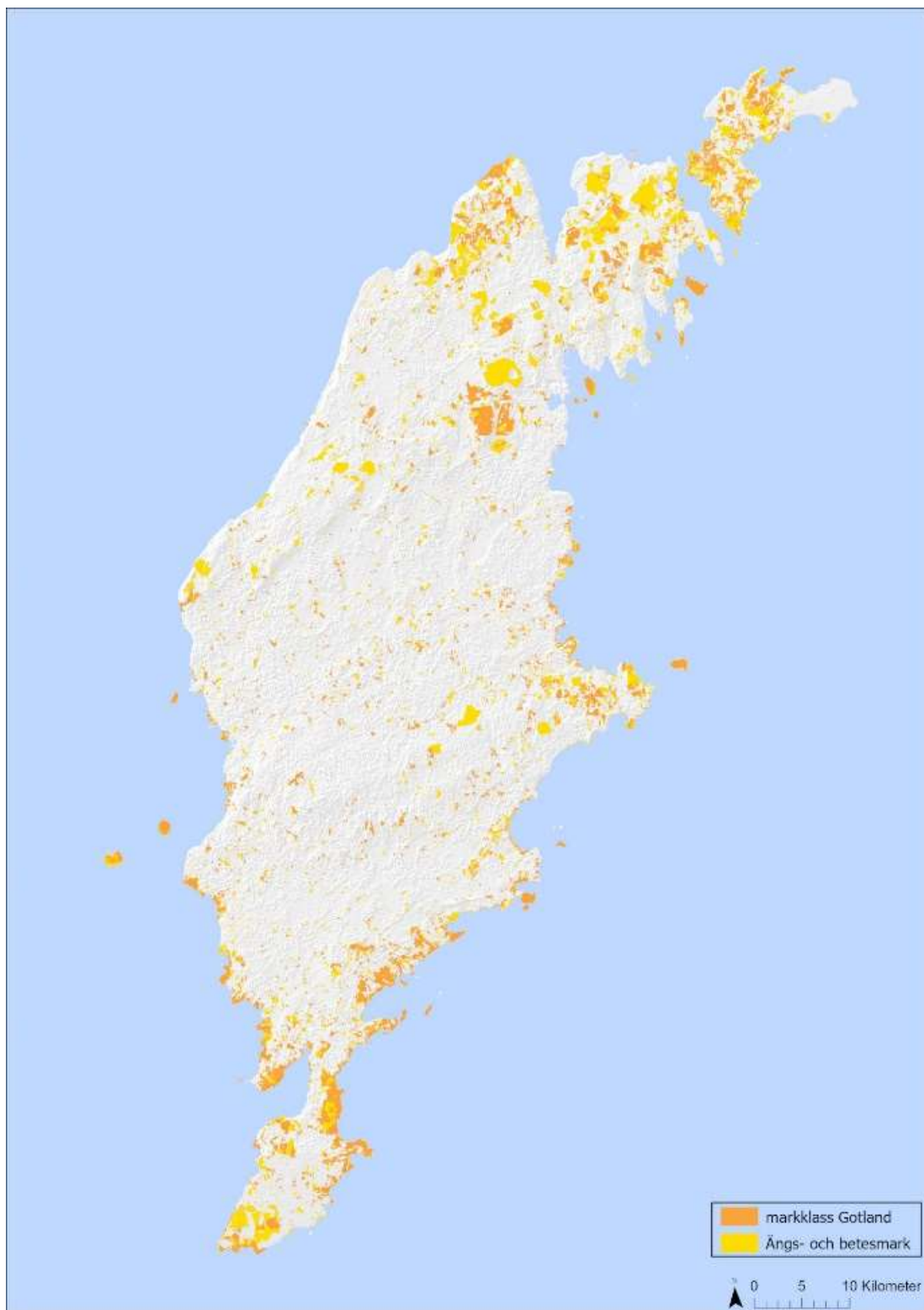
I tätortsnära områden är bete i många fall en kostnadseffektiv skötselform som kan bidra till ökad biologisk mångfald och som tillför mervärden för närboende. Många arter gynnas av ett extensivt bete med inslag av betesfria år då och då. Ytterligare åtgärder för att gynna artrikedomen är att sätta upp fågelholkar av olika slag. Bihotell och bibäddar gynnar vildbin och många olika steklar. Biodepåer som utgörs av samlingar med stockar, grenar och ris får stor betydelse för många insekter och svampar som är beroende av död ved och gynnar även andra artgrupper. Döda träd kan sparas som högstubbar med

samma sorts funktion. Mindre dammar som anläggs i parkmiljö kan utgöra en livsmiljö för mängder av arter som grodor, salamandrar eller fiskar. Ett fågelliv som utvecklas kring en damm kan vara mycket berikande för människor i närbelägna bostadsområden. Samtidigt kan mindre dammar vara ett viktigt redskap för att säkra dagvattenhanteringen. Stenrösen och stenmurar är också viktiga att bevara för att gynna bland annat grod- och kräldjur.

Invasiva främmande arter enligt EU-förteckningen lista över invasiva främmande arter används inte eftersom de kan konkurrera ut inhemska arter och skada ekosystemen. I dagsläget finns tre arter på Gotland som är med i EU-förteckningen av förbjudna arter: jätteloka, jättebalsamin och gudaträd. Artdatabankens risklista klass SE och HI bör undvikas tills dess att nationell vägledning finns tillgänglig.

Användning av artificiellt ljus utomhus sker varsamt för att inte störa djurliv. Användningen av artificiellt ljus utgör ett hot mot biologisk mångfald eftersom nattlevande insekter och ryggradsdjur störs och uråldriga instinkter slås ut – detta kallas då får ljusföroreningar. Enligt artskyddsförordningen finns en skyldighet att vidta skyddsåtgärder då belysning introduceras i tidigare mörka miljöer där skyddade arter såsom fåglar, fladdermöss och kräldjur återfinns. Deras ekologiska funktioner får inte förändras.

Att kartera tysta områden och planera för att behålla dem är positivt för människor men även för vilda djur. Vägtrafikbuller har påvisats ha en negativ inverkan på fåglar, grodor och fladdermöss. Det kan påverka djurens beteende, men även leda till försämrad reproduktion, ökad dödlighet och minskad populationstäthet (26).

Strategi 9. Vårda kulturlandskapet

Figur 10. Kulturlandskap. Kartan visar i gult de naturliga betesmarker som registrerats i ängs- och betesmarksinventeringen. Dessa marker har fortfarande kvar öppenhet och betespräglad växtlighet som ett resultat av många århundraden av bete. Ytor med orange färg i kartan är marker som fortfarande betas och för vilka miljöstöd utgår. En del av de minsta ytorna med orange färg är ängar som sköts på traditionellt sätt med fagning och slåtter. Gotland har en större täthet av ängar än något annat landskap, cirka 340 hektar sköts fortfarande.

Förekomsten av artrikedom och nyckelbiotoper är ofta resultatet av tidigare århundradens brukande av landskapet. Fortsatt skötsel i form av röjningar, bete och slåtter är därför nödvändigt både i skyddade områden och i landskapet i övrigt. Markägare och djurhållare behöver uppmuntras och stödjas på olika sätt för att utföra denna skötsel. Naturliga betesmarker som enbuskmarker och alvarmarker är beroende av att betas varje år. Betydande arealer barrskog betas ännu på Gotland, vilket är unikt för ön, på fastlandet finns få exempel på betade skogar kvar.

Uteblir betet växer dessa marker igen med buskar och träd och en mängd arter försvinner ur landskapet. Landskapet förlorar också en stor del av sin historia och sin attraktionskraft för människor att vistas i.

För att stimulera betet av naturbetesmarker har Länsstyrelsen organiserat en förmedling av betesmarker respektive djur, så att markägare som saknar djur och djurhållare som saknar mark lättare ska kunna samarbeta. Region Gotland skulle kunna upprätta nyttjanderättsavtal/skötselavtal (enligt jordabalken) med privatpersoner avseende bete eller annan naturvårdande skötsel på regionens mark där så är lämpligt. I dag finns det ett antal arrendeavtal mellan privatpersoner och Region Gotland, där arrendatorerna betalar regionen för att få nyttja marken. Arrenden skulle kunna skrivas med skötselinstruktioner eller villkor där man önskar en särskild typ av naturvårdande skötsel.

I tätbebyggda områden överstiger skogens rekreativevärde enligt vissa beräkningar virkesvärdet flera gånger (27). Det är skogarna i och runt våra samhällen som utnyttjas mest för motion, avkoppling och upplevelser (28). Region Gotlands miljöprogram anger att regionen ska sköta sin tätortsnära skog med största möjliga miljöhänsyn och sträva efter ett variationsrikt skogsbruk. Enligt Region Gotlands skogspolicy ska hyggesfritt skogsbruk tillämpas så långt det är möjligt. Befintliga naturvärden kartteras och utvecklas aktivt och nya naturvärden utvecklas efterhand, exempelvis i samband med att skogsbruksåtgärder genomförs.

Strategi 10. Stärka och utveckla ekologiska spridningssamband

Fragmentering av naturen till följd av mänsklig exploatering och intensifierat brukande har lett till förluster av naturliga livsmiljöer för många arter. Kunskap om ekologiska spridningssamband utgör därför ett viktigt underlag för planering av bebyggelse och exploatering, liksom för restaurering och skötsel av naturmiljöer och förstärkning av grön infrastruktur. En värdeetrakt är ett kunskaps- och planeringsunderlag som visar på var det finns ekologiska samband i landskapet för en särskild naturtyp. Det är viktigt att inte bara se till miljöerna med höga naturvärden, utan även bevara spridningsvägar emellan dem. Exempelvis kan brukad skog med lägre värden, som ligger i anslutning till områden med höga naturvärden, i vissa fall behöva skyddas från ändrad markanvändning för att behålla arternas tillgång till olika skogssuccessioner. Med en planering för ekologiska samband går det även att identifiera de områden i värdeetrakterna som är mindre värdefulla och bättre lämpade för exploatering.

På uppdrag från Region Gotland har det under 2020 tagits fram underlag för ekologiska samband i Visby med omnejd som visar kärnområden för biologisk mångfald och spridningsmöjligheten av arter i landskapet. Analysen utgår från var arternas livsmiljö förekommer och arternas förmåga att förflytta sig mellan dessa förekomster av livsmiljö. Att organismer har möjlighet att röra sig mellan sina olika livsmiljöer är avgörande för att de ska fortleva på sikt, särskilt i fragmenterade landskap där de resurser de behöver (mat, boplat, övervintringsplat) finns spridda mellan många mindre ytor separerade av jord- eller skogsbruk, bebyggelse och infrastruktur. Kartorna ger information som underlättar till exempel vid prioritering av olika grönområden och planering av mark. De

möjliggör för informerade beslut om åtgärder som bidrar till att stärka och bevara ekosystemens funktioner och spridningssamband.

Under 2020 och 2021 har Region Gotland även utfört en ekosystemtjänstkartering med fokus på bland annat bin och humlors livsmiljöer i Visby och de sju största tätorterna.

4.3.2 Planeringsriktlinjer

- Vid planering av parker, lekplatser, skol- och bostadsgårdar, dagvattenanläggningar och grönområden väljs växter som gynnar pollinatörer över hela växtsäsongen.
- Krav ställs på att naturvärdesinventering görs inför exploatering om det inte uppenbart saknas behov. En analys av ekologiska spridningssamband ingår i naturvärdesinventeringen om det är relevant. Vid behov ställs även krav på att artinventering görs inom specifik/a artgrupp/er.
- Hänsyn tas till skyddsvärda naturtyper i samband med exploatering för att bidra till Sveriges uppfyllande av överenskommelse inom EU-gemenskapen (se mer information i bilaga Gotlands naturtyper).
- Frågor om biologisk mångfald samverkas från tidigt stadium i nybyggnadsprojekt med projektörer och exploatörer.
- Regionens egna skogar förvaltas enligt skogspolicy antagen av Regionfullmäktige och enligt aktuell skogsbruksplan.
- Region Gotland samverkar med länsstyrelsen och andra aktörer om grön infrastruktur på hela Gotland.

4.4. MÅL 4. En resiliens för framtida förändringar

För att möta dagens och framtidens klimatutmaningar krävs en medveten planering och byggprocess. Områden anläggs och anpassas för att kunna förändras över tid. Material och tekniska lösningar är långsiktigt hållbara och väljs med hänsyn till ett livscykelperspektiv. Parallellt med omställningen för att uppnå klimatneutralitet anpassar vi vårt samhälle för ett framtida klimat med högre temperaturer, förändrade nederbörds mönster och nederbörds mängder, förhöjda vattennivåer och fler extrema vädersituationer. Detta påverkar hur vi tänker kring vår markanvändning, grönstruktur, hantering av dagvatten, och skydd av våra ekosystem. Genom ett klimatanpassat tankesätt minskar samhällets sårbarhet såväl som dess klimatpåverkan.

Mål 4 knyter an till den regionala utvecklingsstrategins prioriteringsområde Gå före i klimat- och energiomställningen, kopplar till Sveriges miljö kvalitetsmål Generationsmålet, Begränsad klimatpåverkan, Skyddande ozonskikt och Grundvatten av god kvalitet, samt flera av de globala utvecklingsmålen, i synnerhet Bekämpa klimatförändringarna.

4.4.1 Strategier

Strategi 11. Planera för framtidssäkra miljöer

Det är känt att klimatet i framtiden kommer att bli varmare och att detta kommer att få följderna för hela samhället. Gotland kommer bland annat att påverkas genom en kortare och blötare vinter, en längre växtsäsong och längre torrperiod under sommarmånaderna.

Tillgången till vatten är en viktig framtidsfråga för Gotland, både i fråga om dricksvatten och bevattning inom jordbruket. Grundvattenmagasinen på Gotland kan gynnas av ny- eller återetablering av vattenhållande landskap såsom våtmarker. Region Gotland har tagit fram en vatten- och avloppsplan (VA-plan) som används som underlag för samhällsplanering i fråga om vattenförsörjning. Stigande havsnivåer kan komma att bli ett problem i framtiden. För de många tätorterna längs kusterna kan översvämningsytorna vara nödvändiga att tänka in i ett framtida klimatscenario. Att minska andelen hårdgjord

yta samt bevara och plantera träd i städer är ett sätt att framtidssäkra mot översvämningar vid skyfall. När dagvatten har möjlighet att infiltrera genom mark har vi också en värdefull naturlig vattenrening och grundvattenbildning som bidrar till att miljö kvalitetsnormerna för vatten kan uppnås (kap 5 miljöbalken). Stor andel hårdgjord yta skapar även varmare mikroklimat i tätorterna vilket kan vara hälsovådligt i synnerhet för äldre. Här kan träd bidra med en märkbar kyleffekt genom både avdunstning och skugga i städer (29). Detta blir extra viktigt i ett varmare framtida klimat.

En strategi för att öka grönstrukturens robusthet är att se till att nytt växtmaterial planteras med nya klimatförutsättningar i åtanke. Speciellt i städernas hårdgjorda miljöer kan exotiska trädslag ofta trivas bättre än de inhemska stadsträden (30). Användningen av exotiska/främmande arter öppnar stora möjligheter till gestaltning av stadsmiljöer och det kan bidra till flera ekosystemtjänster, men det kan också medföra risker som till exempel okontrollerad spridning av invasiva arter eller skadeorganismer och hot mot den inhemska biologiska mångfalden (20). Många av våra inhemska trädarter är värdar för andra organismer, så som lavar, mossor, svampar och insekter. En risk med att införa exoter är att de inte lämpar sig som värdar för dessa följearter.

Artvariationen i växtmaterialet är viktig då grönstrukturen blir mindre sårbar som helhet om det i framtiden skulle angripas av skadedjur eller sjukdom. Som riktlinje bör den totala mängden av en art inom en tätort inte överstiga 10 procent. Total mängd av samma släkte bör inte överstiga 20 procent och total mängd av samma familj inte över 30 procent. I hemområden för arter knutna till ädellövträd bör inhemska ädellövträd prioriteras och i hemområden för arter knutna till barrskog bör inhemska barrträd prioriteras.

Strategi.12. Planera markanvändningen långsiktigt med utgångspunkt i föränderligt användande

Gotlands låglänta strandängar har höga värden för biologisk mångfald, rekreation och landskapsbild, men riskerar att översvämmas och mer eller mindre försvinna som livsmiljö i takt med att havsnivån stiger. Många andra biotoper och arter på Gotland riskerar också att påverkas när klimatet förändras. De ekologiska sambanden riskerar att rubbas när olika arter reagerar olika på högre temperaturer och de förändrade nederbördsmonster som blir följden av klimatförändringen. Kunskapen om hur detta påverkar biotoperna och vad som bör göras för att mildra konsekvenserna är i dagsläget bristfällig och behöver öka.

För att Gotlands landskap ska kunna bevara sin karaktär behöver jordbrukets intressen ses ur ett framtidsperspektiv. Dialog och samverkan med markägare är avgörande.

4.4.2 Planeringsriktlinjer

- Översvämningsytor planeras och vegetation i park- och naturmark planeras som kan dämpa flöden vid skyfall med utgångspunkt i dagvattenutredning/skyfallsutredning i översikts- och detaljplanering.
- Ytor som pekas ut som strategiska för framtida dagvattenhantering prioriteras för detta ändamål.
- För kustsäkring vid ökade havsnivåer används resilienta lösningar som stärker att rekreativa och biologiska värden integreras i översiktlig planering.
- Attraktiva (gröna och mångfunktionella) ytliga dagvattenlösningar integreras i översiktlig planering och detaljplanläggning. Ekosystemtjänstkarteringen samt Region Gotlands dagvattenplan och dagvattenhandbok används som stöd i arbetet.
- Använd ekosystemtjänstkarteringen som underlag i planering och prioritering som syftar till lokalklimat och klimatanpassning.

- Säkerställ att större naturområden med stor potential att påverka lokalklimatet bevaras.
- Alla ärenden som rör gröonstrukturen bör innehålla en analys av vad förväntade klimatförändringar får för påverkan på befintliga värden samt förslag på åtgärder som motverkar eventuell negativ påverkan.

5. Områdesbeskrivningar

Grönplanen innehåller områdesbeskrivningar som ger en fördjupad bild av den befintliga gröonstrukturen och föreslår strategiska åtgärder i form av fokusområden. Områdesbeskrivningar har tagits fram för Gotlands åtta största tätorter, Visby, Fårösund, Lärbro, Slite, Roma, Klintehamn, Hemse och Burgsvik. Målet med områdesbeskrivningarna är att utvärdera önskemål och behov från sociotopkarteringen som utförts av Spacescape under 2020–2021, och att med stöd i övriga underlag och planeringsriktlinjer samt berörda tjänstemän inom Region Gotland ta fram fokusområden och strategikartor för respektive delområde, och belysa behov av fortsatta utredningar eller analyser. Tillgången till grönområden i sociotopkarteringen har analyserats med hjälp av SCB:s kartläggning av gröonstrukturen i landets tätorter. Kartläggningen redovisar samtliga grönområden som uppgår till minst 0,5 hektar och som är allmänt tillgängliga. Analysunderlaget har kompletterats med skogar som uppgår till minst 1 hektar utanför tätorterna. Grönområdet vid kvarteret Melonen i Visby finns med i karteringen, men är dock i praktiken inte allmänt tillgängligt. Det kan finnas fler områden i kartläggningen som inte är allmänt tillgängliga. Dessa har inte kunnat fångas upp då inget platsbesök har gjorts.

Önskemål och behov om upprustning av olika platser som lyfts fram i grönplanen behöver fortsatt hanteras i samverkan med andra kommunala/regionala strategier, planer och riktlinjer. Samtliga underlag för områdesbeskrivningarna finns beskrivet i kapitel 1.3. Områdesbeskrivningarna redovisar ett urval av de analyser som gjorts i underlaget.

För att illustrera fokusområdena har en strategisk karta för respektive tätort tagits fram. De strategiska kartorna syftar till att staka ut en riktning för utvecklingen av gröonstrukturen, ge en snabböverskådlig bild av dagsläget och fungera som diskussionsunderlag. Grönområdena som redovisas i kartan är alla områden som identifierats i sociotopkarteringen. För att hålla kartorna enkla är de utformade med tre sorters element - stråk, nedslag och barriärer.

Stråk illustreras med gröna pilar. De beskriver gröna samband som tillskapas, eller är befintliga men behöver stärkas. Läs gärna mer om gröna stråk under mål 1, Gröna boende- och livsmiljöer.

Nedslag illustreras med mörkgröna cirklar. Nedslagen pekar ut platser där de insatser som beskrivs i fokusområdena kan implementeras. Läs gärna mer om insatser för en inkluderande, varierad och rik gröonstruktur under mål 2. Vissa nedslag visar på platser där insatser för den biologiska mångfalden kan behövas. Läs mer om ökad biologisk mångfald under mål 3.

Barriärer illustreras med streckade röda linjer. Barriärerna bedöms som hinder för utpekade stråk. Barriärerna utgörs av hårt trafikerade vägar i alla områdesbeskrivningar utom Slite. En fullständig analys av barriärer har inte gjorts. Det kan finnas andra barriärer för människor att till exempel ta sig från sina bostäder, förskola och skola till ett grönområde.

Områdesbeskrivningen för Visby är mer fördjupad då grönstrukturen i mer tätbebyggda områden är mer komplex.

5.1 Visby

5.1.1 Beskrivning av Visbys grönstruktur

Visby är en sammantaget grön stad, med stor tillgång till parker och strövområden. Dessa är av stor betydelse för att upprätthålla ekologiska samband, bidra med viktiga ekosystemtjänster, sociala värden och folkhälsa till de boende och inte minst för stadens identitet.

Sociotopkarteringen visar att majoriteten av de boende i Visby når ett grönområde med sociala kvaliteter inom 300 meters radie. Det är enbart i Själsö och Västerhejde som avstånden är längre. I de norra och södra delarna av Visby var antalet svar i webbdialogen relativt få. Av resursskäl fanns inte heller möjlighet att göra platsbesök i dessa områden. Det kan därför vara rimligt att anta att det finns grönområden med sociala värden där som inte har kommit med i sociotopkarteringen. Visbys trädkröntäckning är 24,8 procent (enligt analys med I-tree Canopy 2021).

FN:s organ för boende och stadsbyggnadsfrågor, UN Habitat, rekommenderar minst 15 procent offentlig friyta för att tillgodose behovet av torg, parker och naturområden. Andelen grönyta är under 15 procent i centrala Visby, Bingeby och Gråbo.

För att säkerställa en tillräcklig mängd offentliga grönytor i förhållande till befolkningens mängd används ett mått för kvadratmeter offentlig grönyta per boende som kallas rymlighet. The World Health Organization (WHO) rekommenderar minst 9 kvadratmeter offentlig grönyta per boende. Rymligheten uppgår till klart över 9 kvadratmeter grönyta per boende i samtliga delar av Visby. Lägst är rymligheten i centrala Visby, Bingeby och Gråbo.

I Visby innerstad finns få träd i gaturummet vilket gör att träden på tomtmark har stor betydelse för helhetsmiljön i stadsrummet. Med åren har vegetationen i Visby innerstad minskat, framför allt träd på tomtmark. Även gatumarkens träd har i stor utsträckning försvunnit då äldre träd inte har ersatts av nyplanteringar. Planteringen av buskar, rosor och slingerväxter blev vanligare under 50-talet och har troligtvis ökat. Det smala medeltida gatunätet i innerstaden medger lite utrymme för träd, och de få träd som påträffas på gatumark växer i huvudsak som enskilda träd eller i par. Innerstadens parkträd är i huvudsak planterade under den andra halvan av 1800-talet och en trädplan för förnyelse av trädbeståndet är viktig.

I stadsplanen från 1934 signerad Sven Markelius lyftes trafiksituationen fram med breda gator, så kallade esplanader in emot Visby i syfte att den medeltida staden skulle framträda på långt håll, Follingboväg, Endreväg, Kung Magnus väg och Söderväg är exempel på dessa esplanader. Markelius ville att ett grönområde av landskapskaraktär skulle omge den medeltida stadens mur och att detta område skulle hänga samman med öppna grönområden i alla väderstreck till exempel Botairlunden, Korsbetningen, Palissaderna och Hällarnas gröna stråk. Bebyggelsen, som skulle underordna sig stadsmuren, planerades i grupper med orörda naturytor emellan, till exempel det stråk som går från Galgberget in emot Norderport, eller Palissaderna och klintkanten i söder. Det var vid denna tid en mycket rik växtlighet i gravarna tack vare Planteringsgillet ambitioner att skapa en grönare stad och det påbörjades ett ganska omfattande gallringsarbete för att återskapa ett mer naturligt utseende vilket vållade en hel del debatt.

Parker och offentliga rum i Visby

Sociotopkarteringen visar att det finns många gröna favoritplatser i Visby. Några av de som anges som favoritplatser med många olika sociala värden är Södra hållarna, Åhsbergsska hagen, Galgberget, Botaniska trädgården, Bingebyparken och Tallunden.

Gröna stråk

I strategisk karta redovisas tolv stråk för Visby. Dessa är inte utredda på detaljnivå utan beskriver en viljeinriktning i grova drag för att koppla samman grönytor och på så sätt skapa sköna gröna gång- och cykelstråk som stärker ekologiska samband och ekosystemtjänster.

Tätortsnära naturområden

Visby omges av flera uppskattade tätortsnära naturområden så som naturreservaten Södra hållarna och Galgberget, området kring Svaidestugan och VOK-stugan (Visbys Orienteringsklubb), Rävåsen, området kring motionsspåren vid gamla P18 (före detta regementsområdet) och Natura 2000-området Slättflis som ligger intill Terra Nova med sina karsthällmarker.

Friluftsliv

De tätortsnära naturområdena är viktiga för friluftslivet.

5.1.2 Bristanalys och förslag på fokusområden och stråk

Enligt sociotopkarteringen upplever många att tillgången på grönområden i Visby är god (91 procent instämmer helt eller delvis) och de flesta är också nöjda med grönområdena i sitt närområde (78 procent instämmer helt eller delvis), men att det finns ett behov av att utveckla grönområdena ytterligare för att göra dem mer attraktiva och öka tillgängligheten och användandet.

Många av dagens parker och mötesplatser är i dag uppskattade, dock finns det behov av upprustning på flera håll. Framför allt efterfrågas upprustning av lekutrustning, fler bänkar och fler möjligheter som stärker barns lek. Det finns även önskemål om att utveckla strandpromenaden för att få den mer aktiv samt att utveckla och knyta ihop vandringsleder i Visbys ytterkant.

Flera platser upplevs också som skräpiga och att anpassa platserna till rätt besöksstryck ses som en möjlighet. Generellt efterfrågas också mer grönska i de urbana rummen.

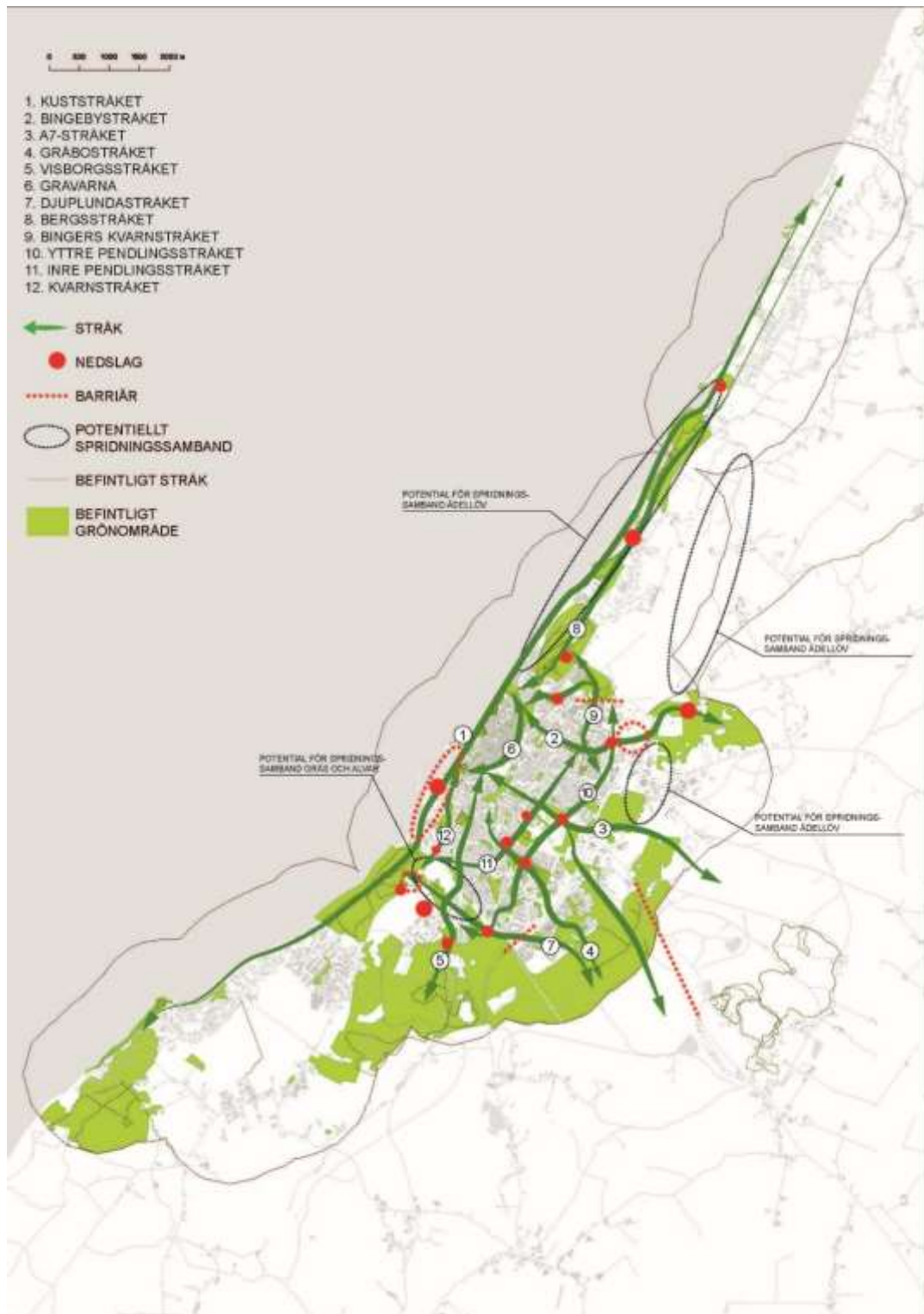
Eftersom tillgången till grönområden är lägre i centrala Visby, Bingeby och Gråbo än i övriga Visby behöver gröonstrukturen prioriteras särskilt i dessa områden.

För att ta ett helhetsgrepp kring grönplaneringen i Visby föreslår grönplanen en rad gröna stråk som bör utvecklas och säkerställas i Visbys framtida utveckling. Gröna stråk är sammanhängande eller nästan helt sammanhängande bredare grönområden eller sträckor bestående av park- och naturmark som går genom eller kopplar till bostadsbebyggelse. Dessa kan i sin tur kopplas samman av mindre park- eller naturområden med gång- eller cykelstråk, trädkantade gång- och cykelvägar eller trottoarer som binder ihop olika grönstråk till ett nätverk. Större grönområden med tydliga kopplingar flätas samman till en rad sammanhängande gröna stråk som utgör grunden för utvecklingen av Visbys gröonstruktur. För att de gröna stråken ska kunna hänga samman finns en rad barriärer som behöver överbryggas på olika sätt.

Fördelarna med att koppla samman Visbys gröonstruktur i gröna stråk är flera:

- Lättare och tydligare vägar för att ta sig fram utan bil, ger vinster för miljö, klimat och bidrar till lekmiljöer, folkhälsa samt sociala aspekter.

- Genom att försköna, öka grönskan (eller göra ljusluckor/solbelysta stammar) längs stråken främjas den biologiska mångfalden.
- Skapar spridningskorridorer eller så kallade stepping stones (klivstenar) mellan hemområden för fauna och i viss mån flora, bidrar till att stärka populationerna av pollinatörer med flera.
- Tydliggörande av stråken möjliggör för pendling genom cykel och gång.

Översiktlig strategisk karta som visar möjligheter för ekologiska korridorer och spridningsvägar i områdesbeskrivningen. I Visby är det huvudsakligen kommunalt huvudmannaskap, se ordförklaring i kap 6.

växter som har ytterst få växtplatser i världen. Rikt fågelliv förekommer längs hela kusten. Analysen av ekologiska samband för Visby med omnejd pekar ut den norra delen av stråket som ett viktigt stråk att förstärka för det ekologiska sambandet för arter knutna till ädellövträd. Förslag på åtgärder kan vara utplacering av biodepåer eller uppsättning av mulmholkar. Sambandet kan också stärkas genom att höja andelen ädellövträd i brynmiljöerna och i befintliga alléer.

Strandpromenaden fortsätter förbi Nordergravar, Botaniska trädgården och Almedalen. Sociotopkarteringen sammanfattar förbättringsförslag som kommit fram inom arbetet med den samt den tidiga dialog som genomfördes 2019 inom ramen för den kommande utvecklingen av hamnområdet. Ekosystemtjänstskarteringen visar tydligt på inre hamnen som ett behovsområde för lokal klimatreglering och i det kommande detaljplanearbetet bör hänsyn tas till klimatreglerande åtgärder genom komplettering av grönska.

Från Visbys inre hamn leder stråket vidare till det kommunala naturreservatet Södra hållarna i sydväst. Detta nås via Färjeleden, som har en låg anpassning för oskyddade trafikanter och upplevs som en otrygg passage.

En trafiksäker, inbjudande och mer tillgänglig koppling från inre hamnen till naturreservatets norra entré bör studeras i syfte att binda samman de norra och södra delarna av kuststråket. Södra Hållarna var tidigare militärt skjutfält och här finns så gott som samtliga av öns naturtyper representerade. Här finns vinddriven tallskog och fuktig lövskog, branta klintar med rasbranter, fossilrika stränder och sandstrand, uppspruckna hållar och alvarmarker, grottor, orkidéer, med mera. Södra hållarna var den plats som fick flest favoritmarkeringar i Visby i sociotopkarteringen. Mångfunktionalitet, storslagen utsikt och natur lyfts fram som stora kvaliteter. Mycket arbete har lagts ner för att tillgängliggöra området för olika funktionsnedsättningar och att kunna ta sig nedför klintkanterna. Förbättring av vägar genom området har gjorts för att möjliggöra till exempel pendling från områden söder om Visby. På Södra hållarna vill de svarande i sociotopkarteringen se bättre underhåll, fler sittplatser och ökad tillgänglighet.

I förlängningen fortsätter stråket via Fridhems strand till Högklints naturreservat, som är en av Gotlands högsta klintar, och Ygneskogen med värdefulla kalkbarrskogar och hållmarkskog.

Ett alternativ och i dagsläget mer trafiksäker koppling mellan inre hamnen och Södra hållarna beskrivs under stråk 12 – Kvarnstråket.

Fokusområde stråk 1: Kuststråket

Kuststråket ska tillgängliggöra Visbys kust och är ett viktigt stråk för att röra sig i grönbå miljö. Här ska finnas goda förutsättningar för rekreation och friluftsliv. Det ska vara möjligt att röra sig längs delar eller hela stråket och det ska fungera som målpunkt och besöksmål för hela regionen och dess besökare. De rika naturmiljöerna och de naturvärden som finns längs med stråket ska bevaras. Kulturmiljöer ska vårdas.

Det ska finnas möjlighet till promenad, naturupplevelser och utsikt. Kopplingar längs stråket ska utvecklas och stärkas. Södra delen mot Södra hållarna studeras för att se om det är möjligt att förbättra passagen över Färjeleden.

Norra delen av stråket erbjuder få lekmöjligheter, såsom lekplatser eller naturområden som inbjuder till lek, enligt sociotopkarteringen. Längs denna sträcka av stråket bör möjlighet att utveckla områden utifrån ett barnperspektiv ses över på mark som ägs av Region Gotland. Se över möjligheter att arbeta med orienterbarhet och identitetsskapande tillägg på ett integrerat sätt för att skapa sammanhang längs stråket.

Stråk 2. Bingebystråket

Bingebystråket går i väst–östlig riktning och kopplar samman grönområden vid gravarna i väster genom Bingeby med grönområden och gamla soptippen i öster. Det startar vid Östergravar som ingår i riksintresse naturvård. Platsen har stora kulturhistoriska värden med lämningar av medeltida kalkbrott och betesmark som betats sedan 1700-talet.

Sociotopkarteringen beskriver Östergravar som mycket värdefulla ur både rekreationssynpunkt och för hur de tillgängliggör stadens historia. Stråket leder genom Polhemsplatsen till Brömsebrovägs oxelallé i blandad en- och flerfamiljsbebyggelse och vidare till Bingebyparken. Bingebyparken är en viktig mötesplats i området som omges av skola, fritidsgård och förskolor och erbjuder en rad kvaliteter för alla åldrar, såsom utegym, lekplats, grillplats, fotbollsplan, pulkabacke och grönområde. I sociotopkarteringen var den en av de platser som gavs flest sociala värden och det är en viktig park att bevara och utveckla för närområdet, särskilt med hänsyn till att den ligger i ett område med många boende i flerbostadshus.

Österut ansluter stråket till gång- och cykelnätet som går längs Skarphällsvägen och viker av genom industriområdet på Skarphäll, över Visbyleden till Österbyskogen i öster. Området ligger i anslutning till Österbys industriområde och pekas ut som ett riskområde med hänsyn till vattenrening. Gokartsområdet närmast Visbyleden pekas i ekosystemtjänstkarteringen ut som ett potentiellt översvämningssområde med medelhög kapacitet att rena och reglera vatten. Ekosystemtjänstkarteringen visar att skogen har medel till hög kapacitet att bidra med lokal klimatreglering. I skogen finns även Visbys djurkyrkogård, och naturvärdeskartan understryker vikten att bevara skogen kring denna för kyrkogårdens karaktär. Inom området förekommer även alvarmark, vars bevarande prioriteras högt. Området omkring den gamla soptippen och naturområdet bedöms ha stor potential att utvecklas för friluftsliv. I analysen för ekologiska samband utpekas området som ett isolerat hemområde för arter knutna till ädellövträd. Genom att förstärka det såväl söderut som norrut har det potential att fungera som en länk mellan de större ädellövsområdena söder om Visby med de två något större områdena i norra delen av analysområdet.

Österbys industriområde, den intilliggande gokartbanan och Visbyleden skapar en fysisk barriär mot centrum. En trafiksäker och tydlig koppling för gång och cykel från Skarphällsvägen, genom industriområdet på Skarphäll, över Visbyleden till Lundbygatan bör ses över. Det finns en planskild gång- och cykelväg under Visbyleden norr om Sliterondellen, men en genare väg med koppling till norr delen av Lundbygatan är önskvärd.

Fokusområde stråk 2: Bingebystråket

Bingebystråket ska koppla ihop centrala Visby och Bingeby med Österbyskogen. Här ska finnas goda möjligheter att röra sig trafiksäkert genom ett sammanhängande grönt stråk. Möjlighet att tillskapa en grön passage genom industriområdet och över Visbyleden ses över. Trafikverket är väghållare för väg 140. Österbyskogen utvecklas för att erbjuda rekreation och tätortsnära friluftsliv, med hänsyn till flera oskyddade trafikanter, såsom fotgängare, cyklister och ryttare.

Stråk 3. A7-stråket

A7-stråket sträcker sig från Söderport via A7-området med en förgrening till Rävheten och en förgrening till Slättflis. Från ringmuren har stråket tydliga gång- och cykelvägar till Cirkusplatsen, via Östra kyrkogården, vidare på Artillerigatan till Artilleriet och Remonthagen. Gångsystemet genom Remonthagen till stadsodlingen kan förtydligas för att synliggöra stråket. För att ta sig till Rävheten sker passagen över Visbyvägen antingen via rondellen eller via passage under vägen vid Martallsvägen. I Rävheten finns

karsthällmarker av mycket hög kvalitet, och i dess förlängning nås både Stora Vede och Ölbäcks naturreservat. Det finns potential att tydliggöra kopplingen från Rävuhagens grönområde till Svaigestugan och VOK-stugan, som båda är utgångspunkt för flera motionsslingor, skidspår och ett rikt friluftsliv. Synliggörandet av en koppling med cykel eller till fots tillgängliggör området som leder genom skog, hällmarkspartier och stora upplevelsevärden och skapar synergieffekter för friluftsliv, hälsa, miljö och klimat. I det fortsatta arbetet bör sätt att märka ut och synliggöra leder, identitetsskapande tillägg längs gång- och cykelvägar och att identifiera platser för mindre nedslag och platsbildningar studeras.

För att ta sig till Slättflis leder stråket via Västra Törnekvior via koloniområdet Furulund till en trafiksäker passage under Visbyleden. Här passerar stråket Visby travet och vidare till Natura 2000-området Slättflis, som innehåller alvar, karsthällmarker och taiga. Slättflis beskrivs utförligare under stråk 4 – Gråbostråket.

Fokuserade stråk 3: A7-stråket

A7-stråket ska koppla ihop centrala Visby och A7-området med Rävuhagen och Slättflis. Stråket bör tydliggöras och här ska finnas goda möjligheter att röra sig trafiksäkert genom ett sammanhängande grönt stråk. Kopplingen mot Svaigestugan och VOK-stugan bör tillgängliggöras och synliggöras för att erbjuda rekreation och tätortsnära friluftsliv, med hänsyn till flera oskyddade trafikanter, såsom fotgängare, cyklister och ryttare. A7-stråket innehåller hemområde för arter knutna till ädellövträd i dess västra del. Det är viktigt att bevara ädellövträden här samt kopplingen till övriga hemområden.

Stråk 4. Gråbostråket

Gråbostråket sträcker sig mellan Söderport och Slättflis bortom Terra Nova. Från Söderport går stråket liksom A7-stråket via befintliga gång- och cykelvägar via Cirkusplatsen och Östra kyrkogården, och viker sedan av och följer gräsyten väster om Liljewalchsvägen. Via Wisbygymnasiet och parkeringen vid gymnasiets idrottshall leder stråket vidare till Furulundsskogen (också känd som Skolbetningen eller Gråboskogen). Parkeringen utgör en stor hårdgjord yta som skulle kunna kompletteras med trädplantering för att stärka stråkets kapacitet som ekologisk korridor, och ett tydliggörande av stråket kan ses över.

Furulundsskogen lyfts fram i både naturvärdeskartan och sociotopkarteringen som en viktig plats för tätortsnära natur. Det är en omtyckt plats med många sociala värden där framför allt promenad och naturupplevelse används för att beskriva dess kvaliteter. Området är också en väl använd plats av föreningslivet och som skolskog för skolverksamheten och ger viktiga ekosystemtjänster såsom luftrening, lokal klimatreglering och bullerdämpning.

Från Furulundsskogen leder stråket vidare till Terra Nova antingen via ett skogsparti vid Jungmansgatan/Bogen förskola under den södra passagen under Visbyleden, alternativt via den mittersta passagen via Terra Novakyrkan. De fortsatta kopplingarna från passagerna i gångtunnlar under Visbyleden vidare till Slättflis är i dag otydliga och bör ses över och förtydligas längs båda dessa sträckor.

Slättflis välutvecklade karstområde saknar motsvarighet på den gotländska huvudön. Mosaiken av de förhållandevis öppna kalkhällmarkerna (alvarmarker och karsthällmarker) och de glesa hällmarkstallskogarna skapar förutsättningar att hysa mycket höga naturvärden. Till de tunna kalkrika lagren av blottlagd, växelfuktig finjord som skapats och upprätthållits av uppfrysning och torka, finns en artrik lav- och mossflora knuten. Här har flera sällsynta arter blivit funna med få kända förekomster i landet. Området hyser även höga botaniska och entomologiska värden knutna till de magra markerna. Om besöksstrycket ökar i området ökar också trycket på naturen, något

som måste tas hänsyn till i utvecklingen av stråket genom till exempel att säkerställa tydligt markerade stråk och platser för besökare.

Söderut breder Slättflis ut sig med stora natur- och upplevelsevärden. Hela naturområdet används som rid- och travvägar och i viss mån för motocrosskörning och boende som deltagit i sociotopkarteringen uttrycker en osäkerhet i hur man får röra sig i skogsområdet. Möten mellan olika användare i naturområdet kan vara problematiska och stråken genom naturområdet bör studeras med detta i åtanke. Från naturområdet finns potential att skapa en trafiksäker passage över väg 143, för att koppla området till Svaigestugan och för att binda samman naturområdena på tvärs.

Gråbostråket kopplar sig på flera skolor och blir en viktig länk ut till Slättflis och tätortsnära natur. Behov av kompletterande programmering längs stråket som anpassas till barn och unga bör ses över.

Fokuserade stråk 4: Gråbostråket

Gråbostråket ska koppla samman centrala Visby med Gråbo och Slättflis och utgör ett viktigt stråk för förskolor och skolor. Stråket bör förtydligas i allmänhet, och i synnerhet kopplingen under Visbyleden. Stråken i Slättflis ses över med hänsyn till olika användare av naturområdet. En trafiksäker koppling över väg 143 studeras för att ansluta naturområdena på tvärs. Trafikverket är väghållare för väg 143. Kompletterande programmering anpassad till barn och unga ses över längs med stråket. Stråket består av viktiga hemområden för både arter knutna till barrskog (framförallt tall) och till ädellövträd. Kopplingar mellan dessa områden är viktiga att bevara och stärka.

Stråk 5. Visborgsstråket

Visborgsstråket går mellan centrala Visby via Visborg till gamla P18-området. Från Söderport följer stråket Stenkumlaväg, passerar Tallunden och leder via gångtunneln under Färjeleden till Visborg, där en ny stadsdel planeras. Stråket leder via den så kallade Pippiskogen, som ligger väster om Länsstyrelsen. I sociotopkarteringen beskrivs skogen som en mysig liten skog med många promenadstigar och cykelväg ner till Södra hållarna. I utvecklingen av Visborgsområdet kommer delar av detta skogsparti exploateras. I den framtida utvecklingen av Visborgsområdet blir det därför viktigt att säkra att det gröna stråket bibehålls och att tydliga gröna länkar till Södra hållarna säkerställs. Potential finns även att planera för och utveckla skog för rekreation och biologisk mångfald på södra Visborgsområdet innan bebyggelse etableras under kommande decennier.

Från Visborgsområdet går stråket vidare till gamla P18-området. Sociotopkarteringen pekar ut det gamla P18-området som en favoritplats för många Visbybor. I norra delen är kvaliteterna främst kopplade till sport och träning. Utegygmet och mountainbikebanan som finns i anslutning till områdets entré är uppskattade bland många. Skogen intill skjutbanorna är ett uppskattat strövområde med höga naturvärden. De svarande i sociotopkarteringen uttrycker att de vill se en utveckling av det gamla P18-området, med fler aktiviteter för olika åldrar. Starten på motionsspåren upplevs som otydlig och de svarande vill förbättra den, bland annat genom bättre belysning och skyltning. Förbättringsåtgärder har nyligen gjorts med belysning från ICA Maxi arenas parkering till starten på motionsslingan.

Den södra delen av stråket (området kring Ica Maxi Arena) spelar en roll i möjligheten för spridning av gräsmarksarter mellan två hemområden. I ekosystemtjänstskarteringen får detta område medel kapacitet för pollinering. Stråket är till stor del spridningsområde för arter knutna till barrskog men är också ett starkt hemområde för arter knutna till ädellövträd.

Fokusområde stråk 5: Visborgsstråket

Visborgsstråket ska vara en sammanhängande grön koppling mellan centrala Visby, via Visborg till det gamla P18-området. Möjligheten att utveckla skog för rekreation i södra delen av Visborg innan exploatering bör ses över. Bibehåll det gröna stråket genom Pippiallén mot Södra hällarna i utvecklingen av Visborg. Utred behov av komplettering av aktiviteter och tydliggörande genom informationsskyltar.

Stråk 6. Gravarna

Stråket utgör området längs Visbys ringmur; Södergravar, Östergravar och Nordergravar, och är ett betydelsefullt stråk för att synliggöra Visbys historia. Området har mycket höga kulturmiljövärden och höga naturvärden. Stora delar har betats under en mycket lång tid. Gravarna utgör spridningsområde för arter knutna till ädellövträd. Nordergravar utgör även hemområde för ädellöv. Vallgravsområdet lyfter genom sin öppna karaktär fram den medeltida staden Visby och ger en förståelse av dess historia. Det öppna området kring staden är unikt både ur ett nationellt och globalt perspektiv. Berggrunden skapar en unik örtrik flora och i buskagen finns ett rikt fågelliv. I området finns äldre träd som är väsentliga för den biologiska mångfalden. Trädraderna vid Nordergravar och Strandgärdet omfattas av biotopskydd. Planteringen med vita mullbärsträd i Söder gravar/Palissaderna från 1830-talet är unik och berättar om inhemsk silkesodling.

Stråket spelar i dag en viktig roll som rekreations- och strövområde. Under sociotopkarteringen beskrevs platsen som ett bra picknick-utflyktsmål där man också kan spela brännboll eller kubb. Gräsyten används flitigt av skolor och föreningar, samt av universitetsstudenter då insparksaktiviteter tar plats här. Platsen används även under medeltidsveckan för bland annat tornerspel. Slutningen används området för pulkaåkning vintertid. Det finns behov att se över tillgängligheten i delar av stråket.

Fokusområde stråk 6: Gravarna

Gravarna ska fortsatt utgöra ett viktigt rekreations- och strövområde och utvecklas med hänsyn till de höga natur- och kulturvärden som finns inom området. En plan för utveckling av gravarna och en uppdatering av skötselplanen tas fram. Tillgängligheten ses över.

Stråk 7. Djuplundastråket

Stråket binder samman Slättflis och Terra Nova via skogen mellan Pilhagen och Djuplunda med P18-området, Visborg och vidare till Södra hällarna. Stråket kommer att utgöra ett viktigt pendlingsstråk med flera stora arbetsgivare i anslutning till Visborgsområdet och samtidigt koppla samman bostadsområdena Gråbo och Pilhagen med Södra hällarna och Slättflis, naturområden med höga naturvärden och rekreativa kvaliteter. Både Södra hällarna och Slättflis innehåller alvarmarker och artrika gräsmarker och utgör hemområden för de fokusarter som studerats i analysen för ekologiska samband i Visby med omnejd. Spridningssambandet mellan dem pekas ut som svagt i rapporten, och en utveckling av Djuplundastråket bör ta utgångspunkt i att stärka detta samband. Även ekosystemtjänstkarteringen ringar in detta område som ett förbättringsområde för pollinering. Färjeleden klassas som en artrik väggkant med potential att länka ihop de två hemområdena, men avståndet bedöms i dagsläget vara för långt för detta. Genom att komplettera med öppna ytor som sköts med slätter kan en mer spridningsvänlig miljö skapas. Norr om Färjeleden finns större sammanhängande öppna marker som skulle kunna användas för detta.

Från Visborg över väg 140/Toftavägen till Södra hällarna bör en säker passage studeras för att tillgängliggöra naturreservatets entré för fotgängare och cyklister. I den framtida

utvecklingen av Visborgsområdet bör en grön koppling till Södra hällarna säkerställas. En säker passage från Terra Nova över Visbyleden/Färjeleden bör studeras.

Fokusområde stråk 7: Djuplundastråket

Djuplundastråket ska vara ett huvudstråk för cykelpendling mellan Gråbo/Pilhagen och Visborgsområdet och Terra Nova, samt tillgängliggöra tätortsnära natur med möjlighet att röra sig i ett sammanhängande grönt stråk. Stärka spridningssamband för gräs- och alvarmarker.

Stråk 8. Bergsstråket

Bergsstråket förbinder centrala Visby med Klintkustleden norrut och ger storslagna utblickar över havet längs hela sträckan. Det startar vid lasarettet eller Nordergravar och leder via S:t Görans ruin upp över Galgberget. Den forna avrättningsplatsen med den medeltida Galgen som är landets i dag enda stående, klintpartier och hållmarksområden är sedan 1998 skyddad som ett kommunalt naturreservat. Ny skötselplan och nya föreskrifter för naturreservatet ska tas fram och i detta arbete bör en förbättrad anslutning från centrala Visby utredas och inkluderas. Galgberget begränsas i väster av S:t Göransgatan, i öster av länsväg 149, i söder av Visby stad. Från Galgberget hade man fram till 1970-talet fri utsikt mot staden och ringmuren, liksom från Lummelundsväg mot havet.

Strövstigen Hälsans stig leder stråket norrut till Bergbetningen, som ligger på klinten med utblick över havet. Delar av området längs klintkanten är naturreservat och därmed skyddad från ny bebyggelse. Det är ett känsligt naturområde och ingår som en del av ett populärt närströvområde för Visby. Från Bergbetningen finns det etablerade gångstråk ovanför klinten till Snäcks camping. I förlängningen norrut ansluter stråket till vandringsleden Klintkustleden och förbinder Visby med Hall–Hangvar naturreservat i norr.

Analysen av ekologiska samband visar att det inom och intill Galgbergets naturreservat finns hemområden för gräsmark. Kopplingarna till andra hemområden längre norrut längs kusten är svaga. Längs med kusten Visby–Lummelunda finns också hemområden för arter knutna till ädellövträd, med möjlighet att förstärka spridningssambanden emellan dem. Inom samma stråk finns även hemområden för alvarmark.

Fokusområde stråk 8: Bergsstråket

Bergsstråket ska erbjuda möjligheten att vandra ovan klintkanten och erbjuda utblickar över havet och i förlängningen ansluta till Klintkustleden. Goda anslutningar till såväl Visby som vidare till Klintkustleden ska säkerställas och göras tydliga.

Stråk 9. Bingers kvarnstråket

Bingers kvarnstråket binder ihop Bingeby med tvärstråket till Galgberget via kvarteret Melonen, industriområdet och vidare över Bingers kvarn. Stråket har stor potential att länka samman Bingebyparken och bostadsområdet Bingeby, som har relativt sett liten andel grönyta per boende, med större tätortsnära naturområden. Utmanande passager är de över kvarteret Melonen och industriområdet, där kopplingarna behöver ses över och förstärkas. Även Broväg till Bingers kvarn utgör en fysisk barriär där en trafiksäker passage bör studeras. I Planetskogen finns en skolskog och det finns stora värden i att säkerställa flera säkra gångvägar från närliggande skolor.

Från Bingers kvarn fortsätter stråket västerut mot centrala Visby via Torslunden, där det pågår en förstudie om att utveckla platsen för dagvattenhantering, rekreation och bostadsbebyggelse. I den fördjupade översiktsplanen för Visby pekas Torslunden ut som ett ”mellanrum” som har svag koppling till sin omgivning, och föreslås utvecklas för lek och närrekreation. Torslunden ligger i anslutning till flertalet skolor och

förskolor och det finns stor potential att arbeta in upplevelsevärden och naturpedagogiska inslag för barn i den fortsatta utvecklingen av dagvattenområdet. Möjligheter att förstärka kopplingen till Nordergravar över grönområdet vid Botairgatan bör ses över.

Analysen av ekologiska samband visar att det i stråket finns ett hemområde för alvarmark. Detta utgör en viktig koppling till alvarmarken på Galgberget liksom till den som ligger vid Österby.

Fokusområde stråk 9: Bingers kvarnstråket

Stråket ska tillgängliggöra tätortsnära natur för Bingeby som har relativt låg andel grönyta per boende. Det ska också fungera som ett viktigt stråk för att tillgängliggöra naturpedagogiska områden såsom skolskog, fjärilsstig och dagvattenområde för de närliggande skolorna. I den fortsatta utvecklingen av stråket bör passagen genom industriområdet ses över och tydliggöras. En trafiksäker koppling studeras över Broväg och ett område för närrekreation, lek, dagvattenhantering och ekologiska värden utvecklas i Torslunden.

Stråk 10. Yttre pendlingsstråket

Cykelpendlingsstråk går i nordsydlig riktning i stadens ytterområde. Det följer i huvudsak befintliga cykelvägar och bör kompletteras i otydliga partier. Stråket är ett viktigt pendlingsstråk som kopplar samman större naturområden, bostadsområden och övriga stråk mot centrala Visby. Stråket börjar tvärt i korsningen Skarphällsgatan och Broväg i norr. Det följer Skarphällsgatan söderut över Bingebygatan där det avviker från Skarphällsgatan och leder genom ett mindre naturmarksparti och omges av större verksamheter på östra sidan och enfamiljsbebyggelse på västra sidan. Över Endrevägen sker passagen vid rondellen. Här vittnar upptrampade stigar om att många väljer en genare väg söderut, för att ta sig väster om grönområdet längs Häggvägen. Från denna cykelväg finns en bra koppling till Rävhamnen. Stråkets fortsättning söderut via Remonthagen är otydlig och en bättre koppling bör studeras. Från Remonthagen passerar stråket A7-området via Ada Blocks gata genom Furulund, förbi Gråboskolan och genom Furulundsskogen. Sedan viker det av söderut förbi Pilhamnen längs med Styrmanngatan. Via en tunnel passerar stråket Färjeleden och går via Djuplunda till skogen vid gamla P18 samt de stora arbetsgivare som är belägna i Visborg.

Fokusområde stråk 10: Yttre pendlingsstråket

Yttre pendlingsstråket ska vara ett tydligt markerat och lätt orienterbart huvudpendlingsstråk som binder ihop Visbys ytterområde på tvärs. Det passerar flera stråk som leder in till centrala Visby och i korsningspunkterna bör möjligheten att förtydliga entréer in till Visby studeras. I utvecklingen av cykelplanen bör förbättrade och kompletterande kopplingar av cykelvägar studeras. Fokus för ekosystemtjänster längs stråket är till exempel vägnära träd och buskage genom Skarphäll som är viktiga för luft och bullerreglering, skugga och lä. Här är det också viktigt att bevara och skapa genomsläpplig mark för flödesreglering eftersom stora delar i dag är hårdgjorda. I tätbebyggda Artilleriet är skugga viktigt längs stråket. Gråbo- och Djuplundaskogen tillför god temperaturreglering så länge ytorna inte minskar. Gråbo har liten andel grönyta per person och område, vilket gör både storlek och kvalitet på grönyta extra viktig.

Stråk 11. Inre pendlingsstråket

Stråket kopplar ihop Bingers kvarn i norr med Södra hällarna i söder och passerar grönområdena Bingebyparken, Remonthagen, Krokska dungen och Furulundsskogen. Det följer i huvudsak befintliga gång- och cykelvägar genom bostadsbebyggelse. Stora delar av stråket följer Allégatan, som i ekosystemtjänstkarteringen pekas ut som ett

område som sannolikt har stort behov av luft- och bullerdämpning. Längs stråket ligger även Pjäsens särskilda boende som pekats ut som ett behovsområde för åtgärder kopplade till luft, buller och klimat. Delar av stråket bör ses över för att öka orienterbarheten. Det inre pendlingsstråket skär igenom hemområdet och spridningsområdet för arter knutna till ädellövträd. Den stora koncentrationen ädellöv finns vid Krokska dungen och Furulundsskogen.

Fokusområde stråk 11: Inre pendlingsstråket

Inre pendlingsstråket ska vara ett tydligt markerat och lätt orienterbart huvudpendlingsstråk som binder ihop Visby på tvärs. Det passerar flera grönområden och stråk som leder in till centrala Visby. I punkter där pendlingsstråket korsar stråk som leder från stadskärnan ut till närliggande naturområden bör orienterbarheten stärkas. I utvecklingen av cykelplanen bör förbättrade och eventuellt kompletterande kopplingar av cykelvägar studeras. Klimatreglerande åtgärder behövs längs Allégatan (vägnära grönska som dämpar buller, renar luft och ger skugga).

Stråk 12. Kvarnstråket

Stråket kopplar samman inre hamnen med Södra hållarna och är en alternativ väg till sträckan via Färjeleden. Stråket går via Palissaderna, Ravinstigen, kvarnarna Lågan, Käringen och Plågan och Kokkolokkoskogen. Denna sträckning har stora nivåskillnader och branta gångvägar från hamnområdet. Palissaderna är ett välbesökt rekreationsområde och en viktig koppling för gående och cyklister till och från hamnen och färjeterminalen. Kokkolokkoskogen upplevs som en grön fristad mitt i ett i övrigt exploaterat område. Den är en uppskattad lekskog som besöks frekvent av närliggande förskolor. Området beskrivs med kvaliteterna naturupplevelse, promenad, utsikt, kulturupplevelse och mötesplats. Grönområdena längs stråket är väl värda att bevara och erbjuder storslagna utblickar och utsikter över Visby hamn, sittplatser och promenadstråk som passerar de gamla kvarnarna. Området är naturskönt och består till stor del av hållmark. Längs Söderväg mellan Kokkolokkoskogen och passagen till naturreservatet över Färjeleden vid rondellen finns möjlighet att komplettera med en stig över gräsyrtorna längs med verksamheterna. Ett alternativ för de som kommer från innerstaden är att utgå från Skansport och ut på hållarna ovanför hamnen (kvarnarna) via Sören Norrbysgata/Klippgatan.

Ädellövträd emellan Södra hållarna och kvarnområdet är viktiga för att koppla samman hemområden (områden med högre koncentration ädellövträd) och underlätta spridning av arter emellan dem.

Fokusområde stråk 12: Kvarnstråket

Stråket ska utgöra en tydlig och trafiksäker länk mellan inre hamnen och Södra hållarna och erbjuda utblickar över havet. Grönområdena bevaras och en stig kompletteras på gräsyrtorna längs Söderväg.

Övriga åtgärder

Återplantering av träd

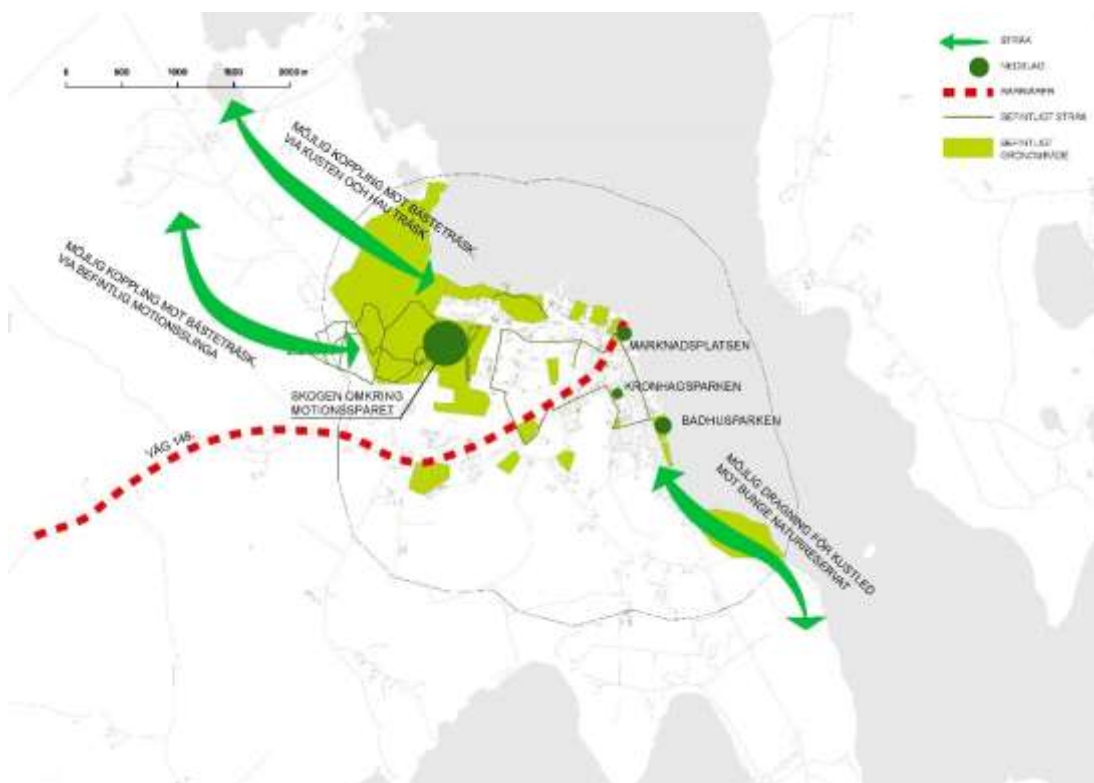
Trädbeståndet i Visby är åldrande och nyplantering behövs för att säkerställa en kontinuitet för stadens träd. De är viktiga för klimatreglering på lokal nivå och spelar en viktig roll för stadens identitet. Trädplantering i Visby innerstad planeras så att goda siktförhållanden upprätthålls för samtliga trafikantgrupper samt med hänsyn till framtida drift och underhåll av gatumarken i Visby innerstad. Trädvårdsplanen följs.

Stärka spridningssamband i Visbys omnejd

I ”Analys av ekologiska samband” som genomfördes för Visby med omnejd av Calluna under 2020 pekades en rad områden ut som har potential för att stärka spridningssamband

för arter knutna till gräs- och alvarmarker, barrskog och ädellövträd. Detta beskrivs till viss del i texterna om stråken, men ytterligare möjligheter att stärka dessa utpekade områden bör studeras.

5.2 Fårösund

Strategisk karta som visar möjliga länkar, nedslag och barriärer som föreslås i områdesbeskrivningen. Pilarna visar möjliga länkar i form av gång- och cykelstråk mot Bästeträsk nationalpark och österut. Områden för nedslag och upprustning är Badhusparken, Marknadsplatsen, Kronhagsparken och skogen omkring motionsspåret. I Fårösund är det huvudsakligen enskilt huvudmannaskap, se ordförklaring i kap 6.

5.2.1 Beskrivning av Fårösunds grönsstruktur

Fårösund är Gotlands nordligaste tätort. Orten växte fram som ett brukssamhälle kopplat till kalkugnen vid hamnen och har senare utvecklats i och med militära etableringar. I dag är Fårösund en knutpunkt för norra Gotland varifrån färjeförbindelsen till Fårö utgår, och är i sig ett välbesökt turistmål. Det omkringliggande kulturlandskapet har stora kulturhistoriska och ekologiska värden med stor andel alvarmark, uppblandat med ängs och betesmark, varav en del är hävdad. Stora delar av natur- och jordbruksområdena väster om Fårösund är Natura 2000-områden, med flera mindre naturreservat. Väster om Fårösund finns Gotlands största sjö Bästeträsk med omkringliggande skog, myrar, alvarmarker och klapperstensstränder av högt naturvärde. 2020 påbörjades arbetet med att bilda nationalpark i Bästeträsk. Nationalparksområdets kommande utbredning är i nuläget okänt.

Tillgången till grönområden är god i Fårösund. Enligt sociotopkartering som utfördes 2020 är Fårösundsbornas favoritplatser koncentrerade kring kuststräckan, och lägger störst fokus på platser för lek, naturupplevelse och utsikt. Det omkringliggande landskapet ger goda förutsättningar till att utöka grönsstrukturen utanför tätorten, och då Bästeträsk blivit nationalpark kan kopplingen västerut komma att bli central.

Fårösunds trädkrontäckning är 21,1 procent (enligt analys med I-tree Canopy 2021).

Parker och offentliga rum i Fårösund

Marknadsplatsen, Badhusparken och Kronhagsparken pekades i sociotopkarteringen ut som de mest uppskattade offentliga platserna i Fårösund.

Gröna stråk

Flera spår för vandring, löpning och cykling finns i skogsområdet väster om Fårösund. En 5 kilometer lång skyltad slinga går runt tätorten. En annan populär promenadsläcka är längs Kronhagen.

Tätortsnära naturområden

I nära anslutning till Fårösund finns tre större naturområden. Naturområdet vid Fårösunds fästning sydöst om Fårösund, Bungemuseet och dess omgivningar, samt ett större skogsområde med motionsspår väster om tätorten. Runt Fårösund finns naturreservaten Bästeträsk, Bluttmo-Gildarshage naturreservat, Brantings naturreservat samt Bungenäs naturreservat.

Friluftsliv

Fågelskådning i Fårösunds hamn och stranden vid Hägurstadar. Möjlighet att via Nordretleden cykla runt Bungenäs.

5.2.2 Bristanalys och förslag på fokusområden

En majoritet av de svarande i sociotopkarteringen (76 procent) upplever helt eller delvis en god tillgång på grönområden i Fårösund. 80 procent av de svarande är helt eller delvis nöjda med parkerna och grönområdena. Det kan tolkas som att både tillgången och kvaliteten på grönområden i Fårösund är god. Bland förbättringsförslagen som redovisas i sociotopkarteringen förekommer lek flest gånger, följt av bad och promenad.

FN:s organ för boende och stadsbyggnadsfrågor, UN Habitat, rekommenderar minst 15 procent offentlig friyta för att tillgodose behovet av torg, parker och naturområden. I Fårösund uppgår andelen grönyta till över 15 procent i de norra delarna av tätorten, medan andelen är betydligt mindre i de södra delarna.

Fokusområde 1: Gröna länkar ut i landskapet

I och med den nya nationalparken i Bästeträsk blir det viktigt att se över den gröna kopplingen västerut. Det finns goda möjligheter att binda samman tätorten och nationalparken genom gång- och cykelvägar antingen längs kusten via Hau träsk, eller via den befintliga motionsslingan väster om tätorten. Det är också önskvärt att nationalparkens entréer kan nås med kommunala färdmedel. Arbetet med att skapa en grön länk västerut kräver samordning med berörda markägare.

Även österut mot Bungenäs naturreservat finns potential att utveckla kopplingen för vandring, även om vägen i dag är populär som cykelstråk. En möjlig barriär längs den tänkta sträckan är väg 148 där all biltrafik mot hamnen går, var det blir viktigt att se över hur vandrare och cyklister tar sig över.

Fokusområde 2: Vård av kulturlandskapet

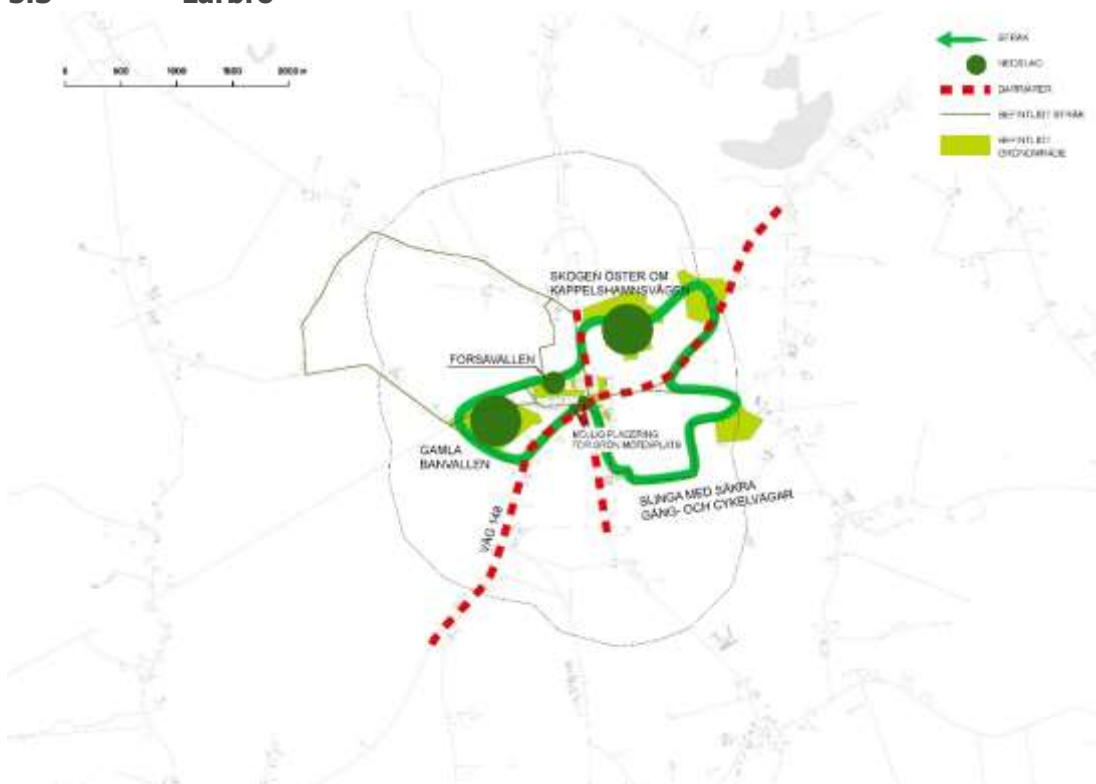
Väster om Fårösunds samhälle mot Bunge kyrka finns omfattande hällmarkstallskogar, större sammanhängande åkerlandskap samt större betesmarker. Kulturmiljöprogrammet pekar på bristande eller svag hävd i framför allt strandängsområdena och de tre slättermarker som finns. Här finns förbättringsmöjligheter för att stärka kulturella såväl som ekologiska värden.

[Läs mer om kulturmiljöprogrammet på Region Gotlands hemsida.](#)

Fokusområde 3: Utökad programmering av befintlig grönstruktur

Flera av deltagarna i sociotopkarteringen uttrycker att de saknar tidigare lekplatser och önskar även ett bättre underhåll befintliga kommunala lekplatser. Badhusparken och marknadsplatsen är populära mötesplatser men upprustning är något som önskas i sociotopkarteringen. Sociotopkarteringens webbdialog framför även önskemål om ett utegym i anslutning till motionsspåret. Vid planering och utveckling av grönområden kan platsernas upplevelsevärden ses över och kompletteras. Till exempel skulle fokus kunna ligga på att tillskapa aktiviteter för olika åldrar, så att platserna får en ökad social blandning och kan användas av fler.

5.3 Lärbro

Strategisk karta som visar möjliga länkar, nedslag och barriärer som föreslås i områdesbeskrivningen. Den gröna ringen illustrerar hur man i samband med den kommande upprustningen av väg 148 kan knyta ihop större grönområden med utökade gång och cykelvägar till en runda genom tätorten enligt fokusområde 1. Vid Gamla banvädden och Forsavädden kan upplevelsevärden med fördel tillföras, och i skogen öster om Kappelshamnsvägen kan möjligheten att etablera skolskog ses över, se fokusområde 2. I området runt Coop kan en identitetsstärkande mötesplats tillskapas enligt fokusområde 3. I Lärbro är det huvudsakligen enskilt huvudmannaskap, se ordförklaring i kap 6.

5.3.1 Beskrivning av Lärbros grönstruktur

Lärbro tätort ligger i norra Gotlands odlingslandskap omgivet av åker- och betesmark och produktiv skogsmark. Lärbro socken är Gotlands mest fornminnestäta – runt Lärbro tätort finns gott om fornlämningar och kyrkan med anor från 1200-talet är unik med sitt åttkantiga torn. Hela tätorten med omgivningar omfattas av program för bevarande av det gotländska odlingslandskapets natur- och kulturvärden. Delar av markerna norr om centrum sköts traditionellt med hävd.

Under senare delen av 1800-talet och en bit in på 1900-talet var Lärbro slutstation för Gotlands järnvägs norrgående sträckning. I dag genomkorsas samhället av väg 148 som går vidare norrut mot Rute, Bunge och Fårö. Trafiken är livlig om sommarhalvåret, och många resenärer passar på att stanna till i korsningen mellan väg 148 och väg 149 där

det finns detaljhandel, restaurang och möjlighet att ladda elbil. När Lärbroborna beskrev sina favoritplatser i en sociotopkartering från 2020 användes orden naturupplevelse, kulturupplevelse, mötesplats, sport och träning och lek.

Parker och offentliga rum i Lärbro

Forsavallen med intilliggande grönytor, lekplatsen, skolgården, korsbygården, midsommarparken och kyrkånget

Gröna stråk

Två längre promenadslingsor sträcker sig österut mot Lajkarhjd och västerut runt banvallen, via Ganns ödekyrka och tillbaks.

Tätortsnära naturområden

Gamla banvallen sydväst om Lärbro är ett produktivt skogsmarksområde med våtmark av högt naturvärde. Skogen öster om Kappelhamnsvägen är även den ett välbesökt produktivt skogsmarksområde. Naturområdet väster om väg 148, Lajkarhjd och klangstein är utpekade som ett vackert strövområde i sociotopkarteringen.

Friluftsliv

Cykelstråket Nordretleden (23 kilometer) korsar Lärbro.

5.3.2 Bristanalys och förslag på fokusområden

I Lärbro når majoriteten av de boende ett grönområde inom 500 meter, dock är avståndet lite längre för boende i de södra delarna. Promenadstråk och grönområden ligger främst centralt och till öst och väst om centrum, vilket gör att boende i främst den södra delen av Lärbro har sämre tillgång till grönstrukturen. 57 procent av de svarande i sociotopkarteringen upplever en god tillgång på grönområden. 28 procent av de svarande instämmer dock inte i detta påstående. Endast 21 procent av de svarande är nöjda med parkerna och grönområdena, medan 79 procent inte är det. Detta kan läsas som att det finns ett stort behov av att utveckla grönområdenas kvalitet. I relation till övriga gotländska tätorter av liknande storlek har Lärbro stor andel regionägd mark vilket ger förutsättningar att tillskapa nya grönområden.

FN:s organ för boende och stadsbyggnadsfrågor, UN Habitat, rekommenderar minst 15 procent offentlig friyta för att tillgodose behovet av torg, parker och naturområden. I Lärbro uppgår andelen grönyta till över 15 procent i de norra delarna av tätorten, medan andelen är betydligt mindre i de södra delarna.

Lärbros trädkröntäckning är 31,1 procent (enligt analys med I-tree Canopy 2021).

Fokusområde 1: Grön runda

I webbdialogen är det framför allt önskemål om säkra gång- och cykelstråk som framförs, och man ser gärna att en ”runda” genom tätorten tillskapas. Viktiga platser att knyta samman är skolan, Banvallen och Forsavallen. Dessa tre grönområden ligger parallellt med väg 148, och har potential att tillsammans med vägen kopplas ihop till en sammanhängande runda för motion och promenad. Väg 148 är i nuläget inte anpassad för gång- och cykeltrafik men år 2019 genomförde Trafikverket tillsammans med Region Gotland en åtgärdsvalsstudie för väg 148 och i den studien har olika åtgärder föreslagits för att höja trafiksäkerheten. Trafikverket har sedan dess inlett arbetet med att ta fram en vägplan för väg 148 i Lärbro. Syftet är att öka säkerheten och framkomligheten vid väg 148 i Lärbro genom en ny gång- och cykelväg samt förbättrad korsning med väg 149.

Fokusområde 2: Upprustning och diversifiering av befintliga grönområden

Den befintliga grönstrukturen i Lärbro har relativt lågt antal kvaliteter per grönområde. Den skulle kunna diversifieras genom att kvaliteter och program tillförs. Både programmering för aktivitet och estetik sågs som särskilt önskvärt. De befintliga kvaliteterna skulle också kunna höjas genom att väl använda sport- och grönområden som Forsavallen och gamla banvallen rustas upp. Skogen öster om Kappelhamnsvägen används i dag av Lärbro skola och har potential att utvecklas som skolskog.

Fokusområden 3: Grön mötesplats i centrum

Enligt sociotopkarteringen framkom behovet av en mer ordnad och trivsamt offentlig plats för både Lärbrobor och genomresande med bil som stannar till för att rasta. Lämpliga platser för detta skulle kunna vara i anslutning till busshållplatsen vid Coop eller den regionägda marken direkt till väster om Coop. Då dessa områden i nuläget utgörs till stor andel av gräsmatta utan uttalad social eller ekologisk funktion har en omprogrammering av dem potential att bidra till ekosystemtjänster och bli identitetsstärkande för Lärbro tätort.

Fokusområde 4: Stärka den biologiska mångfalden och använda ekosystemtjänstkartering som planeringsunderlag

Det finns inga naturreservat eller andra områden som bedömts vara särskilt skyddsvärda ur myndighetsperspektiv i anslutning till tätorten. I ängs- och hagmarksinventeringen framkommer att delar av markerna runt orten är restaurerbara, vilket kan vara en åtgärd för att stärka den biologiska mångfalden. Ett viktigt planeringsunderlag är ekosystemtjänstkartering som kan peka på åtgärder för att stärka och tillskapa ekosystemtjänster.

Strategisk karta som visar möjliga länkar, nedslag och barriärer som föreslås i områdesbeskrivningen. Pilen visar en möjlig förstärkt koppling över gamla banvallen. Nedslagen pekar på platser där upplevelsevärden skulle kunna tillskapas, eller som behövs rustas upp enligt fokusområde 2. I Slite är det huvudsakligen kommunalt huvudmannaskap, se ordförklaring i kap.6.

5.4.1 Beskrivning av Slites gröstruktur

Slite ligger vid en skyddad vik på Gotlands östkust. Orten är starkt präglad av industriell verksamhet med anor som sträcker sig från 1700-talets kalkbränning till etableringen av cementfabriken som ligger centralt i tätorten. Hav och sjöfart har också format Slite som har haft hamn och varvsverksamhet sen vikingatiden. I dag finns en småbåtshamn med 10 gästplatser och en industrihamn som är under utveckling, med målet att koncentrera Gotlands utskeppning av industriprodukter från kalkindustrin samt tullens och sjöräddningens verksamhet. Det finns även planer på att utveckla färjetrafik till Slite. Centralt i orten finns en välbesökt badstrand och Slite med omnejd är populärt som turistdestination.

Cementindustrin och närheten till hav och hamn dominerar landskapsbilden i centrala Slite. Landskapet runt tätorten präglas däremot av kalkrik hållmark med höga naturvärden och kulturlandskap som delvis sköts med hävd. Vattnet, öarna och kustmiljöerna öster och norr om Slite ingår i ett stort marint naturreservat. Raukar förekommer både i tätorten och i skärgården utanför.

Slites trädkrontäckning är 20,6 procent (enligt analys med I-tree Canopy 2021).

Parker och offentliga rum i Slite

Slites havsnära placering koncentrerar flera av de centrala parkerna och offentliga rummen längs kusten. I centrum finns en rad parker, promenadstråk, en regionägd lekplats, hamnen och ett centralt torg med skateboardbana och körsbärsträd.

Gröna stråk

Flera rekreationsslingor kopplar till Slites centrala delar. Dels finns ett elljusspår som är 1,85 kilometer långt, en 10 kilometer utmärkt vandringsled som i stor utsträckning går längs med vattnet ("Strandpromenaden" i Sociotopkarteringen), samt en 51 kilometer lång mountainbikeled som leder Boge runt. Järnvägsbanken som ligger parallellt med vägen är ett populärt mål för fågelskådning och annan rekreation, och har potential att kopplas ihop med de centrala stråken i och omkring Slite.

Längs med rekreationsslingan finns två utmärkta platser för fågelskådning, båda tillgänglighetsanpassade.

Tätortsnära naturområden

I anslutning till Slite finns naturområdena Laxare änge, File Hajdar, Hejnum hällar och Kallgatburg, varav de tre sistnämnda är Natura 2000-områden och naturreservat, samtliga med höga biologiska och rekreativa värden då de tillsammans bildar Gotlands största sammanhängande hållmarkskomplex. Sydväst om Slite finns Bogeviden, en avsnörd grund havsvik som har ett rikt fågelliv och utgör lekområde för fisk.

Friluftsliv

Mountainbikelederna är populära i Slite, liksom närheten till kusten och badstränderna, likaså fågelskådning vid Bogeviden.

5.4.2 Bristanalys och Förslag på fokusområden

Enligt webbundersökningen som ingick i sociotopkarteringen anser de flesta av Sliteborna att de har god tillgång till grönområden (100 procent instämmer helt eller delvis) och många är nöjda med grönområdena i sitt närområde (78 procent instämmer helt eller delvis), men att det finns ett behov av att utveckla grönområdena ytterligare för att göra dem mer attraktiva och öka tillgängligheten och användandet.

I Slite har majoriteten av boende mindre än 300 meter till närmaste grönområde. FN:s organ för boende och stadsbyggnadsfrågor, UN Habitat, rekommenderar minst 15 procent offentlig friyta för att tillgodose behovet av torg, parker och naturområden. I

Slite uppgår andelen grönya till över 15 procent i stora delar av tätorten. Andelen grönya är dock under 15 procent i de centrala delarna, i anslutning till Cementas område. När sliteborna tillfrågades om sina favoritplatser i sociotopkarteringen beskrevs i högst utsträckning med kvaliteterna naturupplevelse och utsikt, följt av lugn och ro, promenad och picknick.

Fokusområde 1: Tillgänglighet

Slites befolkning är äldre än genomsnittet i Sverige och det avspeglas i sociotopkarteringen. Komplettering av bänkar på flera ställen efterfrågas, och de svarande understryker vikten av tillgängliga grönområden. Tillgängligheten för hela tätorten bör utvärderas med hänsyn till framkomlighet för personer med funktionsnedsättningar.

Fokusområde 2: Upprustning av befintlig grönstruktur

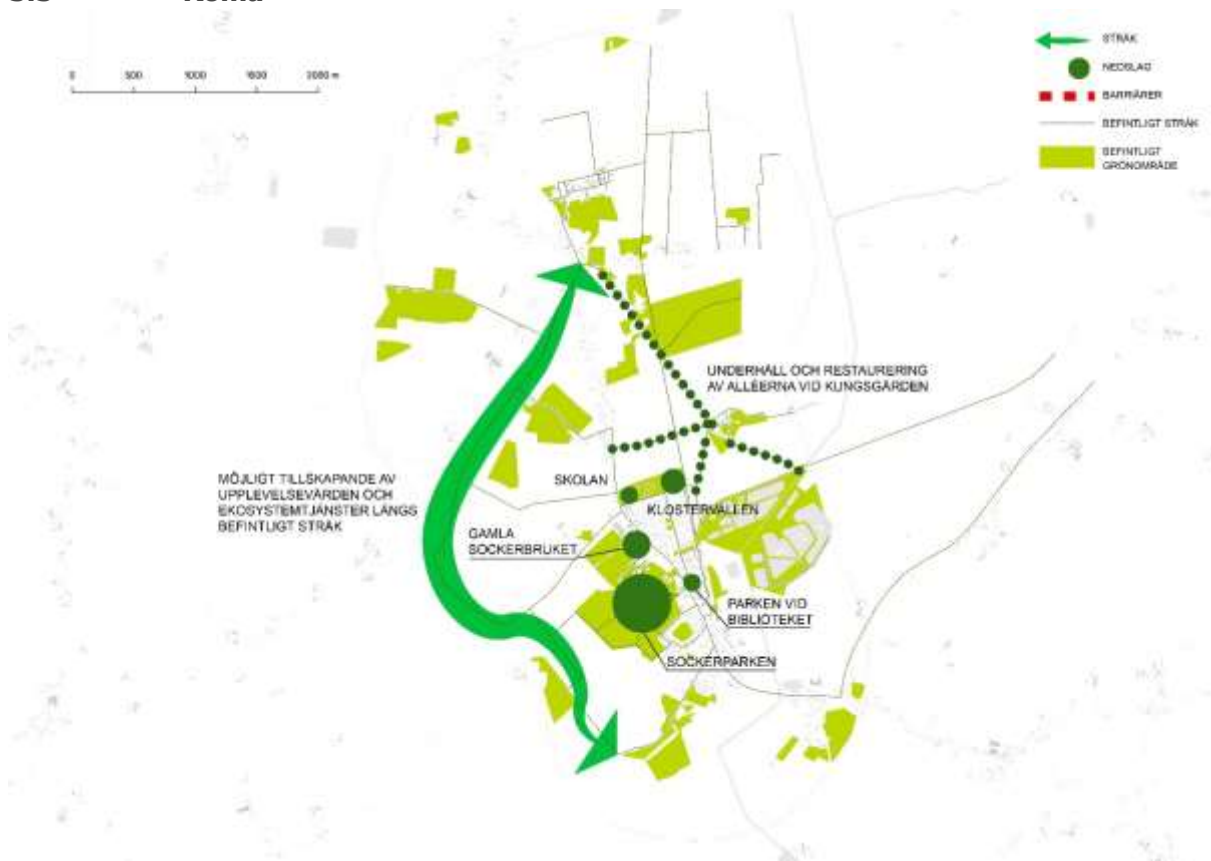
Skateparken på torget är viktig för spontanidrott men vissa av de svarande i sociotopkarteringen upplever det torget som ”grått och trist” och ser att gröna värden och sittplatser skulle kunna tillföras. Svaranden önskade också en mer tydlig programmering av Hotellparken och grönyrtorna vid Lotsbacken. Flera av de svarande ansåg att motionsspåret vid Sandburger är i behov av restaurering och underhåll.

Fokusområde 3: Samverkan mellan föreningar och markägare

I Slite finns stora privata markägare, såsom Cementa och kyrkan, och starka lokala föreningar, till exempel Slite Utveckling, som ger goda förutsättningar för samverkansprojekt med Region Gotland. Cementas kalkstensbrotts västra del har under 2021 nått sin slutliga utbredning, varpå efterbehandling av området tar vid. Här finns stora möjligheter att samverka kring rekreation och ekologiska samband.

5.5

Roma

Strategisk karta som visar möjliga länkar, nedslag och barriärer som föreslås i områdesbeskrivningen. Den gröna pilen illustrerar en promenadsträcka som löper över jordbruksmark där upplevelsevärden och ekosystemtjänster skulle kunna tillföras, se fokusområde 2. De prickade linjerna visar alléerna kring Kungsgården. Nedslagen pekar på platser där det finns behov av att tillskapa upplevelsevärden, se fokusområde 1 och 2. I Roma är det huvudsakligen enskilt huvudmannaskap, se ordförklaring i kap 6.

5.5.1 Beskrivning av Romas grönstruktur

Roma ligger mitt i det stråk av bördig jordbruksmark som löper diagonalt över Gotland från Klintehamn till Slite. Orten karaktäriseras av jordbruk och kulturarv med Romakloster och Kungsgården som populära besöksmål. Roma är relativt glesbebyggt och utspritt, mestadels består bebyggelsen av villor eller mindre flerbostadshus i kluster längs väg 143. Den högsta befolkningstätheten finns strax norr och söder om centrumområdet med bibliotek, restaurang och detaljhandel.

Alléträden utgör karaktäristiska landskapselement i och kring Roma. Över 70 procent av alla inventerade träd på allmän platsmark i Roma är alléträd. Kring tätorten finns dessutom utspridda skogspartier som tillsammans med alléerna gör att Roma har en till ytan sett relativt stor mängd träd. Förutom att bidra till platsens karaktär ger träden många ekosystemtjänster, bland annat förbättrad luftkvalitet, kylningseffekt och bullerdämpning. I och invid de östra delarna av Romas dammar finns relativt utbredda områden med sumpskog och lövskogslundar som delvis är klassade som nyckelbiotoper. Det lilla naturområdet vid Stenstugu och delar av områdena vid Kungsgården samt delar av Prästänge har värdefulla naturtyper och nyckelbiotoper kopplade till hävdad betesmark.

Romas trädkrontäckning är 26,9 procent (enligt analys med I-tree Canopy 2021).

Parker och offentliga rum i Roma

Flera av de mest populära platserna i Roma är kulturmiljöer. Roma Kungsgård med sina alléer, museijärnvägen och Roma klosterruin är omtyckta besöksmål, antingen som en utflykt i sig eller som ett delmål under en promenad eller springtur. De mest använda områdena av barn och unga är Klostervallen, Hammaren, Sockerparken och områdena omkring biblioteket med lekplats och ungdomsgård.

Gröna stråk

Kring Kungsgården finns ett nätverk av alléer, välanvända som motionsstråk. Vägen längs den drygt 6 kilometer långa museijärnvägen mellan Roma och Dalhem används även den som promenadstråk.

Tätortsnära naturområden

Söder om Roma finns skogsområden och naturområden (Sockerparken med intilliggande skog, Lärkparken med intilliggande skog, dammarna, Hammaren) som används flitigt för rekreation. Söder om Roma tätort i Halla socken finns Klosteränge naturreservat med några av Gotlands äldsta ekar.

Friluftsliv

Promenadstråk används flitigt i Roma, och fågelskådning vid dammarna är populärt.

5.5.2 Bristanalys och förslag på fokusområden

I sociotopkarteringen svarade en klar majoritet (86 procent) i Roma att de upplever en god tillgång på grönområden. 10 procent av de svarande instämmer dock inte i detta påstående. 54 procent av de svarande är nöjda med parkerna och grönområdena, medan 27 procent inte är det. Av det kan man dra slutsatsen att tillgången på grönområden i Roma är god men att kvaliteten på de platser som ingår i den kan förbättras. I

förbättringsförslagen sticker sport och träning(20st) samt lek(18st) ut som aktiviteter som saknas i Roma.

Tillgången till grönytor i Roma är god och uppnår både FN:s och WHO:s rekommendationer. Andelen grönyta är över 15 procent i stora delar av tätorten och rymligheten är mycket god, över 100 kvadratmeter grönyta per boende i hela tätorten.

Fokusområde 1: Sport, träning och lek

Den befintliga grönstrukturen utgör en bra grundplåt för en aktiv vardag, men mångfalden av aktiviteter för personer av alla åldrar, speciellt barn, kan med fördel ses över. Området vid biblioteket är en omtyckt mötesplats bland ungdomar och i dag finns en nyanlagd lekplats i anslutning. De befintliga parkerna, skogarna och torget bör inventeras och upprustas. Möjligheter till olika sorters träning och fysisk aktivitet så som utegym, tennisbana eller skatepark kan med fördel tillskapas. Motionsslingan vid Sockerparken rustades upp med grusning under 2020 och skulle eventuellt kunna kompletteras med ett utegym i anslutning till entrén. Även områdena vid skolgården och Klostervallen har potential att stärkas med möjligheter till lek och träning.

Fokusområde 2: Underhåll av befintlig grönstruktur

Den befintliga grönstrukturen kring kungsgården är ett riksintresse. Där har till exempel alléerna stora kulturella och ekologiska värden. För att upprätthålla dessa värden krävs samordning med Statens fastighetsverk och privata markägare.

Den befintliga grönstrukturen i Roma ger många möjligheter till varierade promenad-jogging- och cykelrundor. Då många av dessa stråk går över jordbruksmark kan det vara värt att se över möjligheterna att tillföra upplevelsevärden och ekosystemtjänster längs dessa. En insats kan till exempel vara att genom skötselinsatser gynna en artrik vägren och se till att det finns en promenadstig vid vägkanten. Även detta kräver samordning med markägare. I synnerhet ekosystemtjänsten pollinering kan med fördel stärkas i Roma, då omgivningen till stor del utgörs av jordbruksmark.

Ekosystemtjänstkarteringen pekar på området vid det gamla sockerbruket som en plats i tätorten där fler ekosystemtjänster skulle kunna tillskapas.

5.6 Klintehamn

Strategisk karta som visar möjliga länkar, nedslag och barriärer som föreslås i områdesbeskrivningen. Den stora pilen pekar på en möjlig sträckning för en sammanhängande kustled. De mindre gröna pilarna illustrerar möjliga gröna kopplingar mellan tätorten och omkringliggande naturområden eller kuster. Där dessa kopplingar korsar väg 140 finns det anledning att se över trafiksäkerheten. Nedslagen visar på gröna platser i tätorten där upplevelsevärden skulle kunna tillskapas enligt fokusområde 3, identitetsskapande grönstruktur i tätorten. I Klintehamn är det huvudsakligen enskilt huvudmannaskap, se ordförklaring i kap 6.

5.6.1 Beskrivning av Klintehamns grönstruktur

Klintehamn på Gotlands västkust har gamla anor som fiskeläge och hamn då orten redan under 1600-talet var en viktig exporthamn. Samhällets framväxt som en del i ett regionalt handelsnätverk knutet till in- och utskäppning av kalk och timmer, industri, båtvarv och fiske har gett upphov till en bebyggelsestruktur tydligt präglad av ett ekonomiskt välstånd, med en blandning av äldre och nyare bebyggelse. Export- och tillverkningsindustriell verksamhet är fortfarande viktiga lokala arbetsgivare och industrihamnen är en central plats i Klintehamn.

I det omkringliggande området finns tilltagna naturområden som tillhandahåller varierande upplevelser i natur och kulturmiljöer. Grönområden och parker i de centrala delarna av tätorten har däremot lägre mångfald av upplevelsevärden. I den fördjupade översiktsplanen Program Klintehamn som antogs 2019 identifieras målen att stärka centrumkärnan och Klintehamns identitet. Programmet vill på sikt bidra till en befolkningsökning med 1 000 personer till 2030. De centralt belägna gröna platserna kommer att spela en stor roll som mötesplatser i denna växande tätort, och bör redan nu värnas och stärkas.

Klintehamns trädkröntäckning är 28,1 procent (enligt analys med I-tree Canopy 2021).

Parker och offentliga rum i Klintehamn

De mest uppskattade offentliga rummen i Klintehamn är hamnen och de större, tätortsnära naturområdena. I tätortens centrala delar finns torg, marknadsplats, idrottsplats, lekplats och tre mindre parker (Donners park, Sicklings park och Sicklings äng).

Gröna stråk

Väl använda promenadstråk och slingor finns i de stora tätortsnära naturområdena. Dock utgör väg 140 en barriär mellan tätorten och kuststräckan, de gröna stråken är inte sammankopplade genom tätorten och heller inte längs kusten.

Tätortsnära naturområden

Klintehamn har flera större tätortsnära naturområden. Kovik, naturreservatet Vivelsholm, Warfsholm och Mulde ligger utmed kusten. Inåt Gotland finns skogsområdet Barkan som har ett motionsspår, Klinteberget och ett större område produktiv skogsmark söder om tätorten. Genom skogsområdet söder om Klintehamn går en pilgrimsled till Fröjel.

Friluftsliv

Populära platser för fågelskådning finns i hamnen och på Vivesholm. Vattnet runt Vivesholm är ett populärt ställe för kitesurfing, var dock uppmärksam på naturreservatsföreskrifterna som inte tillåter kitesurfing mellan 15:e mars och 15:e juli.

5.6.1 Bristanalys och fokusområden

Tillgången på grönområden i Klintehamn är god, i sociotopkarteringen svarade 58 procent av tillfrågade Klintehamnsbor att de är nöjda med tillgången. Endast 22 procent av samma grupp svarade att de var nöjda med utbudet. Av det kan man dra slutsatsen att tillgången till grönstrukturen är god, men att kvaliteten på de platser som ingår i den kan förbättras. I sociotopkarteringen framkommer speciellt att de offentliga rummen i tätorten skulle kunna programmeras mer varierande. Promenad, naturupplevelse och sport/träning ligger högst upp på Klintehamnsbornas förbättringsförslag. Majoriteten av Klintehamnsborna bor så att de har ett grönområde inom 300 meter, men då de stora upplevelsevärdena ligger utanför tätorten och ofta på ”fel sida” om väg 140 finns det anledning att se över kopplingarna mellan tätort och naturområden.

Tillgången till grönytor i Klintehamn är god och uppnår både FN:s och WHO:s rekommendationer. Andelen grönyta är över 15 procent i stora delar av tätorten och rymligheten är mycket god, över 100 kvadratmeter grönyta per boende i hela tätorten.

Fokusområde 1: Trafik och infrastruktur

En viktig insats för grönstrukturen i Klintehamn är att säkra trygga övergångsställen över väg 140, vilken i dagsläget utgör en barriär mellan tätorten och hamnen. Korsningsåtgärd i Klintehamn finns med som namngivet objekt i remissversionen av Gotlands länsplan för regional transportinfrastruktur 2022–2033 och åtgärden föreslås genomföras under planperioden. Trafikverket ansvarar som väghållare. Söder om samhället byter väg 140 namn till 141, och leder till det omtyckta naturområdet Klinteberget. En möjlig åtgärd för att tillgängliggöra Klinteberget med omgivning kan vara att se över gång och cykelväg längs sträckan samt koppla ihop med Donnersgatan som leder in i tätorten. För att minska buller från större vägar kan mjuka ytor och vegetation intill vägen bidra till naturlig bullerdämpning.

Fokusområde 2: Identitetsskapande grönstruktur i tätorten

När Klintehamn växer finns det stor potential att stärka den befintliga grönstrukturen i de centrala delarna. Platser som marknadsplatsen, Donnersgatan och Klintevallen pekas i sociotopkarteringen ut som platser där upplevelsevärden skulle kunna tillföras. Längs

Robbjänsån finns även möjlighet att stärka ekologiska spridningssamband, tillskapa rekreativsvärden i form av promenadstråk och skapa dagvattenytor. Fler av de svarande i tidigare nämnda sociotopkartering nämner möjligheter till varierad sport och lek som önskade tillskott till grönstrukturen, främst vid Klintevallen och i anslutning till skolan. Utegym önskas av många svaranden. Program Klintehamn ger en detaljerad bild av hur grönstrukturen kan stärkas i övrigt.

Fokusområde 3: Knyt ihop kuststräckan

Utreda hur den gröna länken längs kusten kan knytas ihop norr-söder genom en rad åtgärder till exempel en bro mellan Vivesholm och Warfsholm, tydliggörande av koppling söderut antingen genom hamnen eller via tätorten, mot Balans badplats, samt tillgängliggörande av kustnära stig genom Mulde som ofta är sankt och svårframkomligt. Promenadslingan genom Mulde våtmarksområde bör också ses över ur ett tillgänglighetsperspektiv. Denna åtgärd kräver samordning med alla berörda markägare.

5.7 Hemse

Strategisk karta som visar möjliga nedslag som föreslås i områdesbeskrivningen. Nedslagen visar på gröna platser i tätorten där upplevelsevärden skulle kunna tillskapas, se fokusområde 1, 2 och 3. Rektanglarna i mörkgrönt visar platser där ekosystemtjänsten pollinering skulle kunna stärkas, se fokusområde 4. I Hemse är det huvudsakligen kommunalt huvudmannaskap, se ordförklaring i kap.6.

5.7.1 Beskrivning av Hemsens grönstruktur

Hemse växte fram i korsningen mellan en nord-sydlig och en väst/östgående led och har länge fungerat som en knutpunkt och centralort för södra Gotland. Här finns god kommersiell och offentlig service centrerad kring Storgatan som löper genom Hemse centrum, vilket har en mer stadslik karaktär än andra gotländska orter i liknande storlek. Orten ligger i en mosaik av åkermark och produktiv skogsmark. Stora delar av åkermarksarealen runt Hemse är före detta myrmark som dikats ur. I de

omkringliggande markerna har man hittat flera fornlämningar, speciellt nordväst om tätorten. I Hemse finns två ängen som hävdas, Hultekrappar och Högbyäng. Tätorten har en god spridning av grönytor, och en promenadslinga som kopplar samman de större grönyterna.

Hemsens trädkrontäckning är 28,8 procent (enligt analys med I-tree Canopy 2021).

Parker och offentliga rum i Hemse

Lek är den mest uppskattade faktorn i de offentliga rummen i Hemse, följt av promenad, mötesplats och sport/träning. I tätorten finns mindre grönområden, ett torg, en regionägd lekplats med cirkustema och idrottsplats.

Gröna stråk

Hälsans stig bildar en loop runt tätorten och knyter samman de större tätortsnära grönområdena. Motionsspår i skogsområde norr om tätorten. Promenadstig går också längs gamla banvallen mot Alva och mot Stånga.

Tätortsnära naturområden

Hultekrappar, Motionsspåret, grönytor vid äldreboendet och Fardhemsvägen/Smissegatan, Högbyäng och skogen norr om tätorten utgör de större grönområdena och ligger i utkanten av orten.

Friluftsliv

Vandringsled mellan Hemse, Alva och Rone. Ringomedammarna är populära för fågelskådning.

5.7.2 Bristanalys och fokusområden

Majoriteten av alla som bor i Hemse har 300 meter eller mindre till närmaste grönområde. I sociotopkarteringen i Hemse uppgav 37 procent av de tillfrågade att de upplever god tillgång på grönområden, men endast 15 procent upplevde att kvaliteten på dessa är god. 15 procent upplevde kvaliteten på grönområdena som dålig. Man kan tolka dessa svar som att tillgången på grönområden i Hemse är god, men att det finns behov av att utveckla grönområdena ytterligare för att göra dem mer attraktiva. De kvaliteterna som flest hemsebor föreslagit som förbättringsåtgärder är utökad möjlighet till sport/träning och promenad, samt tillskapande av mötesplatser. Sociotopkarteringen visar även att de större grönyterna i tätortens utkanter har rikare utbud av aktiviteter och upplevelsevärden än de små grönytor som finns inbäddade i gatunätet. De lite större grönområdena (Hultekrappar, Högbyäng, samt i skogsområdena nordöst om tätorten) hör även till de platser i Hemse som bidrar med flest ekosystemtjänster.

Tillgången till grönytor i Hemse är god och uppnår både FN:s och WHO:s rekommendationer. Andelen grönyta är över 15 procent i stora delar av tätorten och rymligheten är mycket god, över 100 kvadratmeter grönyta per boende i hela tätorten.

Fokusområde 1: Sport och träning

Möjligheter för olika sorters träning och fysisk aktivitet så som utegym och olika banor för sporter efterfrågas av många. Lämplig plats bör utredas vidare.

Fokusområde 2: Tillgänglighet

Komplettering av bänkar och trottoarer på flera ställen efterfrågas av flera av de boende i Hemse, och det finns även ett behov av att grönområdena runt Hemse äldreboende, vårdcentralen och Iliansgården görs tillgängliga och tilltalande. Tillgängligheten för hela tätorten bör utvärderas med hänsyn till framkomlighet med rullstol, rollator och synnedsättning, men också med hänsyn till tillgängliga sittplatser, regelbundna sittplatser för vila samt orienterbarhet.

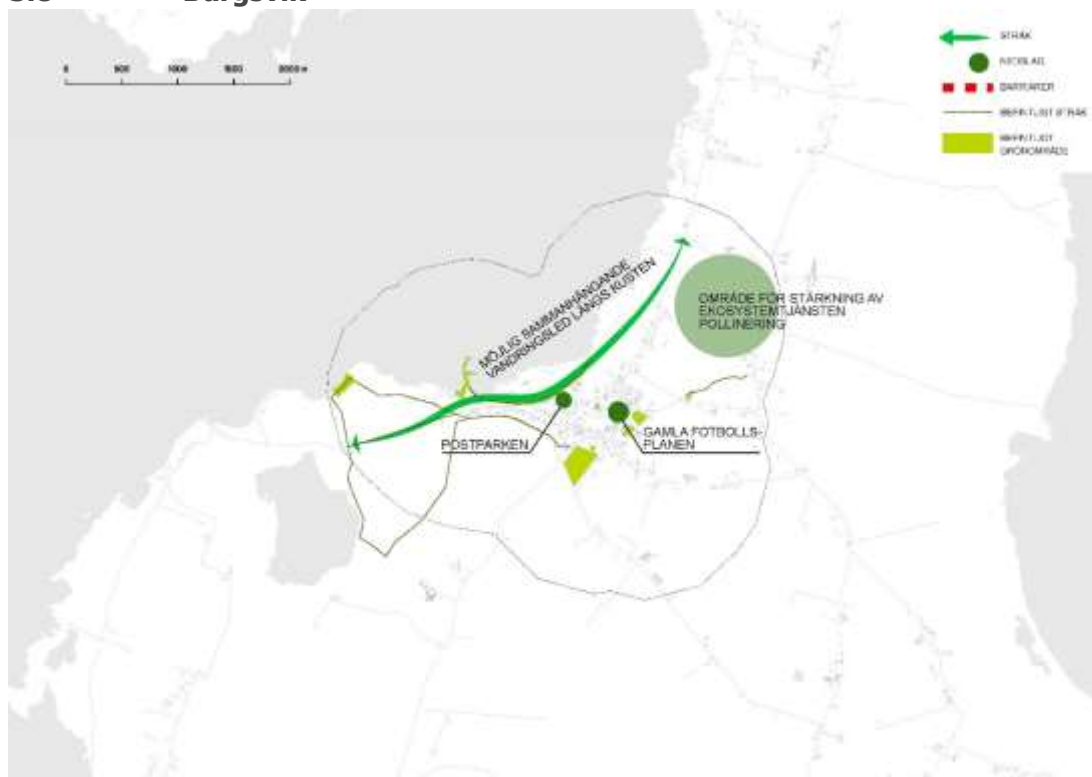
Fokusområde 3: Grön mötesplats i småstadskärnan

Längs Storgatan i Hemse ett flertal restauranger, detaljhandel och andra verksamheter som ger en tydlig känsla av var ortens kärna finns och gör att Hemse upplevs som levande och trivsamt. I anslutning till Storgatan finns potential att skapa en samlande offentlig plats för orten, exempelvis i form av ett torg eller en park där betoningen ligger på mötesplats och folkliv. Möjliga lägen för detta kan till exempel vara vid parkeringen mellan mataffärerna, vid biblioteket eller busstationen. Stora delar av dessa ytor är hårdgjorda och har en relativt låg kapacitet att producera ekosystemtjänster. Centrumområdet skulle därför gynnas av större andel grönyta och större mängd träd. En sådan insats kan också ge positiva effekter i form av bland annat bullerdämpning, luftrening och temperaturreglering. I ekosystemtjänstkarteringen finns exakta angivelser för platser i centrumområdet där träd mängden kan ökas, och rekommenderar en ökad mängd barrträd för att ge luftreningskapacitet även under vinterhalvåret.

Fokusområde 4: Stärka den biologiska mångfalden

Hemses naturområden är uppskattade av de boende men det finns inga naturreservat, Natura 2000-områden eller andra områden som naturvårdsverket ansett speciellt skyddsvärda i anslutning till Hemse. I ängs- och hagmarksinventeringen framkommer att delar av markerna runt orten är restaurerbara, vilket kan vara en åtgärd för att stärka den biologiska mångfalden. I ekosystemtjänstkarteringen framkommer att pollinering kan vara en värdefull ekosystemtjänst att stärka i Hemse, då stora delar av arealen är odlingsmark. Det finns speciellt goda förutsättningar att skapa gynnsamma förhållanden för sandlevande pollinatörer, då jordmånen på flera håll är sandig i Hemsetrakten. Ekosystemtjänstkarteringen föreslår att en sådan insats sker under kraftledning, se karta för ungefärlig placering.

5.8 Burgsvik

Strategisk karta som visar möjliga nedslag som föreslås i områdesbeskrivningen. Pilen illustrerar en möjlig dragning av en sammanhängande vandringsled längs banvallen, via hamnen och ut mot Valar. Nedslagen visar på gröna platser i tätorten där upplevelsevärden skulle kunna tillskapas enligt fokusområde 1. I Burgsvik är det huvudsakligen enskilt huvudmannaskap, se ordförklaring i kap 6.

5.8.1 Beskrivning av Burgsviks gröstruktur

Hamnen i Burgsvik byggdes 1876 som utskeppningshamn för bryn- och slipstenar i sandsten. I dag används hamnen för fiske och har 25 kajplatser för fritidsbåtar. Hamnområdet är även Burgsviks sociala nav med ett kallbadhus och badstrand som lockar både boende och besökare. När grönsplanen tas fram pågår ett arbete för att bygga ut och modernisera hamnen. Projektet stöds av EU via Smart Marina som fokuserar på miljövänlig utveckling, service och säkerhet. Tätortens utformning följer till skillnad från många andra orter i samma storlek inte enbart en huvudgata, utan korsas av Hamnvägen. Det betyder att vägbuller och luftföroreningar från väg antas ha mindre inverkan i de mest tätbefolkade områdena, och att gatorna blir mer fotgängarvänliga. Bebyggelsen utgörs mestadels av villor med enstaka flerbostadshus och semesterstugor.

Alvarmarkerna och jordbrukslandskapen kring Burgsvik är artrika och producerar en mångfald av ekosystemtjänster. Burgsvik tätort har dessutom flera gröna platser. Detta avspeglar sig i att både tillgången och kvaliteten på grönområden i Burgsvik upplevs som god. 78 procent av de tillfrågade i sociotopkarteringen ansåg att tillgången var god. Även nöjdheten var hög, om än lägre än tillgången. 67 procent var nöjda med kvaliteten på utbudet av grönområden i Burgsvik. Favoritplatserna beskrevs i högst utsträckning med kvaliteterna ”mötesplats” och ”vinteraktivitet”, följt av ”lek” och ”bad”. Inga tydliga barriärer uppfattas i den gröna infrastrukturen.

Burgsviks trädkrontäckning är 30,5 procent (enligt analys med I-tree Canopy 2021).

Parker och offentliga rum i Burgsvik

Hamnen och badstranden är Burgsviks sociala nav. Även Postparken, fotbollsplanen, Näktergalslunden, skolgården, skridskodammen och lekplatsen är populära grönytor i Burgsvik tätort.

Gröna stråk

Välanvända promenadstråk är sträckan från hamnen norrut längs banvallen, längs alvarets kant samt kyrkstigen vid Öja Prästänge.

Tätortsnära naturområden

Grönområdet vid fyrtornet Valar med sandstrand ligger väster om tätorten.

Friluftsliv

Från Burgsvik hamn går en 4,3 kilometer lång stig norrut till Lilla Västgårde som används för cykling och promenad. Även söderut finns en populär 9,3 kilometer lång cykelled som går ner till Kvarne. Öja prästänge är en populär plats för fågelskådning.

5.8.2 Bristanalys och fokusområden

Ekosystemtjänsten pollinering har goda förutsättningar i Burgsvik, men möjligheterna att stärka tjänsten i de kustnära skogs- och jordbruksmarkerna norr om samhället bör utredas. Då den upplevda kvaliteten på grönområden i Burgsvik inte är lika hög som tillgången finns det anledning att se över innehållet i den befintliga grönsstrukturen. De förbättringsåtgärder som de svarande i sociotopkarteringen ville se rörde främst kvaliteterna promenad, naturupplevelse och sport och träning. FN:s organ för boende och stadsbyggnadsfrågor, UN Habitat, rekommenderar minst 15 procent offentlig friyta för att tillgodose behovet av torg, parker och naturområden. I Burgsvik uppgår andelen grönyta till över 15 procent i stora delar av tätorten. I de norra delarna av tätorten är andelen dock under 15 procent.

Fokusområde 1: Aktivering av befintlig grönstruktur

Området kring postparken och de gamla fotbollsplanerna skulle kunna ge fler möjligheter till lek, sport och idrott. I Burgsvik finns goda förutsättningar till vandring vid kusten via de redan etablerade gång- och cykelvägarna.

Fokusområde 2: Samverkan för grönstråk

En grön slinga runt Mjölhatteträsk med sitt rika fågelliv och omkringliggande kulturlandskap skulle kunna möjliggöras. Redan etablerade stigar runt delar av träsket kan vara en bra början att bygga vidare på genom samverkan mellan olika markägare.

6. Ordförklaringar

Allmän platsmark – En allmän plats är ett område som i en detaljplan är avsett för ett gemensamt behov. Kommunen ska i en detaljplan reglera vilka områden som ska vara allmän plats. En allmän plats får inte mer än tillfälligtvis upplåtas för en enskild verksamhet och får till skillnad från kvartermark inte stängas av för allmänheten. En allmän plats kan till exempel vara en gata, ett torg eller en park.

Biodepå – En biodepå är en utplacerad hög med stockar, stubbar eller grenar som skapas med syftet att stärka den biologiska mångfalden. Biodepåer kan ge arter som är beroende av död ved en chans att överleva i nyetablerade områden eller områden med låg biodiversitet.

Detaljplan – Detaljplan är det instrument som kommunen använder för att reglera var, vad och hur man får bebygga och använda en fastighet. Den kan också innehålla bestämmelser om skydd, varsamhet och hänsyn för befintlig bebyggelse. En detaljplan är ett juridiskt bindande kontrakt mellan kommunen, fastighetsägarna och grannarna.

Ekologiska samband – Begreppet ekologiska samband syftar på ett antal ekologiska processer som på olika sätt bidrar till att arter kan röra sig fritt i landskapet och bosätta sig i (kolonisera) nya livsmiljöer.

Ekosystem – ett ekologiskt system, det vill säga en helhet, innefattande allt levande och dess livsmiljö inom ett område
(Nationalencyklopedin, ekosystem. <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/ekosystem> (hämtad 2021-02-16). Ett ekosystem kan vara stort eller litet beroende på vad man väljer att studera, till exempel ekosystemet i havet eller i en liten damm och beskriver samspelet mellan organismer och deras omgivning i naturen.

Ekosystemtjänster – Ekosystemtjänster är alla produkter och tjänster som ekosystemen ger människan och som bidrar till vår välfärd och livskvalitet.

Friyta – En friyta är en yta som är offentligt tillgänglig. Den kan ha vegetation/grönska, men behöver inte nödvändigtvis ha det.

Fördjupad översiktsplan – Fördjupning av översiktsplan är ett planinstrument som är lämpligt att använda för att utreda samband, åtgärder och konsekvenser inom ett mer avgränsat geografiskt område och med betydligt högre detaljeringsgrad, än den kommuntäckande översiktsplanen. I en fördjupad översiktsplan eller i ett planprogram utformas huvuddragen för gestaltningen av ett område. Dimensionering och lokalisering av vägar, kvarter/byggnader och grönområden, liksom placering av ytkrävande funktioner såsom skolor, förskolor och centrumanläggningar är sådant som ofta tas upp i dessa dokument.

Grön- och blåplanering – Planeringen av våra vegetationsklädda marker och vattenområden. Grön- och blå sätts framför andra ord och förklarar helheter. Till

exempel avser grönytor och grönområden alla ytor i och omkring tätorter som har vegetation, såsom naturområden, parker och trädgårdar. Bäckar, åar, floder, våtmarker, sjöar, dammar och hav är exempel på ”blå områden”.

Grön infrastruktur – Ett nätverk av natur som bidrar till fungerande livsmiljöer för växter och djur och till människors välbefinnande.

Grönstruktur – Med grönstruktur menas all mark med växtlighet, från parken i kvarteret med buskar och träd till den blommande vägrenen. Ofta omfattar grönstruktur även vatten och ibland kallar man det grön- och blåstrukturer för att förtydliga det. Bäckar, åar, floder, våtmarker, sjöar, dammar och hav utgör blåstrukturen.

Grönområde – Ett samlingsnamn för offentligt tillgängliga vegetationsklädda ytor, både i stadens parker och utanför i natur- och kulturlandskapet. Oftast inkluderas vattenområden i begreppet och ibland används begreppet grön- och blåområden. I SCB:s statistik definieras grönområde som ett område av sammanhängande grönytor som uppgår till minst 0,5 hektar och som är allmänt tillgängligt. (Källa: SCB.)

Grönyta – Alla typer av ytor som bygger upp den samlade grönstrukturen inom tätortsgränsen, såsom allmänna parker och öppna gräsytor samt andra träd- eller gräsbevuxna ytor, vid byggnation överblivna gröna ytor (impediment), villaträdgårdar, gröna ytor mellan flerbostadshus eller industribyggnader och även gröna stråk mellan vägar etcetera. (Källa: SCB.)

Grönytefaktor – Ett planeringsredskap för att säkerställa att mängden grönska i nya bebyggelseområden blir tillräcklig och håller uppsatt kvalitet. Det kan vara både på kvartersmark och på allmän platsmark.

Huvudmannaskap – Alla allmänna platser i en detaljplan ska ha en huvudman som ansvarar för utförande och skötsel av dessa områden.

Huvudmannaskap kommunalt – I områden med kommunalt huvudmannaskap är det kommunen som ansvarar för att de allmänna platserna iordningställs efter hand som detaljplanen byggs ut. Det är också kommunen som ansvarar för den skötsel och det underhåll som krävs i dessa områden.

Huvudmannaskap enskilt – På platser med enskilt huvudmannaskap är det normalt en samfällighetsförening, oftast bestående av fastighetsägarna inom detaljplanen, som är huvudman och som avgör hur den allmänna platsen ordnas, upplåts och underhålls. En enskild huvudman har inte motsvarande skyldighet som kommunen att iordningställa den allmänna platsen. Det är den enskilde huvudmannen själv som avgör i vilken takt och på vilket sätt detta ska göras.

Kulturmiljö – Med kulturmiljö avses den miljö som formats av människan. Kulturmiljön har uppstått till följd av mänsklig aktivitet och kan innefatta byggnader, kulturlandskap och fornlämningar. Enligt plan- och bygglagen är kulturmiljön en resurs såväl för samhället som för den enskilde. Det är kommunernas uppdrag och ansvar att skydda vårt gemensamma kulturarv.

Kvartersmark – Med kvartersmark menas mark som enligt detaljplan inte är allmän plats eller vattenområde utan främst är avsedd för bebyggelse. I detaljplanen ska alltid anges hur kvartersmarken får användas. Användningen kan vara till exempel bostäder, skola, industri eller friluftsliv och camping.

Miljöbalken – Miljöbalken innehåller en samling lagar som syftar till att främja en hållbar utveckling som innebär att nuvarande och kommande generationer tillförsäkras en hälsosam och god miljö.

Miljöersättning – Miljöersättning kan betalas ut till den som sköter och bevarar betesmarker och slåtterängar. Det finns särskilda villkor för skötsel på olika typer av marker. Ansökan görs till jordbruksverket via e-tjänst.

Mulmholkar – En mulmholk är en låda liknande en fågelholk men avsedd för insekter. Holken är fylld med sågspån, löv och ibland även annat material (så kallad mulm) med gynnsam näringshalt och fuktighetsförhållanden. Syftet är att efterlikna förhållanden i trädhåligheter.

Offentligt rum – Offentligt rum, del av bebyggelsemiljö som är tillgänglig för allmänheten, till exempel gator, passager, gallerior, torg och parker. Husens fasader, plank och vegetation kan betraktas som väggar i det offentliga rummet. Begreppet är tillämpligt främst inom städer och stadsliknande samhällen

Plan- och bygglagen (PBL) – PBL ger kommunerna stöd i hur stad och landsbygd ska planeras, bebyggas, utvecklas och bevaras.

Resiliens – Resiliens är den långsiktiga förmågan hos ett system att hantera förändringar, motstå störningar, återhämta sig och fortsätta att utvecklas.

Skadelindringshierarkin – Ett sätt att beskriva hanteringen av negativa effekter av en exploatering följer skadelindringshierarkin. Hierarkin innebär att skador i första hand undviks, i andra hand minimeras och avhjälpas på plats. Endast i sista hand används kompensationsåtgärder.

Ädellövträd – Ädla lövträd är trädarter av alm, ask, bok, avenbok, ek, fågelbär, lind och lönn.

Översiktsplan – Avser ett dokument som varje kommun tar fram för att ange inriktningen för den långsiktiga utvecklingen av den fysiska miljön. Översiktsplanen omfattar hela kommunen och ska ge vägledning för hur mark- och vattenområden ska användas och hur den byggda miljön ska användas, utvecklas och bevaras.

7. Referenser

1. **Boverket.** *Gröna områden i planering*. Karlskrona : Boverket, 1999.
2. **Boverket.** *Mångfunktionella ytor - klimatanpassning av befintlig bebyggd miljö i städer och tätorter genom grönstruktur*. Karlskrona : Boverket, 2010.
3. **WHO.** *Urban green spaces and health - a review of evidence*. Köpenhamn : WHO Regional office for Europe, 2016.
4. **Boverket.** Parker, stadsgrönska och landskap. *Boverket*. [Online] den 7 Maj 2020. <https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/arkitektur-och-gestaltad-livsmiljo/arbetssatt/gronstruktur/>.
5. **SCB, Statistiska centralbyrån.** *Grönytor och grönområden i tätorter 2015*. Stockholm : SCB, 2019.

6. **Region Gotland.** *RUS2040, Vårt Gotland 2040 - regional utvecklingsstrategi för Gotland*. Visby : Region Gotland, 2018.
7. **Region Gotland.** Vision och miljöprogram. *Region Gotland*. [Online] den 19 Augusti 2019. <https://www.gotland.se/miljo>.
8. **Region Gotland.** Regional besöksnäringstrategi för Gotland. *gotland.se*. [Online] den 05 02 2019.
9. **Thomasson, Ingrid.** *Handlingsplan för grön infrastruktur i Gotlands län - Del D Insatsområden och åtgärder*. Visby : Länsstyrelsen i Gotlands län , 2021. 1653-7041.
10. **Gotlands hembygdsförbund, avd Gotländska ängeskommittén.** <https://www.hembygd.se/gotland/ny-sida-6>. [Online] 2023.
11. **Öhman, Dan.** *Det gotländska ängets utveckling*. u.o. : SLU, 1994.
12. **Tuva, Jordbruksverkets databas.** <https://jordbruksverket.se/e-tjanster-databaser-och-appar/e-tjanster-och-databaser-stod/tuva>. [Online] 2023.
13. **Thomasson, I.** *Handlingsplan för grön infrastruktur i Gotlands län, Del D*. u.o. : Länsstyrelsen i Gotlands län, 2021.
14. **Formellt skyddad skogsmark, frivilliga avsättningar, hänsynsytor samt improduktiv skogsmark, arealer och andelar för riket.** *SCB*. [Online] SCB, Naturvårdsverket, Skogsstyrelsen och SLU Riksskogstaxeringen, den 29 06 2023. [Citat: den 04 07 2023.] <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/miljo/markanvandning/formellt-skyddad-skogsmark-frivilliga-avsattningar-hansynsytor-samt-improduktiv-skogsmark/pong/tabell-och-diagram/formellt-skyddad-skogsmark-frivilliga-avsattningar-hansynsytor-s>.
15. **Länsstyrelsen, Gotland.** Skyddad natur. [Online] [Citat: den 23 12 2022.] <https://www.lansstyrelsen.se/gotland/natur-och-landsbygd/skyddad-natur/natura-2000-omraden.html>.
16. **Naturvårdsverket.** Multifunktionella våtmarker - våtmarker bidrar till ett hållbart samhälle. *Naturvårdsverket*. [Online] den 24 November 2020. <https://www.naturvardsverket.se/Sa-mar-miljon/Vatten/Vatmark/>.
17. **Persson, A.S, o.a.** Wild bees and hoverflies respond differently to urbanisation, human population density and urban form. *Landscape and Urban Planning*. 2020, s. 204.
18. **Boverket.** Biologisk mångfald. *Boverket*. [Online] den 23 December 2020. <https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/Allmant-om-PBL/teman/ekosystemtjanster/praktiken/mangfald/>.
19. **Sveriges Miljömål.** [Online] [Citat: den 03 01 2023.] <https://www.sverigesmiljomal.se/miljomalen/ett-rikt-odlingslandskap/betesmarker-och-slatteangar/gotlands-lan/>.
20. *Synliggöra värdet av ekosystemtjänster*. **Stockholm : SOU, 2013:68**.
21. **Boverket.** Urbana träd och ekosystemtjänster. *Boverket*. [Online] den 19 Maj 2019. https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/Allmant-om-PBL/teman/ekosystemtjanster/praktiken/mangfald/urbana_trad/.

22. **Hedblom, M.** *Bostadsnära natur - inspiration och vägledning*. Karlskrona : Boverket, 2007.
23. **Boverket.** *Bostadsnära natur - inspiration och vägledning*. Karlskrona : Boverket, 2007.
24. **Konijnendijk, C och Östberg, J.** *3-30-300-regeln – För grönare och mer hälsosamma städer*. u.o. : Movium Fakta, 2022.
25. **Tekniska nämnden.** *Badplatsstrategi för Region Gotland*. 2014.
26. **Helldin, J-O.** *Trafikbuller i värdefulla naturmiljöer II – slutrapport, CBM:s skriftserie 74*. u.o. : Centrum för biologisk mångfald , 2013.
27. **Mattson , L.** *Skogens välfärdsekonomiska rekreativsvärde*. Alnarp : SLU, 2003.
28. **Löwhagen Lundberg, Lotta.** *Gotlands skogsstrategi - Inriktning 2040*. Visby : Länsstyrelsen i Gotlands län, 2020.
29. **Boverket.** *Naturens tjänster i staden*. Karlskrona : Boverket, 2017.
30. **Deak Sjöman, J, Sjöman, H och Johansson, E.** *Staden som växtplats. Träd i urbana landskap*. Lund : Studentlitteratur AB, 2015.
31. **Jordbruksverket. Statistikdatabas.** *Jordbruksverket*. [Online] den 5 Juni 2021.
<http://statistik.sjv.se/PXWeb/pxweb/sv/Jordbruksverkets%20statistikdatabas/>.
32. **Region Gotland.** Skyddad natur. *Region Gotland*. [Online] den 7 Maj 2020.
<https://www.gotland.se/19252>.
33. **Ambjörnsson, E.** *Underlag till handlingsplan för Grön infrastruktur. Del B. Rapport 2018:19*. Visby : Länsstyrelsen i Gotlands län, 2018.